

פרשת מטות-מסעי ה'תשס"ו

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קה א הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו: ב שירו-לו זמרו-לו
 שִׁיחוּ בְּכָל-נִפְלְאוֹתָיו: ג הַתְּהַלְלוּ בְּשֵׁם קִדְשׁוֹ יִשְׁמַח לֵב | מִבְּקִשֵׁי יְהוָה: ד דִּרְשׁוּ
 יְהוָה וְעִזּוּ בַקְּשׁוֹ פְּנֵי תַמִּיד: ה זְכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר-עָשָׂה מִפְּתֵי וּמִשְׁפְּטֵי-פִיו:
 ו זֶרַע אַבְרָהָם עֲבָדוּ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: ז הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל-הָאָרֶץ מִשְׁפְּטֵיו:
 ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאַלְפֵי דוֹר: ט אֲשֶׁר בְּרַת אֶת-אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ
 לִישָׁחֵק: י וַיַּעֲמִידָהּ לַיעֲקֹב לְחֵק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: יא לֵאמֹר לְךָ אֶתֶּן
 אֶת-אֶרֶץ-כְּנָעַן חֹבֶל נַחְלַתְכֶם: יב בְּהִיּוֹתֶם מְתֵי מִסְפָּר כְּמַעֲט וְגָרִים בָּהֶ:
 יג וַיִּתְּהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל-גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל-עַם אַחֵר: יד לֹא-הִנִּיחַ אָדָם לַעֲשֹׂקִים
 וַיִּזְכַּח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: טו אֶל-תִּגְעוּ בְּמִשְׁיַחֵי וּלְנַבִּיאֵי אֶל-תִּרְעוּ: טז וַיִּקְרָא רַעֲב
 עַל-הָאָרֶץ כָּל-מִטְּהַ-לֶּחֶם שָׁבֵר: יז שֶׁלַח לַפְּנֵיהֶם אִישׁ לַעֲבֹד נִמְכָּר יוֹסֵף: יח עָנּוּ
 בַּכֶּבֶל רַגְלוֹ (כְּתִיב רַגְלוֹ) בְּרֹזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ: יט עַד-עַתָּה בֹא-דִבְרוּ אִמְרַת יְהוָה
 צִרְפַּתְהוּ: כ שֶׁלַח מֶלֶךְ וַיִּתִּירְהוּ מִשַׁל עַמִּים וַיִּפְתַּחְהוּ: כא שְׁמוֹ אֲדוֹן לְבֵיתוֹ
 וּמִשַׁל בְּכָל-קְנִינֹו: כב לְאַסֹּר שָׁרָיו בְּנַפְשׁוֹ וּזְקִנָיו יַחֲפֵם: כג וַיָּבֵא יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם
 וַיַּעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ-חַם: כד וַיִּפֹּר אֶת-עַמּוֹ מְאֹד וַיַּעֲצֹמְהוּ מִצְרָיו: כה הַפֶּךָ לִבָּם
 לְשֵׁנָא עַמּוֹ לְהַתְנַפֵּל בַּעֲבָדָיו: כו שֶׁלַח מֹשֶׁה עֲבָדוֹ אֶהְרֹן אֲשֶׁר בָּחַר-בוֹ: כז שְׁמוֹ-
 בַם דְּבָרֵי אֲתוֹתָיו וּמִפְּתִים בְּאֶרֶץ חַם: כח שֶׁלַח חֲשֵׁף וַיַּחֲשֵׁף וְלֹא-מָרוּ אֶת-דְּבָרוֹ
 (כְּתִיב דְּבָרָיו): כט הַפֶּךָ אֶת-מִימֵיהֶם לָדָם וַיִּמַּת אֶת-דָּגְתָם: ל שָׁרֵץ אֶרֶץ
 צַפְרָדַיִם בְּחַדְרֵי מְלָכֵיהֶם: לא אִמֹר וַיָּבֵא עָרֵב כְּפָנִים בְּכָל-גְּבוּלָם: לב נָתַן
 גְּשָׁמֵיהֶם בְּרֹד אֵשׁ לַהֲבוֹת בְּאֶרֶץ: לג וַיִּךְ גִּפְנָם וַתֵּאֲנַתֶם וַיִּשְׁפֹּר עַיִן גְּבוּלָם:
 לד אִמֹר וַיָּבֵא אֲרֵבָה וַיִּלַּק וַאִין מִסְפָּר: לה וַיֹּאכַל כָּל-עֹשֵׁב בְּאֶרֶץ וַיֹּאכַל פְּרִי
 אֲדָמָתָם: לו וַיִּךְ כָּל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ רֵאשִׁית לְכָל-אוֹנָם: לז וַיִּזְצִיאֵם בַּכֶּסֶף וַיִּזְבַּח
 וַאִין בְּשִׁבְטָיו כּוֹשֵׁל: לח שְׁמַח מִצְרַיִם בַּצֵּאתָם כִּי-נִפְל פָּחַדָם עֲלֵיהֶם: לט פִּרְשׁ
 עָנָן לְמִסְדָּה וְאֵשׁ לְהֵאִיר לַיְלָה: מ שָׁאֵל וַיָּבֵא שָׁלוֹ וְלֶחֶם שָׁמַיִם יִשְׁבִּיעֵם: מא פָּתַח
 צוּר וַיִּזְבּוּ מִיֵּם הִלְכוּ בַּצִּיּוֹת נֶהַר: מב כִּי-זָכַר אֶת-דְּבָר קִדְשׁוֹ אֶת-אַבְרָהָם
 עֲבָדוֹ: מג וַיִּצְאָ עַמּוֹ בְּשִׁשּׁוֹן בְּרִנָּה אֶת-בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אֶרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל
 לְאֻמִּים יִירְשׁוּ: מה בַּעֲבוּר | יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וַתּוֹרָתוֹ יִנְצְרוּ הַלְלוּיָהּ:

קו א הַלְלוּהָ | הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב מִי יִמְלַל גְּבוּרוֹת יְהוָה
 יִשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ: ג אֲשֶׁר־י שְׁמֵרֵי מִשְׁפַּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת: ד זָכְרָנִי יְהוָה
 בְּרָצוֹן עֲמָד פְּקֹדֵנִי בִישׁוּעַתְּךָ: ה לְרֹאֲוֹת | בְּטוֹבַת בַּחֲרִיד לְשִׂמְחַת בְּשִׂמְחַת גּוֹיְךָ
 לְהַתְּהַלֵּל עִם־נַחֲלֶתְךָ: ו חָטְאָנוּ עִם־אֲבוֹתֵינוּ הֵעֵינּוּ הֵרַשְׁעֵנוּ: ז אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם |
 לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רַב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל־יָם בַּיַּם־סוּף:
 ח וַיֹּשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחַרֵּב וַיִּזְלִיכֵם
 בַּתְּהוֹמוֹת כַּמְדָּבָר: י וַיֹּשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיַּגְאֵלֵם מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיִּכְסּוּ־מַיִם צַרִּיהֶם
 אֶחָד מֵהֶם לֹא נֹתֵר: יב וַיֹּאמִינוּ בְּדַבְּרֵי וַיִּשְׁירוּ תְהִלָּתוֹ: יג מִהָרוּ שָׂכְחוּ מַעֲשָׂיו
 לֹא־חָפוּ לַעֲצָתוֹ: יד וַיִּתְּאוּ תְאוּהָ בַּמְדָּבָר וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם
 שְׁאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רֶזֶן בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ יְהוָה:
 יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וַתַּבְלַע דָּתָן וַתִּכַּסַּע עַל־עֲדַת אֲבִירָם: יח וַתִּבְעַר־אֵשׁ בְּעֲדַתָּם לְהַבִּיחַ
 תְּלַהֲט רְשָׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בַּחֲרֵב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַסַּכָּה: כ וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדֶם
 בַּתְּבִנִּית שׁוֹר אֲכַל עֵשֶׂב: כא שָׂכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֵם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם:
 כב נַפְלְאוֹת בְּאֶרֶץ חַם נֹרְאוֹת עַל־יַם־סוּף: כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֶם לוֹלֵי מֹשֶׁה בַּחֲרִידוֹ
 עָמַד בַּפָּרָן לִפְנֵי לְהַשִּׁיב חַמָּתוֹ מִהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאַסוּ בְּאֶרֶץ חַמְדָּה לֹא־הֵאמִינוּ
 לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בַּאֲהֻלֵּיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם
 בַּמְדָּבָר: כז וַלְהַפִּיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרֹתָם בְּאַרְצוֹת: כח וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ
 זִבְחֵי מַתִּים: כט וַיִּכְעִיסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וַתִּפְרֹץ־בָּם מַגְפָּה: ל וַיַּעֲמַד פִּינָחָס וַיִּפְלַל
 וַתַּעֲצֵר הַמַּגְפָּה: לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצְדָקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי
 מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בְּעִבּוֹרָם: לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטָא בְּשִׁפְתָיו: לד לֹא־
 הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם: לה וַיִּתְּעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם:
 לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עֲצֵבֵיהֶם וַיְהִיו לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לז וַיִּזְבְּחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם
 לְשָׂדִים: לח וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נְקִי דָם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לְעַצְבֵי כְנָעַן וַתַּחֲנַף
 הָאָרֶץ בְּדַמַּיִם: לט וַיִּטְמְאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחֲרֵ־אֶף יְהוָה בְּעַמּוֹ
 וַיִּתְּעַב אֶת־נַחֲלָתוֹ: מא וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׁנֵאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם
 אוֹיְבֵיהֶם וַיִּבְנְעוּ תַחַת יָדָם: מג פְּעַמִּים רַבּוֹת יַעֲלִים וְהִמָּה יִמְרוּ בְּעֲצָתָם וַיִּמְכּוּ
 בְּעוֹנָם: מד וַיִּרְא בַּעַר לָהֶם בְּשִׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם: מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחֵם כָּרַב
 חֲסִדּוֹ: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָל־שׁוֹבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנו | יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ
 מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתְהִלָּתְךָ: מח בָּרוּךְ יְהוָה | אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעַם אֱמֹן הַלְלוּהָ:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהילים ק"ה ק"ו..... ב
- ב) מאמר ד"ה וידבר משה אל ראשי המטות ש"פ מטות-מסעי, מבה"ח מנחם-אב, ה'תשט"ו..... ה
- ג) שיחת ש"פ מטות-מסעי מבה"ח מנחם-אב, ה'תשט"ו..... ט
- ד) לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת מטות-מסעי..... טו
- ה) שיעורי תניא לשבוע פרשת מטות-מסעי..... יח
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת מטות-מסעי..... כז
- ז) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת מטות-מסעי..... כט
- ח) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת מטות-מסעי..... מג
- ט) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת מטות-מסעי..... מח
- י) ביאורים לפרקי אבות פרק שני..... נב
- יא) הלכות בית הבחירה..... נג
- יב) משולחן ערוך אדמו"ר הזקן..... נד
- יג) ספר הזכרונות (בלה"ק) – פרק קכ"ב..... נה
- יד) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת מטות-מסעי..... נח

בס"ד. ש"פ מטות-מסעי, מבה"ח מנחם-אב, ה'תשט"ו*

(הנחה בלתי מוגה)

וידבר משה אל ראשי המטות גו' זה הדבר אשר צוה הוי' איש כי ידור נדר גו'.¹ וצריך להבין², דבכל התורה נאמר וידבר הוי' אל משה, היינו, שזהו הציווי דהוי' שנאמר ע"י משה לכל ישראל, וכאן כתיב וידבר הוי' אל משה, שהציווי הוא ממש עצמו. גם צריך להבין בענין הנדרים, שיש בזה ב' ענינים, ענין הנדר, והענין שחכם מתיר את הנדרים. וזהו הטעם שפרשה זו נאמרה לראשי המטות, לפי שענין הנדרים שייך לחכם דוקא, שהוא המתיר את הנדר. וצריך להבין⁴, איך יש בכח החכם להתיר את הנדר, דכיון שע"י דיבורו של הנודר נאסר הדבר עליו, איך מתיר החכם את האיסור. וגם צריך להבין בענין הנדרים גופא, דמאחר שע"פ תורה מותר הדבר, איך נעשה אסור ע"י דיבור האדם. וכדאיתא בירושלמי⁵ דייך מה שאסרה תורה, וא"כ, מהו"ע הנדרים שהאדם אוסר על עצמו מה שמותר באמת ע"פ תורה. וממה נפשך אינו מובן, דאם מצד איזה טעם וסיבה יכול אדם לאסור על עצמו דבר המותר, היינו, דעם היות שבאמת מותר ע"פ תורה, מ"מ, נאסר הדבר ע"י דיבורו, א"כ, איך ניתר האיסור ע"י החכם.

(ב) והענין בכללות הוא דהנה אמרו רז"ל⁶ נדרים סיג לפרישות. והיינו דעם היות הדבר מותר ע"פ תורה, הנה זהו מצד התורה כמו שנמשכה בעולם, בסדר השתלשלות, אמנם ענין הפרישות הוא העלי' למעלה מהעולם, למעלה מסדר השתלשלות, ששם נרגש דכולא קמי' כלא חשיב⁷, ואין שום דבר תופס מקום כלל, ובמילא הכל מופרך (אַלץ איז אָפּגעפּרעגט), ומצד זה נעשה ענין הנדר לאסור את הדבר המותר. וזהו דאיתא בסה"ק⁸ שנדרים הם בבינה, והרי בינה היא למעלה מהעולם שהתהוותו הוא מבחי' המדות, ולכן מצד ספירת הבינה שלמעלה מהעולם נעשה ענין הנדר שהו"ע הפרישות מהעולם.⁹ אך כל זה הוא מצד בינה, אמנם מצד ספירת החכמה שלמעלה מבינה, נעשה הענין שהחכם מתיר את הנדר, דספירת החכמה ענינה שהוא לבדו הוא ואין זולתו¹⁰, שהו"ע ביטול במציאות, ומצד זה יכולים להיות בהעולם גופא במעמד ומצב של ביטול במציאות. והיינו, שמצד ספירת הבינה שפועלת ביטול היש בלבד (בערך האצילות), אזי צריך להיות הפרישות מהעולם, אך מצד החכמה שפועלת ביטול במציאות, יכולים להיות בעולם, ובהעולם גופא עומדים בביטול במציאות.

* ראשי-פרקים (החו"ל).

(1) פרושנו (מטות) ל, ב"ג.

(2) ראה רד"ה וידבר משה אל ראשי המטות תרד"ע (המשך

תער"ב ח"א ע' תקנז).

(3) כתובות עד, ב. ובכ"מ. פרש"י עה"פ.

(4) ראה רד"ה הנ"ל העת"ר (המשך הנ"ל ח"ב ע' א'סט).

(5) נדרים פ"ט ה"א.

(6) אבות פ"ג מי"ג.

(7) זח"א יא, ב.

(8) ראה פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) בערכו.

(9) ראה גם ד"ה הנ"ל תער"ג (המשך הנ"ל שם ע' שכג). ד"ה

הנ"ל תר"ל; עטר"ת (סה"מ תר"ל ע' ריט ואילך; עטר"ת ע'

תקמד ואילך).

(10) ראה תניא פל"ה בהגהה.

ג) ולהבין זה צריך להקדים משנת"ל¹¹ בענין אדם אדמה לעליון¹², דההפרש בין בחי' אדם ובחי' כי לא אדם הוא, שבבחי' אדם שייך ענין השינויים, והוא מצד ענין ההתחלקות, ובבחי' לא אדם כתיב¹³ כי לא אדם הוא להנחם. אמנם בבחי' אדם גופא יש בו מעין בחי' לא אדם, והוא ענין ההתכללות, שממעט את ענין ההתחלקות. ונתבאר שבהתכללות גופא יש ג' אופנים. אופן א' הוא מה שהמדות כלולים זה מזה, כמו חסד שבגבורה וגבורה שבחסד, שענין זה אינו אמיתית ענין ההתכללות. ואופן ב' הוא מה שהם כלולים זה עם זה, וכמו באשר משפטו שם פעלו¹⁴, שהחסד כמו שהוא בטהרתו והגבורה כמו שהיא בטהרתה הם בבת אחת, שזה נעשה מצד גדלות המוחין. אמנם אופני התכללות הנ"ל הם מצד המוחין שפועלים חלישות וביטול בהמדות. ואופן ג' בהתכללות הוא, שגם כמו שהמדות הם בתקפם הרי הם בהתכללות.

והנה ג' אופני התכללות אלו יש להם ג' סיבות מיוחדות, והיינו, שהם ג' סיבות זה למעלה מזה, ולפי אופן הסיבה המביאה את ההתכללות, באופן כזה היא ההתכללות. והענין הוא, דהנה, המוחין הם מנהיגים את המדות, דאף שהמדות מצד עצמם הם למעלה מהמוחין, וכמשנת"ל בארוכה¹⁵ שעצם מציאות המדות מושרשים בעומק יותר בהנפש, מ"מ, כמו שהם באים בהשתלשלות ונעשים בבחי' מציאות, אזי אור הנפש הוא במוחין יותר מבמדות, ולכן המוחין הם מנהיגים את המדות. והנה, בהמוחין יש התחלקות, דבכל סברא יש כמה וכמה פרטים, דלבד זאת שיש סברא המטה כלפי חסד וסברא המטה כלפי גבורה, הנה בכל סברא וסברא גופא יש התחלקות כמה וכמה פרטים, וכמו בסברא המחייבת חסד ישנם כמה אופנים כיצד לבטא את החסד, אם בחסד נגלה, אם בחסד נסתר, כמו אב המכה את בנו שהוא לטובתו, וכמו שמצינו שיש יסורים לצדיקים בשביל להנחילם עוה"ב¹⁶, ולפי אופן הסברא כן היא המדה. ומצד זה נעשית ההתכללות בהמדות, להיות חסד שבגבורה וגבורה שבחסד. והיינו שהסיבה המביאה את ההתכללות בהמדות היא ההתחלקות שבהמוחין, דאם היו המוחין פשוטים, אזי הי' גם חסד פשוט וגבורה פשוטה, ולא הי' שייך ענין ההתכללות כלל, אך להיות שהמדות באים מהמוחין, ובמוחין יש התחלקות, לכן יש התחלקות גם בהמדות, וע"י ההתחלקות נחלשים המדות. דחסד פשוט וגבורה פשוטה הם בתוקף גדול, וכמו"כ כמו שהם נמשכים מהנפש עצמה לא ע"י השכל, הרי הם בתוקף גדול, אך ע"י ההתחלקות הם נחלשים, ולכן הם בהתכללות.

אמנם התכללות זו אינה אמיתית ענין ההתכללות, והוא לפי שגם החלישות שבהמדות אינה באופן שהם נחלשים באמת, כיון שנמצאים בציורם. שהרי גם בהמוחין עצמם הנה הסברא המטה כלפי חסד היא רק חסד כו', אלא שבזה גופא יש כמה אופנים וציורים, אבל הכל הוא בענין החסד. ובמילא הנה גם בהמדות הנה מדת החסד היא בתקפה, היינו שיודעת רק מחסד, והגם שהיא מתכללת עם מדת הגבורה, הרי הכל הוא לצורך החסד.

(15) בד"ה להבין ענין טענת המרגלים ס"ב ואילך (לעיל ע')

141 ואילך).

(16) ראה ברכות ה, סע"א. ועוד.

(11) בד"ה פדה בשלום פ"ד (לעיל ע' 174 ואילך).

(12) ראה סה"מ עזר"ת ע' צו ואילך.

(13) שמואל א טו, כט.

(14) יבמות עח, סע"ב.

והיינו שהחלישות שנעשה בהמדות היא רק בהתפשטותם והתגלותם, דכמו שהם נמשכים מצד הנפש עצמו הרי גם בענין התפשטותם הם בתקפם, דהחסד הוא בתוקף ההתפשטות דחסד בלבד, והגבורה הוא בתוקף ההתפשטות דגבורה, וע"י שהם נמשכים ע"י המוחין נעשה בהם חלישות בענין התפשטותם, שהחסד מתפשט ומסתעף גם בענין הגבורה, והגבורה מתפשט ומסתעף גם בענין החסד, אבל בצירום העצמי הרי הם בתקפם, דזה שהחסד מתפשט בענין הגבורה הוא לצורך החסד, וכמו"כ הוא גם במדת הגבורה. וכל זה הוא בהמוחין השייכים אל המדות, דלהיות שבבחי' המוחין השייכים אל המדות הרי המוחין עצמם נותנים מקום להמדות, שהרי השכל הוא מחייב את המדות, לכן אין המוחין יכולים לפעול ביטול וחלישות בהמדות עצמם, דמאחר שהם עצמם מחייבים את המדות, הרי המדות הם תופסים מקום, וכל החלישות הוא רק באופן התפשטותם. אמנם בבחי' גדלות המוחין, והו"ע המוחין שלמעלה מהמדות, שאין ענינם לחייב את המדות, ולגבם אין המדות תופסים מקום כלל, לזאת מצד בחי' גדלות המוחין נעשה חלישות וביטול גם בעצם המדות. וזהו שרש אופן הב' דהתכללות שהמדות כלולים זה עם זה, כמו באשר משפטו שם פעלו, שזהו מצד בחי' גדלות המוחין, דלגבי בחי' זו מתבטלים המדות (גם בצירום העצמי), ולכן הם בבחי' התכללות, וע"ד המבואר¹⁷ בענין עושה שלום במרומיו¹⁸, שמצד בחי' גילוי אור נעלה ביותר יכולים לשכון שניהם ביחד, לפי ששניהם מתבטלים ממציאותם.

אמנם כל זה הוא בבחי' הבינה, שהיא בבחי' מציאות, ויש בה ב' בחינות, המוחין השייכים אל המדות, והמוחין שלמעלה מהמדות, אבל בכללות היא בבחי' מציאות, ומאחר שהיא בבחי' מציאות, הרי זה בא' משני הפנים, או שהיא בהתלבשות (וכמו המוחין השייכים אל המדות), או שהיא בהבדלה (וכמו המוחין שלמעלה מהמדות), דכאשר היא בהתלבשות אזי המדות הם תופסים מקום, וכאשר היא בהבדלה אזי המדות הם בטלים, אבל ביטול זה הוא בחי' ביטול היש בלבד, שהרי הביטול הוא מצד גילוי אור בלבד, אבל מצד מציאותם עצמם הרי הם בבחי' מציאות, אלא שהם בטלים מצד הגילוי אור ולא מצד עצמם. וכמו"כ הוא גם בענין ההתכללות, שאין זה באופן שהם מתכללים מצד מציאותם בעצמם, שהרי אדרבה, מצד מציאותם העצמי הרי הם בתכלית ההבדלה זמ"ז, אלא שמצד גילוי אור המוחין ווערן זיי זיך אָן, וכמו בהענין דעושה שלום במרומיו, שלאחרי הגילוי אור הרי הם מנגדים זל"ז כמו קודם. אמנם מצד החכמה שהוא ביטול במציאות, והעיקר הוא מצד האוא"ס ששורה בחכמה (שהרי באמת הנה גם החכמה היא איזה מציאות, והעיקר הוא מצד האור שבחכמה), דאוא"ס הוא בבחי' בלתי מציאות נמצא¹⁹, הנה גם כמו שהוא בהתלבשות הרי הוא בהבדלה, דאוא"ס הוא פשוט מהכל ונושא הכל, וגם שהוא נושא הכל ומאמיתת מציאותו נמצאו כל הנמצאים, הרי הכל הוא בבחי' פשיטות, ומצד בחי' זו נעשה אמיתית ענין ההתכללות, דגם כמו שהמדות הם בתקפם, מ"מ הם

(18) איוב כה, ב.

(19) ראה מו"נ ח"א פנ"ז.

(17) ראה תניא אגה"ק סי"ב. מאמרי אדמו"ר הזקן אתהלך

ליאזנא ע' יב. ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ח, ג. ובכ"מ.

בהתכללות, והיינו שההתכללות הוא מצד המדות עצמם, לפי שגם מצד עצמם הם בביטול במציאות.

(ד) ועפ"ז יובן ענין הנדרים, וחכם המתיר את הנדר. דהנה, בכללות ישנם ג' אופני הנהגה הקשורים עם ג' בחינות. ישנו אופן ההנהגה כמו שהוא מצד התורה, שעל זה אמרו דיין מה שאסרה תורה, שהתורה היא בחי' המוחין הנמשכים בעולם, כמארז"ל²⁰ קוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא, והיינו, דאף שהתורה היא למעלה מהעולם, מ"מ, ה"ז דוגמת בחי' המוחין המתלבשים בהמדות, דמצד בחי' זו הנה אופן הבירור הוא כמו ששייך לעולמות, והוא האסור והמותר ע"פ התורה. וישנו אופן הנהגה בענין הנדרים, שזהו בספירת הבינה, דכיון שהבינה היא למעלה מהעולמות, וכולא קמי' כלא חשיב, הנה מצד זה צריך להיות ענין הפרישות, שזהו"ע הנדרים. אך ענין זה הוא בבחי' ביטול היש בלבד. אמנם מצד החכמה, שבה הוא התלבשות אוא"ס ב"ה¹⁰, הנה החכם מתיר את הנדר, היינו, שנותנים מקום להעולם, ומ"מ הוא בביטול במציאות, והיינו לפי שאוא"ס כמו שהוא פשוט מהכל הוא נושא את הכל, והכל הוא בפשיטות.

(ה) וזהו וידבר משה אל ראשי המטות גו', דפרשה זו נאמרה ע"י משה דוקא²¹, דמשה הוא בחי' חכמה, שענינה ביטול במציאות, כמ"ש²² ונחנו מ"ה, ומצד בחי' החכמה דוקא הנה חכם מתיר את הנדר. אמנם הכוונה היא שביטול במציאות זה דחכמה יומשך גם בעולם למטה, ועז"נ וידבר משה אל ראשי המטות, דמטות שהם השבטים הוא בחי' המדות, וראשי המטות הם בחי' המוחין, וזהו וידבר משה אל ראשי המטות שהוא המשכה מהחכמה לבינה ומדות, שגם בעולם למטה יומשך בחי' הביטול במציאות שבחכמה. ואופן המשכת החכמה לבינה והמדות אינה בדרך התלבשות כלל (כמו שהבינה נמשכת בהמדות), כי אם שהחכמה כמו שהיא בעצם מהותה נמצאת בכל מקום. ובאמת אין זה מצד החכמה עצמה, כי אם מצד האור שבחכמה, שזהו מש"נ זה הדבר אשר צוה הוי', והוא האוא"ס המלוכש בהחכמה, ודוקא מצד בחי' זו הנה חכם מתיר את הנדר, והיינו שגם בהעולם גופא יהי' ביטול במציאות.

(22) בשלח טז, ז-ח.

(20) זח"ב קסא, א-ב.

(21) ראה ד"ה הנ"ל תער"ג שבהערה 9.

בס"ד. שיחת ש"פ מטות-מסעי, מבה"ח מנחם-אב ה'תשט"ו.

בלתי מוגה

א. כבר¹ דובר פעם² על כך שענין העצבות ד"בין המצרים" אינו צריך להיות בשבת, כיון שבשבת צריכה להיות שמחה³. ויתירה מזה, בשבת זו צריכה להיות השמחה עוד יותר מאשר בשבת אחרת, כדי שלא יהי' חשש שהעדר השמחה בא מצד הענין ד"בין המצרים"⁴.

והביאור בזה בפנימיות הענין:

שבת היא מעין דלעתיד לבוא, "יום שכולו שבת"⁵. ומכיון שלעתיד תהי' הגאולה באופן שלא יישאר שום רושם מהגלות – לכן גם בשבת אין צריך להיות הענין ד"בין המצרים".

אמנם, זהו רק ביאור על כך שבשבת זו לא צריכים להיות ענינים של היפך השמחה; והביאור על זה שבשבת זו צריכה להיות השמחה יותר מבשבת אחרת, הוא:

ידוע שהגאולה הבאה לאחרי הגלות מביאה לידי מצב נעלה יותר ממה שהי' קודם הגלות, שהרי אם יהי' המצב בדיוק כמו קודם לכן, הרי אין צורך בגלות כלל. וכידוע בענין "סותר על מנת לבנות"⁶, שהבנין שאחרי הסתירה הוא גבוה יותר מכפי שהי' קודם הסתירה.

ענין זה הוא בכלל, בנוגע לכל גאולה מגלות, שהמצב שלאחרי הגאולה הוא נעלה יותר מכפי שהי' קודם הגלות. כלומר, אפילו גאולה שיש אחרי גלות⁷, כמו גאולת מצרים, הרי היא למעלה מקודם הגלות, מצד בירור הניצוצות שבגלות, שזוהי הכוונה בהגלות.

ומכל-שכן כשהמדובר הוא אודות הגאולה העתידה, שהיא גאולה שלימה ואמיתית שאין אחרי גלות⁸ – הרי ודאי שע"י הגאולה נפעל אור חדש לגמרי, ענין חדש, ענין שבו לא שייך ענין של גלות כלל. לפני הגלות – לא הי' אור זה, והראי', שהיתה גלות לאחרי כן, אבל ע"י הגאולה נמשך ענין שהוא נעלה בתכלית, שאין שייך עוד גלות.

ובמילא, הרי השבת שב"בין המצרים" ענינה שהיא מעין לעתיד לבוא – "יום שכולו שבת", ולכן צריכה להיות אז שמחה יתירה, כיון שענינה של שבת זו הוא נתינת כוח להפך את "בין המצרים" לששון ולשמחה, כיון שהגילוי דלעתיד – שהוא למעלה לגמרי מהענין דגלות וגאולה – בכוחו להפך את "בין המצרים" גופא לששון ולשמחה.

וזוהו ג"כ מה שנפסק בשולחן-ערוך⁹, שבשבת שבין המצרים מותר לעשות אפילו כסעודת שלמה בשעתו, והרי בימי שלמה "קיימא סיהרא באשלמותא"¹⁰. בשבת זו ישנה נתינת כח שהימים האלו יהפכו לששון ולשמחה.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון שמחה].

ס"ו (תורת מנחם – התוועדויות חי"ב ע' 144 ואילך). וש"נ.

(5) תמיד בסופה.

(6) שבת לא, ב ובתוד"ה וסותר. שו"ע אדה"ז או"ח סרע"ח

ס"ב.

(7) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד"ה ה"ג ונאמר –

פסחים קטז, ב.

(8) או"ח סתקנ"ב ס"ו.

(9) זח"א קנ, א. רכג, א-ב. ועוד. וראה גם שמור"ר פט"ו, כו.

(1) שיחה זו הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידיש), ונדפסה בלקו"ש ח"ב ע' 358 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

(2) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1090.

(3) תוד"ה מ"ד (מו"ק כג, ב) מהירושלמי (ברכות פ"ב ה"ז).

וראה ירושלמי מגילה פ"א ה"ד. ספרי בהעלותך יו"ד, יו"ד.

בה"ג במנין המצוות. ועוד (ראה לקו"ש שם הערה 31. וש"נ).

(4) ראה גם שיחת ש"פ מטו"מ, מבה"ח מנחם אב דאשתקד

ב. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה להבין ענין הנדרים.

* * *

ג. בשבת זו ישנן שתי פרשיות: מטות ומסעי. בנוגע להענין ד"וידבר משה אל ראשי המטות"10 – דובר כבר לעיל בהמאמר¹¹ בביאור ענין הנדרים והענין שחכם מתיר את הנדר, בביאור ענין ההתכללות וכו'; ועתה יש לבאר את הענין ד"אלה מסעי".

כתיב¹² "אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים"¹³ – "מסעי" לשון רבים, כלומר שהיו מסעות רבים שבהם יצאו בני ישראל ממצרים. וידועה הקושיא על זה¹⁴: הרי בני ישראל יצאו ממצרים במסע אחד בלבד – המסע מרעמסס לסוכות (שהרי שאר המסעות היו כבר אחרי היציאה ממצרים), ומהו "מסעי" לשון רבים?

גם צריך להבין ענין מ"ב המסעות שהיו מאז שבני ישראל יצאו ממצרים עד שבאו לארץ־ישראל, "ארץ טובה ורחבה"¹⁵: כיון שמיד במסע הראשון, כאשר רק יצאו ממצרים, לשון מצרים וגבולים, הרי זה כבר "מרחב", היינו, שמיד כשיוצאים מהמיצר נמצאים במילא במקום המרחב – א"כ מה מוסיף ענין מ"ב המסעות בענין המרחב?

אך הענין הוא, שב"מצרים" ו"מרחב" ישנם כמה וכמה מדריגות; מה שנקרא "מרחב" לגבי מדריגה שלמטה – הנה לגבי מדריגה נעלית יותר הרי זה נקרא עדיין "מצרים", עד שמגיעים להמרחב האמיתי – המסע האחרון, "על ירדן ירחו"¹⁶, דקאי על משיח "דמורת ודאין"¹⁷. עד אז – הרי הגם שלגבי מדריגה תחתונה הרי זה ענין של "מרחב", הנה לגבי מדריגה עליונה יותר הרי זה "מצרים".

וזהו ענין מ"ב המסעות שהיו ממצרים עד "ארץ טובה ורחבה": במסע הראשון, הגם שכבר יצאו ממצרים ונכנסו – במילא – למרחב, הנה לגבי מדריגה עליונה יותר הרי זה עדיין ענין של "מצרים", ולכן צ"ל עוד מסע כדי לצאת גם מ"מצרים" זה.

וזהו הלשון "אלה מסעי (לשון רבים) גו' אשר יצאו מארץ מצרים", כיון שגם ענינם של שאר המסעות הוא היציאה ממצרים, ועד שמגיעים ל"ירדן ירחו" – תכלית העילוי¹⁸.

ד. התורה היא נצחית בכל דור ודור, ובפרט הענין דיציאת מצרים, אודותיו שנינו¹⁹: "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים" – הרי זה הוראה בעבודה, שגם כאשר כבר פעל עבודה שלמעלה מטעם ודעת, למעלה ממדידה והגבלה, שבזה יצא גם ממצרים דקדושה – אין זה מספיק עדיין, כי לגבי מדריגה נעלית יותר הרי זה עדיין מצרים, ובמילא צריך להמשיך לעבוד וללכת הלאה.

יובן גם מהענין דעבודת התפלה:

עבודת התפלה – היא עבודת האדם, כידוע החילוק²⁰ בין תורה ותפלה, שתורה היא מלמעלה למטה,

10 ר"פ מטות.

11 ע' 218 ואילך.

12 מכאן עד סוף ההתוועדות – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידיש), ונדפס בלקו"ש ח"ב ע' 348 ואילך (תוכן משיחה זו – בלה"ק – נדפס שם ע' 353 ואילך. לקמן ע' 231). במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

13 ר"פ מסעי.

14 ראה לקו"ת ריש פרשתנו (מסעי). ובכ"מ.

15 שמות ג, ח. ועוד.

16 פרשתנו לג, מח.

17 סנהדרין צג, ב. וראה לקו"ת שם פט, ב. צ, ד.

18 ראה גם שיחת ש"פ מטו"מ הנ"ל הערה 4 ס"ח (תורת מנחם שם ע' 145 ואילך).

19 פסחים שם (במשנה). וראה תניא רפמ"ז.

20 ראה תניא אגה"ת פ"י. תו"א בראשית א, ג. סה"מ תש"ח ע' 80.

ותפלה היא עבודת האדם מלמטה למעלה, "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"²¹, שבו הולכים מלמטה למעלה, לצאת ממקום המיצר למקום המרחב.

והרי ידוע שבתפלה ישנם כמה וכמה עליות, שבכל עלי' יוצא האדם ממצבו הקודם, ואעפ"כ אין די בזה, אלא צריך להתעלות יותר ויותר ("גיין העכער און העכער").

העבודה הראשונה היא – ההכנה לתפלה: כיון שעומד להתפלל לפני הקב"ה הבלתי בעל גבול ובלתי בעל תכלית, והרי הוא – האדם – נמצא בגוף ונפש הבהמית, ובפרט כשמלוכלך על ידי החטא, א"כ, כיצד יעמוד לתפלה ("ווי זאל ער זיך שטעלן דאוונען")? – ולכן מוכרח הוא תחילה להשתחרר מכל עניניו ומכל מציאותו, ואז לעמוד לתפלה.

ענין זה עצמו, הנעמידה לתפלה, עוד לפני שמתפלל, עוד לפני שהתחיל לומר "הודו" או "מה טובו", אלא עצם זה שחוגר אבנט ("ער טוט אָן דעם גאַרטל") ועומד לתפלה²² – בענין זה לבדו יוצא הוא מעניניו, ונעשה מזוכך, דהיינו שיוצא מהמצרים וגבולים שלו.

– ובזה יובן ג"כ מה שמצינו גם בנגלה דתורה, שקודם התפלה יפנה ויטול ידי²³: "יפנה" – פירושו להסיר מעצמו את הפסולת שבגלוי ושבפנימיות; ואח"כ "יטול ידי" – להסיר את הטומאה, שהיא ענין של מקיף בלבד, שהרי בפנימיות אין כאן כלום (וע"ד מ"ש הרמב"ם²⁴ חוקה חקקתי גזירה גזרתי, והיינו שבענין הטומאה אין שום פסולת שיהי' אפשר לראותה, ולכן אין זה אלא ענין של חוקה חקקתי כו'), וגם מענין זה יש להיפטר קודם התפלה –

ואעפ"כ, בזה לבד אינו יוצא ידי חובתו, אלא אז דוקא עליו לעמוד לתפלה, להתחיל לומר "הודו", ואז יוצא הוא גם ממציאותו כפי שהוא עומד לאחרי ההכנה לתפלה, שלגבי למעלה מזה הרי זה עדיין מיצר וגבול; יוצא הוא גם ממיצר זה אל מקום המרחב.

וכן גם בתפלה גופא ישנם כמה וכמה עליות, ובכללות הרי נחלק לד' שליבות²⁵ (והעליות הן ע"י שם מ"ב כידוע²⁶), שכל מדריגה לגבי המדריגה שלמעלה הימנה היא עדיין ענין של מיצר וגבול.

ועד שמגיעים לשמונה-עשרה, שאז הוא תכלית העילוי – שיוצא לגמרי ממציאותו (מאיזו מציאות שתהי', גם ממציאות שנזדככה על-ידי עבודתו בכל המדריגות הקודמות), ועומד בביטול במציאות "כעבדא קמי מארי"²⁷, שאינו מציאות כלל, ואומר "אד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך"²⁸ – הקב"ה יפתח את שפתי, ואני רק אחזור על דבריו²⁹.

ה. ולכן מצינו שבשמונה-עשרה ישנם שני ענינים הפכיים³⁰: א) ביטול בתכלית, היינו שאינו מציאות כלל, אלא "כעונה אחרי הקורא"³¹, ב) בקשת צרכיו, ולא רק צרכיו הרוחניים, אלא גם צרכיו הגשמיים. בפסוקי דזמרה וברכות קריאת-שמע וקריאת-שמע – אין בקשת צרכיו הגשמיים (כיון שהוא מופשט ממציאותו, כנ"ל). בשמונה-עשרה דוקא היא בקשת צרכיו הגשמיים.

והענין הוא: מצד תכלית העילוי יכול להיות שם התכללות של שני ענינים הפכיים. וכמדובר

21) סה"מ קונטרסים ח"ב שיט, ב ואילך. סה"מ תש"ח שם ואילך. ועוד.

22) לקו"ת פרשתנו פח, ד. צה, ג. ובכ"מ.

23) שבת יו"ד, א.

24) תהלים נא, יז.

25) ראה אלשיך שם. לקו"ת שה"ש ב, ג. סה"מ תרכ"ז ע' תלו.

26) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 392 ואילך. וש"נ.

27) ע"ד סוכה לח, ב. וראה תו"א יתרו סז, ב. לקו"ת שה"ש

21) ויצא כת, יב. וראה זהר ח"א רסו, ב. ח"ג שו, ב. תקו"ז תמ"ה (פג, א).

22) ראה שבת יו"ד, א. טושו"ע ואדה"ז או"ח סצ"א ס"ב.

23) ברכות טו, א. שו"ע אדה"ז שם (מהדו"ק) ס"ב ס"ח.

24) הל' מקואות בסופן. במדב"ר ר"פ חוקת. וראה לקו"ת ס"פ אחרי.

25) סידור האריז"ל בתחלתו. כתהאריז"ל במקומות

המקבילים. לקו"ת בשלח ב, ב. סה"מ תרס"ח ע' ה ואילך.

במאמר³², שבמקום עליון יותר ההתכללות היא ביותר, שזהו מעין הגילוי דלעתיד, שאז יהי "וראו כל בשר"³³, שאלקות תהי' נרגשת גם בבשר הגשמי – התכללות ב' הפכים.

ו. אמנם, מבלי הבט על כך ששמונה-עשרה הוא תכלית העילוי, הרי למחרת, צריכים שוב לעמוד לתפלה ("דארף מען זיך ערשט שטעלן דאוונען"), החל מההכנה לתפלה, ואח"כ הודו, פסוקי דזמרה וכו' – כיון שככל שתהי' גבוהה המדריגה שהגיע אלי' אתמול, הרי זה עדיין "מיצר" לגבי המדריגה שעליו להגיע אלי' היום.

וכמו שהוא בעבודת התפלה – כן הוא בכללות העבודה: אדם צריך להיות "מהלך"³⁴. אפילו לאחר היציאה לגמרי מהרע, גם כאשר נמצאים במדריגה נעלית ביותר, עליו לדעת שעדיין אין די בזה, כיון שלגבי מדריגה נעלית יותר, יש לו עדיין שייכות להרע,

– וראי' לדבר ביכלתו להביא לעצמו מכך שהוא עדיין רואה בזולת את מציאות הרע, כידוע מאמר הבעל-שם-טוב נ"ע³⁵, שכאשר אדם רואה רע בזולתו, הרי זו הוכחה שבמצמו ישנו אותו רע, בדקות על-כל-פנים –

ועליו לצאת גם מזה. צריכים לעסוק תמיד ("האלטן אין איין טאָן") בזיכור הבשר הגשמי – לא לשבור אותו ע"י תעניות וסיגופים, אלא לזכור, כידוע מאמר הבעל-שם-טוב נ"ע³⁶ על הפסוק³⁷ "כי תראה חמור שונאך" – מיד בקומו בבוקר, עליו לאסור את חמורו, דהיינו את החומר, ועי"ז דוקא אפשר להגיע להגילוי דלעתיד – "וראו כל בשר", שהבשר הגשמי יתברר ויזדכך עד כדי כך שיראה אלקות.

ז. אך יכול האדם לטעון בעצמו: התייגתי מספיק עם עצמי עד שנפטרתי מהרע הגלוי והגס, והנני עומד כבר במדריגה נעלית, ומי יאמר שעלי להמשיך ולהתייגע? די לי במדריגה שבה אני נמצא! על כך אומרים לו: תפקיד וענין האדם הוא להיות "מהלך" ולא "עומד", ובכל יום ויום שנותן לו הקב"ה, צריך למלאות את תפקידו בעולם, כמ"ש³⁸ "ימים יוצרו ולו אחד בהם"³⁹.

וזוהי ההוראה מענין המסעות – שלעולם אין להסתפק במדריגה שבה אוהזים, כנ"ל.

ח. ולאידך גיסא ההוראה מענין המסעות היא:

אפילו בשעה שנמצאים בשפל המצב ביותר ובמדריגה פחותה ביותר, אין להתייאש אף פעם, כיון שע"י עבודה אפשר תמיד לצאת מהמצב שבו נמצאים, ולהגיע עד למדריגות הכי עליונות.

ואל יאמר האדם: מאחר שאני נמצא במצב שפל כזה, ד"ידע איניש בנפשי"⁴⁰, הרי לשוא כל עמלי – על זה הוא הלימוד מענין המסעות, שגם במסע אחד בלבד אפשר לצאת ממצרים, ולבוא אל "ארץ טובה ורחבה" (לגבי מדריגתו בהוה, ועי"ז להתעלות בעילוי אחר עילוי, עד לתכלית העילוי).

והרי הדברים קל-והומר:

ומה בעת ההיא, בהיותם במצרים, שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה⁴¹, וגם הי' קודם מתן-תורה,

ב"היום יום" כח שבט).

(37) משפטים כג, ה.

(38) תהלים קלט, טז.

(39) ראה רשימות הצ"צ (יהל אור) עה"פ (ס"ע תקדך ואילך).

לקו"ש חט"ז ע' 273. וש"נ.

(40) לשון חז"ל – ברכות סא, ב.

(41) ז"ח ר"פ יתרו. תקו"ז ריש תל"ב.

מד, ב. ובכ"מ.

(32) פ"ג (לעיל ע' 219).

(33) ישע"י מ, ה.

(34) ראה תו"א ס"פ וישב (ל, סע"א ואילך). ובכ"מ.

(35) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סקע"ה

ואילך. וש"נ.

(36) ראה כתר שם טוב הנ"ל בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק

שאו היתה עדיין הגזירה שאי אפשר להיות החיבור דרומי וסוריא⁴², מ"מ, ע"י המסעות באו אל "ארץ טובה ורחבה" –

מכל-שכן עתה, שככל שנמצאים במדריגה תחתונה, הרי העבודה קטנה בהרבה, כיון שנשארו "פכים קטנים" בלבד, ובפרט שישנה נתינת-כח לזה ממתן-תורה ש"עמד וביטל הגזירה", שיכול להיות החיבור דעליונים ותחתונים, ובפרט שישנו ענין ההתקשרות של רבי עם חסידים, שהרבי – כ"ק מו"ח אדמו"ר – מחבר יהודי עם עצמות⁴³, הרי ודאי שכאו"א מישראל יש בכחו לצאת ממעמדו ומצבו, ולבוא ל"ארץ טובה ורחבה", עד ל"ירדן ירחו", גילוי המשיח "דמורח ודאין", שזהו תכלית המרחב.

ט. ועפ"ז תוכן גם השייכות דפ' מטות ומסעי לבין המצרים – שכך נקבעה הקביעות, שפרשיות מטות ומסעי קורין תמיד בין המצרים⁴⁴.

ויוכן ע"פ הסברת הענין ד"סותר על מנת לבנות" – שכוונת הסתירה היא בשביל הבנין, שלאחרי הסתירה יבנו בנין גדול יותר⁴⁵, כמאמר הבעל-שם-טוב⁴⁶ על הפסוק⁴⁷ "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע" – שע"י ה"עת צרה" גופא באים לידי ישועה, שזהו ענין של התכללות שני ענינים הפכיים.

ולכן קורין אז פ' מטות ומסעי – ש"מטות" הוא ענין של התכללות, כמבואר במאמר שנאמר לעיל⁴⁸, והרי הענין ד"מסעי" הוא – היציאה מ"בין המצרים", ושכלל מדריגה שבה עומדים אין להתפעל, ואדרבה, שמהצרה גופא "יושע", שמגיעים ל"ירדן ירחו".

וזהו ג"כ הענין ד"מנחם אב", לשון נחמה – שהרי לאמיתו של דבר הכל הוא לטובה, כמשל האב המכה את בנו, שכוונתו היא טובתו ("ער איז אויסן זיין טובה"). וכאשר מתכוונים בזה, רואים שלאמיתו של דבר זהו טוב, ולא זו בלבד שרואים זאת בעיני השכל, אלא שע"ז נמשך שרואים זאת גם בעיני בשר – שנעשה טוב הנראה והנגלה, על-דרך שמצינו אצל אלו שאחזו בהדרגה ד"גם זו לטובה"⁴⁹, "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד"⁵⁰ – שכל זה נעשה בפועל.

צריך אמנם להיות הענין ד"רחץ ה' את צואת בנות ציון"⁵¹, וכמ"ש בתניא⁵² "כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו", אבל אעפ"כ זהו בחסד וברחמים (דהיינו, שלבד זאת שזה גופא הוא לטובה, הרי גם היסורים גופא הם בחסד וברחמים), וכהלשון שם "אביו הרחמן והצדיק וחסיד", שהיסורים הם בחסד וברחמים⁵³, והעיקר הוא, שסוף-כל-סוף נמשך הענין בטוב הנראה והנגלה, שמה"צרה" עצמה – נעשה "צחר"⁴⁶.

תוכן מהשיחה הנ"ל⁵⁴

כתיב "אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים", וידוע הדיוק במה שנאמר מסעי לשון רבים, והרי המסע שיצאו מארץ מצרים הוא מסע אחד בלבד, המסע מרעמסס לסוכות (כי שארי המסעות היו כבר אחרי היציאה ממצרים) ומהו מסעי לשון רבים? גם אינו מובן ענין המ"ב מסעות שהיו מארץ מצרים עד שבאו לארץ ישראל, ארץ טובה ורחבה, דמאחר שבמסע אחד בלבד יצאו ממצרים, לשון

(42) שמו"ר פי"ב, ג. ועוד.

(43) ראה סה"ש תורת שלום ע' 158.

(44) משא"כ פרשת פינחס – קורין לפעמים לא ב"בין המצרים" (בהמשך הדברים נתבאר גם בנוגע לפ' פינחס, וחסר הביאור). – מהנחה בלתי מוגה.

(45) כנ"ל ס"א.

(46) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות ס"ט ואילך.

וש"נ.

(47) ירמ"י, ל, ז.

(48) ע' 219 ואילך.

(49) תענית כא, א. סנהדרין קח, סע"ב.

(50) ברכות ס, ב. שו"ע אור"ח סר"ל ס"ה.

(51) ישעי' ד, ד.

(52) אגה"ק סכ"ב (קלד, ב).

(53) ראה גם לקוטי לוי"צ אגרות-קודש ע' שכד. סה"ש תש"ד

ע' 15.

(54) ראה לעיל ע' 224 הערה 12.

מצרים וגבולים, הרי מיד באו למרחב, על ידי היציאה מהמיצר נמצאים במילא במקום המרחב – אך הענין הוא, שהתורה היא נצחית, ובכל דור ודור, אצל כל אחד ואחת, צריך להיות היציאה ממצרים, לשון מצרים וגבולים, אל ארץ טובה ורחבה – היציאה מן המיצר אל המרחב. אמנם גם כאשר פעל בעבודתו היציאה ממצרים, צריך לידע, שאין זה מספיק עדיין, כי לגבי מדריגה נעלית יותר, הנה המדריגה שנמצא בה עכשיו, שלפי מצבו היא בבחינת יציאת מצרים, וארץ טובה ורחבה, הרי לגבי המדריגה הנעלית היא בבחינת מצרים וגבולים, ולזאת צריך להיות עוד מסע, להסיע את עצמו גם מבחינה זו, ולעלות במעלה עליונה יותר, וכמו כן הוא מסע הג', הד', וכו'.

ההוראה מזה בעבודה בפועל, היא בשתים:

א) גם כאשר נמצאים במדריגה נעלית ביותר, צריך תמיד להתעלות עוד יותר. ואל יאמר האדם די ומספיק לי בעבודתי הקודמת – כי האדם תפקידו וענינו הוא להיות מהלך ולא עומד, ובכל יום ויום שנתן לו הקב"ה, צריך למלאות את תפקידו בעולם, כמ"ש "ימים יוצרו ולו אחד בהם".

ב) גם כאשר נמצאים במדריגה פחותה ביותר, אין צריך להתייאש, כי על ידי עבודה, אפשר תמיד להתעלות במעלה עליונה יותר. ואל יאמר האדם, מאחר שאני נמצא במצב שפל כזה, לשוא כל עמלי – על זה הוא הלימוד מענין המסעות, שגם במסע אחד בלבד אפשר מיד לצאת ממצרים, ולהגיע אל ארץ טובה ורחבה (שלפי מדריגתו, ועל ידי זה, להתעלות אחר כך גם למעלה עליונה יותר). ומה אז ישראל היו מושקעים במ"ט שערי טומאה במצרים, והי' קודם מתן תורה, מכל מקום על ידי המסעות באו מיד אל ארץ טובה ורחבה, עכשיו על אחת כמה וכמה.

לקוטי שיחות פרשת מטות-מסעי

התפלה היא עבודתו של האדם, שכן ידוע ההבדל³ בין תורה לבין תפלה: תורה היא – מלמעלה למטה, ואילו תפלה – עבודת האדם מלמטה למעלה, סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה⁴, שדרכו עולים מלמטה למעלה, יוצאים ממקום המיצר אל מקום המרחב.

ידוע שישנן בתפלה עליות רבות, ובכל עליה מתרומם האדם ממצבו הקודם, ועם זאת אין די בכך, ועליו להתקדם מעלה מעלה.

העבודה הראשונה היא ההכנה לתפלה: הרי התפלה היא לפני הקב"ה שהוא "בלתי בעל גבול ובלתי בעל תכלית", ואילו האדם שרוי בתוך גוף ונפש בהמית, וביחוד כשהוא מלוכלך ע"י חטאיו – כיצד, איפוא, יעמוד בתפלה? – משום כך עליו להשתחרר תחלה מכל עניניו ומכל מציאותו, ואז – לגשת לתפלה.

העמידה לתפלה בלבד, עוד לפני עצם התפלה, עוד בטרם החל באמירת "הודו" או "מה טובו", רק חגירת האבנט וההתייצבות לתפלה – כבר מוציאה את האדם מעניניו, והוא נעשה בכך מזוכך. כלומר: הוא יוצא ע"י כך מן המיצרים והגבולות שלו.

[כך יובן הנאמר גם בחלק הנגלה שבתורה ש"קודם התפלה יפנה ויטול ידיו"⁵ "יפנה" – השתחררות מפסולת גלויה ושכפנימיות, "יטול ידיו" – השתחררות מטומאה, שאינה אלא ענין של "מקיף" (=שטח), למרות שכפנימיות אין כאן כלום⁶ – יש להפטר גם מכך לפני התפלה].

למרות זאת אין האדם יוצא ידי חובתו בעליה זו. עתה עליו להתחיל בתפלה, לפתוח באמירת "הודו", ובכך הוא משתחרר גם ממציותו כפי שהיתה לאחר ההכנה לתפלה, שלגבי דרגה נעלית יותר היא נחשבת עדיין למיצר וגבול. יוצא הוא, איפוא, גם מ"מיצר" זה אל מקום המרחב.

כך גם בתפלה עצמה מצויות עליות רבות, המתחלקות באופן כללי ל"ארבע שליכות"⁷ (והעליות הן על ידי שם מ"ב, כידוע), וכל דרגה נחשבת לגבי העליונה ממנה – כמיצר וגבול.

עד לתפלת שמונה עשרה, תכלית העילוי, בה משתחרר האדם לגמרי ממציותו (באיזו דרגה שתהיה, ואפילו

א. כתוב: "אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים", מסעי בלשון רבים, כי היו מסעות רבים בצאתם של בני ישראל מארץ מצרים. ידועה הקושיא: בני ישראל יצאו ממצרים במסע אחד בלבד, המסע מרעמסס לסיכות (שאר המסעות היו הרי לאחר שיצאו כבר ממצרים), ולמה, אם כן, נאמר "מסעי" בלשון רבים?

כן יש להבין את ענין מ"ב המסעות שהיו בדרכם של בני ישראל למן צאתם ממצרים ועד שהגיעו לארץ ישראל, ארץ טובה ורחבה. הרי מיד עם המסע הראשון, כיון שיצאו ממצרים – מלשון: מיצרים וגבולות – הרי זה כבר מרחב, שכן מיד עם יציאה מן המיצר נמצאים כבר במקום המרחב, ומה, איפוא, מוסיף ענין זה של מ"ב מסעות לענין המרחב?

אך תוכן הדברים הוא שב"מצרים" וב"מרחב" קיים מספר ניכר של דרגות: זו שלגבי דרגה נחותה הימנה נקראת היא "מרחב" – לגבי דרגה נעלית יותר היא נקראת "מצרים", עד למרחב האמתי, למסע האחרון, "על ירדן ירחו", המכוון למשיח "דמורח ודאין"¹, ואילו הדרגות עד לדרגה זו הרי אף שלגבי דרגות נחותות הן נקראות "מרחב" – נקראות הן "מצרים" לגבי דרגות נעלות מהן.

זה, איפוא, תוכן מ"ב המסעות שהיו ממצרים עד ארץ טובה ורחבה, מסעם הראשון, אף שיצאו בו ממצרים ונכנסו – ממילא – ל"מרחב", נחשב עדיין לגבי דרגה נעלית יותר כ"מצרים", ולפיכך נזקקו למסע נוסף כדי לצאת גם מ"מצרים" זה. אם כן מובן הביטוי "אלה מסעי (בלשון רבים) גו' אשר יצאו מארץ מצרים" – שכן גם מטרת שאר המסעות היא לצאת מ"מצרים", עד להגיע ל"ירדן ירחו", תכלית העילוי.

ב. הרי התורה נצחית בכל דור ודור, וכל שכן ענין יציאת מצרים שעליו נאמר²: חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים. זו, איפוא, הוראה בעבודת ה' שגם לאחר שאדם הביא את עצמו לעבודה שלמעלה מטעם ודעת, למעלה מכל מדידה והגבלה, ובכך יצא גם מ"מצרים דקדושה" – אין הדבר מספיק, שכן לגבי דרגות נעלות יותר – הוא עדיין ב"מצרים", ולפיכך עליו להמשיך בעבודתו ולהמשיך ללכת.

הדבר יובן גם מענין עבודת התפלה. הרי עבודת

(6) ועל דרך מ"ש הרמב"ם בהל' מקואות פרק יא הלכה יב. במדבר רבה ריש פרשת חוקת. וראה לקוטי תורה ויקרא כט, א: חוקה חקקתי גזירה גזרתה, והיינו שבטומאה אין כל פסולת מורגשת כלל, ויש כאן רק ענין של חוקה חקקתי כו'.

(7) ספר המאמרים ה'תש"ח עמוד 80.

(1) סנהדרין צג, ב. לקוטי תורה במדבר פח, ג.

(2) פסחים פרק עשירי משנה ה. תניא פרק מז.

(3) אגרת התשובה פרק י. תורה אור א, ג. ספר המאמרים ה'תש"ח עמוד 80.

(4) זהר חלק א רסו, ב. חלק ג שו, ב. תיקוני זהר תיקון מה.

(5) ברכות טו, א. שולחן ערוך אדמו"ר הוקן סימן ב סעיף ה.

ה. עלול הוא אמנם לטעון: יגעתי במדה מספקת עד שנפטרתי מן הרע הגלוי והגס, וכבר עומד אני בדרגה נעלית, מי אומר, איפוא, שעלי להמשיך ולעמול? די לי בדרגה בה הנני שרוי עתה.

יש לומר לו שתפקידו ומהותו של האדם שיהא "מהלך" ולא "עומד", ובכל יום הניתן לו ע"י הקב"ה עליו למלא תפקידו בעולם, כפי שכתוב: ימים יוצרו ולו אחד בהם¹¹.

וזו ההוראה מענין המסעות: לא להסתפק בדרגה העכשוית, כנ"ל.

ו. מצד שני קיימת הוראה מענין המסעות: אפילו כשאדם נמצא בשפל המצב ובדרגה הפחותה ביותר - אל יתיאש לעולם, שכן ע"י עבודה ישנה תמיד האפשרות לצאת ממצבו בו הוא נמצא ולהגיע לשיא של הדרגות הנעלות ביותר.

אל יאמר בלבו: כיון ששרוי אני במצב שפל כל-כך - שהרי "ידע אינש בנפשיה" - הרי כל עמלי לחנם - כלפי כך באה הוראה בענין המסעות, שאף במסע אחד בלבד אפשר לצאת מ"מצרים" ולהגיע ל"ארץ טובה ורחבה" (לגבי הדרגה הנוכחית, ומתוך כך להמשיך וללכת עד לשיא ההתעלות).

ואם אז - כשבני ישראל במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה¹², והיה אז לפני מתן תורה כשעדיין היתה קיימת הגזירה שלא איפשרה חיבור "רומי" ו"סוריא"¹³ - הרי ע"י המסעות הגיעו אל ארץ טובה ורחבה,

- כל שכן עתה, שככל שתהא נחותה הדרגה בה נמצאים - הרי העבודה קלה בהרבה, כיון שנותרו פכים קטנים בלבד, ובמיוחד כשישנה נתינת כח לדבר ממתן תורה כאשר "עמד וביטל הגזירה" ואפשרית התחברות עליונים ותחתונים, ובמיוחד כשישנו ענין של התקשרות בין רבי לבין חסידים, והרבי - כ"ק מו"ח אדמו"ר - מקשר את בני ישראל עם עצמותו ית' - ודאי הדבר שבכוחו של כל איש ישראל לצאת ממעמדו ומצבו, ולהגיע לארץ טובה ורחבה, עד לירדן יריחו, גילוי המשיח "דמורח ודאין"¹⁴, תכלית המרחב.

ז. לפי זה יובן גם הקשר בין פרשיות מטות ומסעי לימי "בין המצרים", שהרי הקביעות היא כך שפרשיות מטות ומסעי נקראות תמיד בבין המצרים:

הדבר יובן לאחר הסברת הענין של "סותר על-מנת

ממציאות שזוכה על ידי עבודתו בכל הדרגות הקודמות) והוא עומד בהתבטלות המציאות "כעבדא קמי" מארי" שאין לו מציאות כלל, ואומר: "אד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך", אתה ה', פתח שפתי ואני רק אענה אחרך⁸.

ג. לפיכך אנו מוצאים לגבי תפלת שמונה עשרה שני ענינים הפכיים: א) התבטלות בתכלית. אין האדם מהווה כל מציאות, כי אם "כעונה אחר הקורא". ב) בקשת צרכיו, ולא צרכיו הרוחניים בלבד, כי אם גם צרכיו הגשמיים. בפסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע וקריאת שמע אין בקשת צרכים גשמיים (משום שהאדם יוצא אז ממציאותו, כאמור לעיל) ודווקא בתפלת שמונה עשרה מופיעה בקשת הצרכים הגשמיים.

- הענין הוא שמשום שיא ההתעלות שבה, אפשרית בה "התכללות" שני ענינים הפכיים, וכפי שדובר במאמר שבמקום עליון יותר גדולה יותר ההתכללות. דבר זה הוא מעין ההתגלות שלעתיד, שאז יהיה "וראו כל בשר", אלקות תורגש גם בבשר הגשמי - התכללות שני הפכים.

ד. אלא שלמרות שתפלת שמונה עשרה היא שיא ההתעלות - הרי למחרת יש להתחיל לעמוד לתפלה, כשהפתיחה היא בהכנה לתפלה, ולאחריה "הודו", פסוקי דזמרה וכו', שכן ככל שנעלית הדרגה אליה הגיע האדם ביום אתמול, מהוה היא "מיצר" לגבי הדרגה שאליה הוא צריך להגיע היום.

וכשם שהדבר בעבודת התפלה, כך הוא לגבי כלל עבודת ה'. אדם צריך להיות "מהלך", ואפילו לאחר שהשתחרר לגמרי מן הרע והגיע לדרגה, ככל שתהא נעלית ביותר, עליו לדעת שאין די בכך, משום שלגבי דרגה נעלית ממנה עדיין יש לו זיקה לרע.

[הוכחה לדבר ניתן להביא מן העובדה שהוא עדיין רואה בזולת מציאות של רע, שהרי ידוע מאמר הבעל שם טוב נ"ע? שכאשר אדם רואה רע של השני משמש הדבר הוכחה שבו עצמו קיים אותו רע, בבחינת דקות לפחות].

ועליו להשתחרר גם מכך. יש לעסוק ללא הרף בזיכוך הבשר הגשמי - לא לדכאו באמצעות תעניות וסיגופים, כי אם לעדנו ולזכוכו, כפי שידוע מאמר הבעל שם טוב נ"ע לפסוק¹⁰: "כי תראה חמור שונאך". מיד עם קום האדם משנתו בבקר עליו לרתום את "חמורו", את החומר שלו, שדוקא על ידו אפשר להגיע לגילוי שלעתיד של "וראו כל בשר", כאשר הבשר הגשמי יזדכך ויתעדן במדה כזו עד שיראה אלקות.

(11) תהלים קלט, טז. רשימות הצמח צדק שם. ושם נסמן.

(12) זהר חדש ריש פרשת יתרו. תיקוני זהר תיקון לב.

(13) שמות רבה פרשה יב, ג.

(14) ראה הערה 1.

(8) תהלים נא, יז. אלשיך שם. לקוטי תורה שיר השירים ב, ג. ספר המאמרים תרכ"ז עמוד תלו.

(9) ראה ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 83.

(10) שמות כג, ה. ראה היום יום כח שבט.

לשון מצרים וגבולים, הרי מיד באו למרחב, על ידי היציאה מהמיצר נמצאים במילא במקום המרחב -

אך הענין הוא, שהתורה היא נצחית, ובכל דור ודור, אצל כל אחד ואחת, צריך להיות היציאה ממצרים, לשון מצרים וגבולים, אל ארץ טובה ורחבה, - היציאה מן המיצר אל המרחב. אמנם גם כאשר פעל בעבודתו היציאה ממצרים, צריך לידע, שאין זה מספיק עדיין, כי לגבי מדריגה נעלית יותר, הנה המדרגה שנמצא בה עכשיו, שלפי מצבו היא בבחינת יציאת מצרים, וארץ טובה ורחבה, הרי לגבי המדריגה הנעלית היא בבחינת מצרים וגבולים, ולזאת צריך להיות עוד מסע, להסיע את עצמו גם מבחינה זו, ולעלות במעלה עליונה יותר, וכמו כן הוא מסע הג', הד', וכו'.

ההוראה מזה בעבודה בפועל, היא בשתיים:

(א) גם כאשר נמצאים במדריגה נעלית ביותר, צריך תמיד להתעלות עוד יותר. ואל יאמר האדם די ומספיק לי בעבודתי הקודמת - כי האדם תפקידו וענינו הוא להיות מהלך ולא עומד, ובכל יום ויום שנתן לו הקב"ה, צריך למלאות את תפקידו בעולם, כמ"ש ימים יוצרו ולא אחד בהם.

(ב) גם כאשר נמצאים במדריגה פחותה ביותר, אין צריך להתייאש, כי על ידי עבודה, אפשר תמיד להתעלות במעלה עליונה יותר. ואל יאמר האדם, מאחר שאני נמצא במצב שפל כזה, לשוא כל עמלי - על זה הוא הלימוד מענין המסעות, שגם במסע אחד בלבד אפשר מיד לצאת ממצרים, ולהגיע אל ארץ טובה ורחבה (שלפי מדריגתו, ועל ידי זה, להתעלות אחר כך גם למעלה עליונה יותר). ומה אז שישראל היו מושקעים במ"ט שערי טומאה במצרים, והי' קודם מתן תורה, מכל מקום על ידי המסעות באו מיד אל ארץ טובה ורחבה, עכשיו על אחת כמה וכמה.

(משיחת ש"פ מסר"מ, תשט"ו)

לבנות". כוונת הסתירה היא לשם הבנין, כדי לבנות אחר הסתירה בנין משובח יותר. כמאמר הבעל שם טוב לפסוק¹⁵ "ועת צרה היא ליעקב ומנוחה יושע": ע"י עת צרה עצמה תבוא הישועה, ודבר זה הוא התכללות של שני ענינים הפכיים. לפיכך נקראות פרשיות ממות ומסעי, כי הענין של ממות הוא - התכללות, כפי שהוסבר במאמר שנאמר לפני שעה, והענין של מסעי הוא - היציאה מ"בין המצרים", וההוראה שבכל דרגה בה עומד האדם אין לו להתרשם, ואדרבה: מתוך הצרה גופה תהיה הישועה, לבוא ל"ירדן יריחו".

- זה גם התוכן של "מנוחם אב" לשון של נחמה, שכן, לאמתו של דבר, הכל לטובה כמשל האב המכה את בנו ומעונין בטובתו. וכשאדם מתבונן בדבר הוא רואה שזה טוב באמת, והוא רואה זאת לא רק בעיני שכל, אלא שמתוך כך בא הדבר לידי זה שרואים כך גם בעיני בשר - הוא הופך לטוב נראה ונגלה, דוגמת אלו שהיו בדרגת הכרה של "גם זו לטובה"¹⁶, "כל מה דעביד רחמנא - לטב עביד"¹⁷ - והדברים התבטאו גם בפועל. יש צורך, אמנם, ב"רוחץ ה' את צואת בנות ציון"¹⁸, כפי שנאמר ב"תניא"¹⁹ משל ל"מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו", אך בכל זאת הדבר הוא בחסד וברחמים (כלומר: נוסף על כך שעצם הדבר לטובה - הרי גם היסורים גופם בחסד וברחמים) כפי שהוא מתבטא שם: "אביו הרחמן והצדיק וחסיד", היסורים הם בחסד וברחמים - והעיקר שבסופם של דברים הם מתבטאים בטוב הנראה והנגלה, והצרה עצמה נהפכת לצהר.

תוכן מהשיחה הנ"ל:

כתיב אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים, וידוע הדיוק במה שנאמר מסעי לשון רבים, והרי המסע שיצאו מארץ מצרים הוא מסע אחד בלבד, המסע מרעמסס לסוכות, (כי שאר המסעות היו כבר אחרי היציאה ממצרים) ומהו מסעי לשון רבים? גם אינו מובן ענין המ"ב מסעות שהיו מארץ מצרים עד שבאו לארץ ישראל, ארץ טובה ורחבה, דמאחר שבמסע אחד בלבד יצאו ממצרים,

(18) ישעי' ד, ד.

(19) אגרת הקדש סימן כב.

(15) ירמ' ל, ז. ספר המאמרים אידיש עמוד 55.

(16) תענית כא, א. סנהדרין קח, סע"ב.

(17) ברכות ס, ב. שו"ע או"ח סימן רל סעיף ה.

יום ראשון כ' תמוז

שיעורים בספר התניא

– “אב הרחמן” ו”אב הרחמים”: “אב הרחמן” היינו האב הרחום, האב שיש בו, כביכול, מדת הרחמים, ואילו “אב הרחמים” היינו האב של רחמים, מקור הרחמים, והכוונה היא, הרחמים שאינם מוגבלים ולמעלה ממדת הרחמים שהיא מדודה ושקולה – והפירוש

כאן הוא שיעור את המדה העליונה יותר של רחמים, “רחמים העליונים”, על נשמתו ונפשו האלקית, שנפלה מאגרא רמה – מגג גבוה, כלומר ממדרגה עליונה ביותר, מאין סוף” שהוא תני תחיים פרוף-הוא – ומשם נפלה הנשמה לבירא עמיקתא – לבור עמוק, “איגרא” ומדרגה בכלל הן גבוהות, והנשמה באה לא מ”איגרא” סתם, אלא מ”איגרא רמה”, מדרגה גבוהה ביותר,

ונפלה לא בבור סתם, שהוא מדרגה תחתונה, אלא בבור עמוק, הן היכלות הפמא והפמא אחרא, – כמוסבר בפרק הקודם, שעל ידי חטאים ועוונות יורדת הנשמה בהיכלות הטומאה וה”סטרא אחרא”, ועל האדם לעורר עליה את הרחמים העליונים, ועל מקורה – של הנשמה, במקור תחיים, הוא שם הו”ה פרוף-הוא; – כאמור לעיל, ששם הו”ה הוא מקור הנשמה, ועל ידי ירדת הנשמה יורדת גם ההשפעה של שם הו”ה בגלות של קליפות ו”סטרא אחרא”, הרי שהרחמנות היא גם על מקור הנשמה, הוא שם הו”ה, וכמו שכתוב: “וישב אל הו”ה וירחמוהו”, – “וירחמוהו” הכוונה על לעורר רחמים על שם הו”ה? – הרי זה: לעורר רחמים על השפעת שם הו”ה פרוף-הוא, שנשפלה וירדה תוך היכלות הפמא אחרא הפמאים לתחיתם, – להמשיך בהן חיות, על ידי מעשה אנוש – החטאים, ותחבולותיו, ומחשבותיו הרעות; – שכן, גם על ידי מחשבות רעות בלבד, ממשיכים חיות ב”סטרא אחרא”, וכמו שכתוב: “מלך אסור פרחמים” – הקב”ה, מלך העולם, קשור ברהטים, פרחימי מוחא וכו’, פירוש כ”ק אדמו”ר שליט”א: “די קארעטעס – אפטלונגען פון מוח וואו עס לויפן די מחשבות (ע”ד רהטים שרצים בם המים)”, כלומר, במחשבות החולפות של המוח, שגם על ידי המחשבות החולפות במוח, אם הן מחשבות רעות, הנה על ידי זה המלך אסור, זה מביא גלות להשפעה שמשם הו”ה, היא פחינת גלות השכינה, – שהשכינה, בחינת מלכות דאצילות, באה על ידי כך בגלות, פנופר לעיל. – בפרק הקודם⁴. וזמן המסגל לזה

שיעורים בספר התניא

פרק ז בפרק הקודם, פרק ו, הסביר רבנו הזקן, ש”תשובה תתאה”, שלפי פירוש הזר הקדוש הכוונה היא להשיב את ה’ תתאה של שם הו”ה למקומה – היא השבת השכינה מגלותה, שכן, על ידי חטאים ועוונות נעשה ענין גלות השכינה, שההשפעה של ה’ תתאה שמשם הו”ה (היא בחינת

השכינה), מקור הנשמה, נמשכת רחמנא לילצן אל היכלות הקליפה וה”סטרא אחרא”, ממנה מקבל האדם חיות בשעה שהוא עושה חטאים ועוונות, ועל ידי תשובה מחזיר האדם את ההשפעה ומחזיר את השכינה מגלותה.

ואולם, פרק האמת והישר לבחינת תשובה תתאה, ה”א תתאה הנזכר לעיל – הם ב’ דברים פרק פלל. – הרבי שליט”א (באחת משיחות הקודש) פירש דברי רבינו הזקן “דרך האמת

והישר” – שדוקא זהו הדרך האמיתית והישרה לתשובה תתאה – על פי מה שלעיל (מיד בפרק א’) אמר רבנו הזקן, שיעקר ענין התשובה הוא “עזיבת החטא”, שאם האדם מחליט בלב שלם שלא לחזור יותר על מעשה חטא זה, הרי זו כבר תשובה (הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “וכאן – דורש עבודה והכנה ארוכות – אלא שאף שעזיבת החטא ה”ז כו””) אך אין זה “דרך האמת”, שכן, כשתשובה באה שלא בהכנה מתאימה (דבר שרבנו הזקן עומד להסביר בפרק זה), אפשר אכן שיתעורר בתשובה ויחליט בלב שלם על עזיבת החטא (הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “וה”ז תשובה וכו””), אך לא תהיה לה קיום, וממילא אין זה אמת, שכן, אמת נקרא דבר שיש לו קיום, כמו שכתוב: “שפת אמת תכון לעד”², וכדי שהתשובה תהיה באמת (שיהיה לה קיום) נדרשת ההכנה לתשובה עליה ידון בפרק זה. לכן אומר רבנו הזקן, ש”דרך האמת” לתשובה תתאה – היא על ידי ההכנה שהוא מסביר אותה להלן. ומה שרבנו הזקן אומר “דרך הישר” הוא, שכן, אפשר שתהיה התעוררות תשובה באמת, אך שתבוא לא על ידי דרך ישרה, אלא על ידי איזו סיבה שהיא, סיבה שהיא עצמה יכולה להיות דבר שהוא היפך מהכנה לתשובה, כפי שהיה בתשובתו של ר’ אלעזר בן דורדיא, שהסיבה להתעוררותו לתשובה היתה על ידי ענין לא טוב ועל ידי הדברים שאמרו לו אז, לכן אומר כאן רבנו הזקן, שה”דרך הישר” להגיע לתשובה היא על ידי ההכנות שהוא מסביר אותן להלן. ושני הדברים הם: האחד, – הדבר הראשון להגיע לענין התשובה, הוא לעורר רחמים העליונים – של הקב”ה, במקור הרחמים – שכן, ישנן שתי בחינות

1. משלי יב, יט. 2. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “וכבכ”א ספייג”. 3. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “לקו”ת נשא כג, א. ושי”נ”. 4. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “ל’ הש”ס חגיגה ה, ב. וברשי” שבש”ס נשמטה התיבה גג - ואתא ברשי” דע”י”. 5. ישעיה נה, ז. 6. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “שה”ש ז, ו. ועיין הצ”צ שם. וצ”ע”. 7. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “הוס’ לתקו”ת ז”ו”. 8. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “ויש לעיין בכ”ז בח”א פמ”ה (ובהגות לשם – להצ”צ איכה ע’ 22 [אוה”ת נ”ח ח”ב ע’ א’ גנ]) בהשנייים וכו””.

שיעורים כספר התניא

- שיוכל האדם להרגיש ברחמנות שעל נשמתו ועל מקורה, ולעורר רחמים העליונים, הזמן המסוגל לכך, הוא בתקון חצות, כמו שכתוב בסידור פתערה, עין שם באריכות, וזהו שכתוב שם: - ב"תיקון חצות" נפלה עמרת ראשנו, אוי לנו כי חטאנו.

- שעל ידי החטאים, נופלת ה"עטרה", מקור הנשמה. ולכן נקרא תקדוש - פרוף -ה-וא "מלך עלוב" בפרקי היכלות, כמו שכתב הרמ"ק ו"ל, - רבי משה¹² קורדבירו זכרונו לברכה. כי אין לך עלבון גדול מזה¹³. - מגלות השכינה בהיכלות הטומאה וה"סטרא אחרא". ובפרט באשר יתבונן המשכיל בגדלת אין-סוף פרוף-הוא, ממלא כל עלמין - מחיה כל העולמות בחיות פנימית מותאמת לנברא, וסובב כל עלמין, - מקיף כל העולמות, מחיה אותם בחיות שלמעלה מהם, חיות זו היא רק בבחינה של הקפה על העולמות, כל

אחד ואחד לפי שיעור שכלו והבנתו - יתעמק בגדולת "אין סוף" ברוך הוא, יתמרמר על זה מאד מאד: - שכן, בהבינו גדלותו של הקב"ה ירגיש ויחוש רק אז, הרחמנות הגדולה שעל נשמתו ועל מקורה, ומיהו ה"מלך" שנמצא בגלות ומבוויש - הרי זה משפיע עליו מרירות גדולה. זה הראשון משני הדברים שהם "דרך האמת והישר" לתשובה תתאה. והב', - הדבר השני, הוא: לבמש ולהכניע הקלפה וסמרא אחרא, אשר כל חיותה היא רק בחינת נפשות והנבקה, - וממילא, כשמכניעים ושוררים אותה, נוטלים ממנה את חיותה, כמו שכתוב¹¹: "אם תגביה בנשך וגו'",

שיעורים כספר התניא

ולכן - והכפוש וההכנעה עד עפר כמש - זוהי מיתתה ובטולה. - של הקליפה וה"סטרא אחרא". והיגו, - על ידי מה שוברים ומכניעים את הקליפה וה"סטרא אחרא": על ידי - שהאדם פועל בקרב עצמו "לב נשבר ונדכה", ולהיות "נבזה בעיניו נמאס" וכו', - שכן כפי

אגרת התשובה

חצות כמ"ש בסידור בהערה עש"ב. וז"ש שם נפלה עמרת ראשינו אוי לנו כי חטאנו. ולכן נקרא הקדב"ה מלך עלוב בפרקי היכלות כמ"ש הרמ"ק ז"ל כי אין לך עלבון גדול מזה, ובפרט כאשר יתבונן המשכיל בגדולת א"ס ב"ה ממכ"ע וסכ"ע כל א' וא' לפי שיעור שכלו והבנתו יתמרמר ע"ז מאד מאד: והב' לבמש ולהכניע הקליפה וסמ"א אשר כל חיותה היא רק בחי' גסות והגבהה כמ"ש אם תגביה כנשר וכו'. והביטוש וההכנעה עד עפר ממש זוהי מיתתה וביטולה. והיינו ע"י לב נשבר ונדכה ולהיות נבזה בעיניו נמאס וכו'. וכמ"ש בזה"ק ע"פ זבחי אלקי' רוח נשברה לב נשבר ונדכה וכו'. כי כל קרבן מן הבהמה הוא לשם הוי' היא מדת הרחמים. אבל לשם אלקים היא מדת הדין אין מקריבין קרבן בהמה כ"א לשבר ולהעביר רוח הטומאה והסמ"א וזהו רוח נשברה. והאיך נשברה רוח הסמ"א. כשהלב נשבר ונדכה וכו'.

שהוסבר בפרק כ"ט בחלק הראשון, עיקר האדם, גם בבינוני, ובפרט באדם החוטא - הוא נפשו הבהמית, ועל ידי שהוא נשבר, נשברת הרי גם נפשו הבהמית (הבאה מקליפה), הרי שעל ידי כך הוא שובר ומכניע את הקליפה ו"סטרא אחרא". וכמו שכתוב בזהר תקדוש¹² על פסוקים: "זבחי אלקים רוח נשברה, לב נשבר ונדכה וכו'", - מהו הזבח לשם אלקים? - כאשר יש רוח נשברה, נשברת רוח הסטרא אחרא, ועל ידי מה נשברת רוח זו? - על ידי לב נשבר, על ידי כך שיש

לאדם לב נשבר, כפי שהוא מפרש מיד להלן, כי כל קרבן מן הבהמה - הוא לשם הוי', היא מדת הרחמים, - לכן תמיד נזכר בקרבנות שם הוי': "אדם כי יקריב מכם קרבן להוי'", "ריח ניחוח להוי'" וכדומה, אבל לשם אלקים, היא מדת הדין - אין מקריבין קרבן בהמה, כי אם - מהו כן ה"זבח" לשם אלקים (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: דכתב כאן "זבחי אלקים"): לשבר ולהעביר רוח הטומאה והסמרא אחרא, וזהו "רוח נשברה" - זהו "זבחי אלקים", זבח לשם אלקים. והאיך נשברה רוח ה"סמרא אחרא"? פשה לב נשבר ונדכה" וכו'.¹⁴

יום שני כ"א תמוז

שיעורים כספר התניא

והאיך נשבר הלב ונדכה? הנה, מעט מועיר הוא על ידי זכרונם לברכה¹⁵ על פסוקים: "ולבי חלל בקרבי" - שהרגנו סגופים ותעניות, בדורותינו אלה שאין לנו כח להתענות הרבה פרוף המלך, - שצם הרבה, ועל ידי כך, הסיר לגמרי את נפשו הבהמית שמצד הקליפה, כמאמר רבותינו

אגרת התשובה

והאיך נשבר הלב ונדכה. הנה מעט מועיר הוא ע"י סגופים ותעניות בדורותינו אלה שאין לנו כח להתענות הרבה כדוד המלך כמאמר רז"ל ע"פ ולבי חלל בקרבי שהרגו בתענית. אך עיקר הכנעת הלב להיות נשבר ונדכה והעברת רוח הטומאה

שיעורים כספר התניא

ותעניות - שהרג את היצר הרע בתענית, ואילו אנו, שאין בכוחנו לצום הרבה, רק מעט מועיר בא על ידי תעניות וסגופים. אך עיקר הכנעת הלב, להיות נשבר ונדכה והעברת רוח

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "פ"י"ח". 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "נקרא כו' גדול מזה (ר"ח ש' היראה ספ"י - בשם "מורי" היינו הרמ"ק - הובא בשלי"ה ש' האותיות מע' הלל, ובס' משנת חכמים לר"מ חאגיז סי' קעג). 11. ירמיה מט, טז. עובדיה א, ד. 12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ויקרא ה, א". 13. תהלים נא, יט. 14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ג"כ - מהמובן מזה"ק". 15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ירושלמי ברכות בסופה. וכנזכר גם בח"א פ"א". 16. תהלים קט, כב.

שיעורים בספר התניא

הַמְטָאָה וְסִטְרָא אַחְרָא, הוא להיות מ"מארי דחשבנא" בעמק הדעת, – לעשות חשבון צדק, כפי שעושה בעל החשבון, הבעל הבית עצמו, שנוגע לו החשבון ביותר, להעמיק דעתו ובינתו שעה אחת¹⁷ בכל יום או לילה לפני תקון חצות, להתבונן במה

שפעל ועשה בחטאיו בחינת גלות השכינה בנזכר לעיל, – שעל ידי חטאים גורמים לגלות השכינה, וגם [גרם] לעקר נשמתו ונפשו האלקית מחיי החיים ברוך-הוא, – מהקב"ה שהוא חיי החיים, והורידה למקום הטמאה והמנות, הן היכלות הסטרא אחרא, ונעשית – הנשמה, בבחינת מרכבה אלהים – כמו שמרכבה בטלה לרוכב המנהיג אותה, כך בטלה נשמתו לטומאה ולקליפות מהן היא מושכת

את חיותה, לקבל מהם שפע וחיות להשפיע לגופו, בנזכר לעיל. – שהשפע והחיות לגוף החוטא, באים מקליפה ו"סטרא אחרא". וכשהוא מתבונן ומתעמק בכל זה, נוצרת בו הכנעת הלב ולב נשבר, שכפי שנאמר לעיל זהו הובח¹⁸ לשם אלקים. וזהו שאמרו רבותינו וזכרונם לברכה¹⁹: "רשעים בחייהם קרויים מתים", בלומר – "בחייהם", הכוונה בתוך החיות שלהם, שהחיות עצמה היא ענין של מיתה, שחייהם נמשכים במקום המות

שיעורים בספר התניא

והמטאָה, – מהיכלות ה"סטרא אחרא", ענין של טומאה ומות, היפר החיות של קדושה. (וכן מה שכתוב²⁰: "לא המתים יהללו גו", אינו כ"לעג לרש" חס ושלום²¹, – אין הכוונה למתים ממש, שכן, כשאומרים על מתים ממש שאין הם יכולים להלל את ה', יש

בכך משום לעג להם, אלא הכוונה על הרשעים שכתיהם קרויים מתים, – ועליהם אומרים, שאין הם יכולים להלל את ה', שמתלבלים אותם במחשבות זרות בעודם ברשעים, ואינם חפצים בתשובה, בנודע). – שגם בשעה שהרשע רוצה להלל את ה', מבלבלים אותו במחשבות זרות, שההילול לא יהא כדבעי, ומשום כך אומרים עליהם "לא המתים יהללו גו". הנה כל האמור, צריך להביא אותו להיות

"לב נשבר", כשהוא מתבונן שהוא כרת את נשמתו ונפשו האלקית, מחיי החיים ברוך הוא, והורידה למקום מיתה וטומאה – זאת במי שעבר על איסור שיש בו כרת ומיתה בידי שמים, שכפי שהוסבר לעיל, נכרתת על ידי כך הנפש משרשה. להלן, מוסיף רבנו הזקן, שגם מי שלא עבר על איסור שיש בו כרת או מיתה בידי שמים – יכול גם הוא למצוא את עצמו, שכרת את נפשו האלקית מחיי החיים, בדוגמא כפי שהדבר הוא בכרת או במיתה בידי שמים:

יום שלישי כ"ב תמוז

שיעורים בספר התניא

ואף מי שלא עבר על עון כרת, וגם לא על עון מיתה בידי שמים שהוא הוצאת ידע לבטלה וכהאי גוונא, – וכדומה, אלא – עבר על שאר עבירות קלות, אף-על-פי-כן מאחר שהן פוגמים בנשמה ונפש האלקית, וכמשל פנימת ופסיקת חבלים בנזכר לעיל – בפרק ה', ש"חבל ההמשכה" של הנשמה, הוא כמו חבל

שיעורים בספר התניא

השזור מתרי"ג (613) פתילות, ובשעה שהוא עובר על אחת מתרי"ג המצוות, הרי זה כניתוק פתילה אחת מהחבל, הרי ברבוי החטאים יכול להיות פגם כמו בלאו אחד שיש בו כרת או מיתה, ואפילו בכפילת חטא אחד פעמים רבות מאד²², כמו שהמשיל הנביא החטאים לענן המאפיל – על, אור השמש, כמו שכתוב²³:

אגרת התשובה

ואף מי שלא עבר על עון כרת וגם לא על עון מיתה בידי שמים שהוא הוצאת ז"ל וכה"ג אלא שאר עבירות קלות. אעפ"כ מאחר שהן פוגמים בנשמה ונפש האלקית וכמשל פנימת ופסיקת חבלים דקים כנ"ל. הרי ברבוי החטאים יכול להיות פגם כמו בלאו אחד שיש בו כרת או מיתה. ואפי' בכפילת חטא אחד פעמים רבות מאד. כמו שהמשיל הנביא החטאים לענן המאפיל אור השמש כמ"ש מחיתי כעב

17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אף שבדוחק מ"ל שהכוונה שעה אחת ועי'ד השחי' קודם התפלה". 18. על מה שרבנו הזקן משתמש כאן במלה "זבח" (ולא "קרבן") מעיר הרבי שליט"א: "ראה בזה"ק שם – קרבן אלקים לא כתיב". 19. ברכות יח, ב. 20. תהלים קטו, יז. 21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דאיסור גמור הוא ועד כ"כ שאחז"ל לא יהלך כו' (ברכות יח, א)". 22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכידוע הראי' ע"ז מר"ן (לפס"ד – בשר"ע אר"ח ששכ"ח סט"ז – דאדה"ז) דאיסור מה"ת פחות מכשיעור אבל כמה פעמים – חמור מאיסור סקילה! (ומזה ראי' לא רק שהוא "כמור", אלא גם "ויותר" כדלקמן)". 23. ישעיה מד, כב.

שיעורים כספר התניא

"מחיתי כעב פשעיד" - הם עבירות חמורות, [המבדילים] בין פנימית השפעת שם הוי"ה ברוך-הוא לנפש האלקית, כהבדלת עני עב וחשוד, המבדיל בין השמש לארץ ולדרים עליה²⁴ על דרך משל; - ומה שכתוב: "וכעני חטאתיד" - כעני קל, מחיתי, חטאתיך, - הן עבירות קלות שאדם דש בעקביו, המבדילים כהבדלת עני קל וקלוש על דרך משל. והנה, כמו שבמשל הזה, - מביטוי אור השמש, אם משים אדם נגד אור השמש בחלון מחצות קלות וקלושות לרב מאד, - מחיצות רבות דקות, הן מאפילות - על אור השמש, כמו מחצה אחת עקה, ויותר - מכו, וקבה ממש הוא פנמשל - בעבירות המשולות לעננים המעיבים על אור השמש, ככל עונות שאדם דש בעקביו. -

אגרת התשובה

פשעיד הם עבירות חמורות [המבדילים] בין פנימית השפעת שם הוי"ה לנפש האלקית. כהבדלת עני עב וחשוד המבדיל בין השמש לארץ ולדרים עליה עד"מ. וכעני חטאתיך הן עבירות קלות שאדם דש בעקביו המבדילים כהבדלת עני קל וקלוש עד"מ. והנה כמו שבמשל הזה אם משים אדם נגד אור השמש בחלון מחיצות קלות וקלושות לרוב מאד הן מאפילות כמו מחיצה אחת עבה ויותר. וככה ממש הוא בנמשל בכל עונות שאדם דש בעקביו ומכ"ש המפורסמות מדברי רז"ל שהן ממש כע"ז וג"ע וש"ד. כמו העלמת עין מן הצדקה כמ"ש השמר לך פן יהי דבר עם לבבך בליעל כו' ובליעל היא עע"א וכו'. והמספר בנגות חבירו היא לה"ר השקולה כע"ז וג"ע וש"ד וכל הכועס כאלו עע"ז וכן מי שיש בו גסות הרוח. וכנהנה רבות בגמרא. ות"ת כנגד כולן כמארו"ל ויתר הקב"ה על ע"ז וכו'. ולכן סידרו בק"ש שעל המטה לקבל עליו ד' מיתות ב"ד וכו'. מלבד שעפ"י הסוד כל הפוגם באות יו"ד של שם הוי"ה כאילו נתחייב סקילה והפוגם באות ה"א כאילו נתחייב שריפה ובאות וי"ו כאילו נתחייב הרג ובאות ה"א אחרונה כאילו נתחייב חנק. והמבטל ק"ש פוגם באות יו"ד ותפליין באות ה"א וציצית באות וי"ו ותפלה באות ה"א וכו'. ומוזה יכול המשכיל ללמוד לשאר עונות וחטאי' וביטול תורה כנגד כולן:

שיעורים כספר התניא

עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון ביטול תורה". הרי שעל ידי כל העבירות הללו - למרות שהן אינן עבירות שיש בהן כרת או מיתה בידי שמים, אף על פי כן, מנתקות הן את הנפש האלקית ממקורה בחיי החיים ברוך הוא. ולכן סדרו בקריאת שמע שעל המטה²⁵, לקבל עליו ד' מיתות בית-דין וכו'. -

סקילה, שריפה, הרג וחנק, וזאת גם על מי שלא עבר אף פעם על עבירות שעונשן מיתת בין דין, שכן, ישנן הרבה עבירות הפוגמות בנפש כמו העבירות שיש בהן עונש מיתת בית דין; מלבד שעל פי הפסוק, - על פי ה"קבלה", כל הפוגם באות יו"ד של שם הוי"ה - כאלו נתחייב סקילה, והפוגם באות ה"א - הראשונה של שם הוי"ה, כאלו נתחייב שריפה, - והפוגם ובאות וי"ו - של שם הוי"ה, כאלו נתחייב הרג, - והפוגם ובאות ה"א²⁶ אחרונה - של שם הוי"ה, כאלו נתחייב חנק; והמבטל קריאת שמע - פוגם באות יו"ד, ותפליין - המבטל מצות תפליין, פוגם באות ה"א, - הראשונה של שם הוי"ה, המבטל מצות

ציצית, פוגם באות וי"ו, - של שם הוי"ה, ותפלה - המבטל מצות תפלה, פוגם באות ה"א - אחרונה של שם הוי"ה, וכו'. - הרי, גם אם לא עבר על שום עבירות חמורות שיש בהן מיתת בין דין, ישנן גם עבירות אחרות שעל פי "קבלה" פוגמות בנפש באותה מדה של העבירות החמורות שיש בהן מיתת בית דין. ולכן על האדם לקבל על עצמו בקריאת שמע, ד' מיתות בית דין, כדי לתקן את הפגם שפגם בנפשו. ומהו יכול המשכיל ללמוד - בקשר לשאר עונות וחטאים, - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לאיזה אות שייכים - ובמילא לאיזה מד' מיתות ב"ד" - ובטול תורה כנגד כלן: - הנה מכל זה יכול האדם להגיע ל"לב נשבר", בהתבוננותו בדעתו בפגם שפגם גם על ידי חטאים אחרים (ולא רק על ידי חטא שיש בו כרת ומיתה בידי שמים). זהו הדבר השני המביא ל"תשובה תהאה" - ה"לב נשבר" שיש לו, השובר ומסיר את "רוח הטומאה" וה"סטרא אחרא", וממילא אפשר לו אז לחזור בתשובה ב"אמת", בהרטה על העבר וקבלה טובה על להבא.

24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מיותר. וי"ל דזהו כבנמשל - ב' הענינים: ה"א תתאה (מל', ארץ), נפה"א (דרים עלי')". 25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כתובות סח, א'". 26. ראה טו, ט. 27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"כ הוא ע"פ גמרא שם וסנה' קיא, ב'". 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ערכין טו, ב'". 29. זח"ב קפב, ב. רמב"ם הלכות דעות פ"ב ה"ג. 30. ראה סוטה ה, א. 31. פתיחתא לאיכה רבה אות ב' (בתחלתה). ירושלמי הגיגה פ"א ה"ו. 32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "השייכות לאגה"ת (שאין ענינה ב' התפלות) - כי קשעה"מ ענינה גם חשבון הנפש ותשובה (ראה ג"כ ח"א ספ"ז)". 33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע שמביא כאן - ובב' הפעמים - הוי' שבמילואו בגימ' נד. [בסידורו - מובא בלא מילוי]".

יום רביעי כ"ג תמוז

שיעורים בספר התניא

פֶּרֶק ח בפרק הקודם, פרק ז', הסביר רבנו הזקן שני דברים המהווים הדרך האמיתית והישרה להגיע ל"תשובה תתאה": –
 ההתבוננות ברחמנות הגדולה שעל נשמתו (ועל מקור נשמתו); –
 וחשבון הנפש והתעמקותו בענין גלות השכינה, שהוא גרם על ידי

חטאיו; חשבון נפש זה, מביא את האדם להיות בעל "לב נשבר", שיש לו לב שבור, ובכך הוא שובר את רוח ה"סטרא אחרא".

והנה, אחרי העמקת הדעת בכל הנזכר לעיל, – ברחמנות הגדולה שעל נפשו האלקית ועל מקורה, ובמה שגרם על ידי חטאיו יוכל לבקש ב"אמת מעומק הלב, את הבקשה שבפסוק: "בְּרַב רַחֲמִיךָ מָחָה פְּשָׁעֵי יָגוּ"ל"³⁴, – זה הרי פסוק בפרק התהלים שאומרים בשעת "תיקון חצות" וגם ב"קריאת שמע שעל המטה", שלפניהם הוא הזמן

המסוגל לחשבון הנפש (כפי שאמר לעיל). הרי אחרי חשבון הנפש שלפני תיקון חצות או לפני קריאת שמע שעל המטה, יכול האדם לבקש באמת בקשה זו. כי אזי תקבע בלבו באמת גדל הרחמנות על בחינת אלקות שבנפשו ושלמעלה, – במקור נשמתו, כנזכר לעיל. – בפרק ז' – שהרחמנות היא גם על נפשו האלקית וגם על מקור נשמתו למעלה. ובה יעורר רחמים העליונים מ"ג מדות הרחמים, הנמשכות מרצון העליון ברוך-הוא, הנרמז בקוצו של יו"ד, – של שם הוי', שלמעלה מעלה מבחינת ההשפעה הנשפעת מאותיות שם הוי"ה. – כאמור בפרק הקודם, פרק ז', ישנן עבירות הפוגמות באות יו"ד של שם הוי' או באות ה"א וכו' – ועל ידי הפגם, נפסקת ההשפעה משם הוי', שממנה באה חיות

שיעורים בספר התניא

ליהודי, ונמשך ממנה חיות לקליפה ו"סטרא אחרא". אך בשעה שהוא ממשיך רחמים העליונים מ"ג מדות הרחמים, שהם באות מהרצון העליון שלמעלה משם הוי' – בא על ידי כך התיקון באותיות של שם הוי' ובהשפעת שם הוי' על נשמתו, כפי שרבנו הזקן מפרט

מיד: וְלָבֵן – מפני שהן באות מדרגה זו, ה"ג מדות הרחמים מנקים כל הפגמים, וכמו שכתוב³⁵: – לגבי י"ג מדות הרחמים: "נִשְׂא עֵוֹן וּפְשָׁע וְנִקְּה", ושוב אין יניקה להחיצונים – לקליפות, והסטרא אחרא מהשפעת ה"א תתאה, כנזכר לעיל – שעל ידי החטאים והעוונות, יש להן יניקה מה' תתאה של שם הוי' אך כאשר נמשך מ"ג מדות הרחמים – מנקה הדבר את העוונות והפשעים ואין להן יותר יניקה מה' תתאה (וכנה תשוב ה"א תתאה למקומה, להתיחד ביה"ו,

אגרת התשובה

פֶּרֶק ח והנה אחרי העמקת הדעת בכל הנ"ל יוכל לבקש באמת מעומקא דלכא כרוב רחמין מוחה פשעי וכו'. כי אזי תקבע בלבו באמת גודל הרחמנות על בחי' אלקות שבנפשו ושלמעלה כנ"ל. ובה יעורר רחמים העליונים מ"ג מדות הרחמים הנמשכות מרצון העליון ב"ה הנרמז בקוצו של יו"ד שלמעלה מעלה מבחי' ההשפעה הנשפעת מאותיות שם הוי'. ולכן ה"ג מדות הרחמים מנקים כל הפגמים וכמו"ש נושא עון ופשע ונקה. ושוב אין יניקה להחיצונים והסט"א מהשפעת ה"א תתאה כנ"ל (וכנה תשוב ה"א תתאה למקומה להתיחד ביה"ו וד"ל). וכן ממש למטה בנפש האלקית שבאדם שוב אין עוונותיכם מבדילים וכמו"ש ונקה מנקה הוא לשבים לרחוץ ולנקות נפשם מלבושים הצואים הם החיצונים כמו"ש בגמ' מלפפתו וכו'.

וְיָדִי לְמִבִּין). – זוהי משמעות המלה "תשובה" – "תשוב ה'" – שהה"א האחרונה של שם הוי' שבה לשלש האותיות הקודמות לה בשם הוי' להיות מאוחדת אתן. וכן ממש – נעשה למטה בנפש האלקית שבאדם, שוב אין עוונותיכם מבדילים, – בין הנפש לבין אלקות, וכמו שכתוב³⁶: – לגבי י"ג מדות הרחמים: "וְנִקְּה" – מפרשים חכמינו ז"ל³⁶ – "מְנַקֵּה הוּא לְשִׁבִים", לרחוץ ולנקות נפשם מלבושים הצואים, הם החיצונים – הקליפות המקיפות את האדם על ידי חטאים ועוונות, כמו שכתוב בנמרא³⁷: "מְלַפֶּפְתוּ וכו'". – העבירה מלפפת את האדם ונעשית לבוש לאדם החוטא – והכוונה לטומאה של העבירה, המקיפה את האדם כמו לבוש – והתשובה מנקה אותו מלבושים צואים אלה.

34. תהלים נא, ג. 35. שלח יד, יח. 36. יומא פו, א. 37. סוטה ג, ב.

יום חמישי כ"ד תמוז

שיעורים בספר התניא

וּרְחִימוּ דְקַרְנֵי שְׂאָא פְרִיָּד-הוּא וְכוּ', – שתשובה עילאה היא שיעסוק בתורה מתוך יראה ואהבה להקב"ה כו', דְּאִיהוּ בְּן י"ה - בִּינָה וְכוּ' – אז, אומר בוודאי שם, הוא זוכה לאות ו' שהיא בחינת בן י"ה, בינה. בינה שהיא בחינת תשובה עילאה (שובה של הה"א הראשונה

(עילאה) של שם הוי' המרמות על מדריגת "בינה" מורכבת מ"בן י"ה" (האותיות שבמלה בינה), והכוונה היא לאהבה ויראה הנולדות מחכמה ובינה שהן כנגד י"ה של שם הוי'. (ומעלת בעלי תשובה על צדיקים גמורים גוה היא, – שלכאורה, הרי ענין לימוד תורה ביראת ה' ואהבת ה', אינו ענין המיוחד לבעלי תשובה, גם צדיקים גמורים לומדים תורה ביראת ה' ואהבת ה', במה, איפוא, מתבטאת מעלתם של בעלי תשובה לגבי צדיקים? – הרי

זה, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב בְּזִהַר תְּקוּדֵשׁ פְּרָשֶׁת חַיִּי שְׁרָה³⁹, דְּאִינֵן – בעלי תשובה, מְשֻׁבֵי עֲלִיָּהוּ – ממשיכים על עצמם, פְּרַעוּתָא דְלִבָּא וְתִיר – ביותר "רעותא דלכא", רצון פנימי של הלב, וְכַחֲלִיא סְנִי – ביותר כוח, לְאַתְקַרְבָּא לְמַלְכָא וְכוּ'): – להיות קרוב יותר להקב"ה, בכך מתבטאת מעלתם של בעלי תשובה, שהתקרבותם להקב"ה היא ברצון ובתוקף חזק יותר מאשר הדבר בצדיקים גמורים.

שיעורים בספר התניא

ומאחר שְׁרוּחַ עֲבָרָה וְתַטְהָרִים³⁸, – הרוח³⁹ של מחילה וטהרה, עברה את הנפש וטיהרה אותה, אָזִי תוּכַל נַפְשָׁם לָשׁוּב עַד הַיּוֹ"ה פְּרוּף-הוּא מְמַשׁ, וְלַעֲלוֹת מַעְלָה מַעְלָה לְמִקְוֵהָ, וְלְדַבְּקָה בּוֹ וְתַבְרָךְ בִּיחוד נִפְלָא, כְּמוֹ שְׁהִיְתָה מִיּוֹחַדָּת בּוֹ וְתַבְרָךְ בְּתַכְלִית

הַיּוֹחַד, בְּמָרָם שְׁנַפְחָה בְרוּחַ פִּיּוֹ וְתַבְרָךְ לִירַד – לרדת, לְמַטָּה וְלַהֲתַלְבֵּשׁ בְּגוּף הָאָדָם – אז היתה הרי הנשמה מיוחדת בתכלית היחוד עם הקב"ה. (וכמו על דְּרָךְ מְשַׁל, בְּאָדָם הַנּוֹפֵחַ בְּרוּחַ פִּיּוֹ, בְּמָרָם שְׁיוּצָא הַרוּחַ מִפִּיּוֹ - הוּא מִיּוֹחַד בְּנַפְשׁוֹ). – כך גם הנשמה לפני שניתנה בגוף האדם באופן של "ויפח", אז היתה הרי מיוחדת בתכלית אתו יתברך, וגם כעת (אחרי התשובה) תהיה שוב מיוחדת בתכלית אתו יתברך. וזו היא תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה. – אופן התשובה, שהנשמה תהיה מיוחדת אתו יתברך בתכלית – היא תשובה שלימה. וְהִנֵּה, בְּחִינַת יְחִוּד זָה – היחוד שהנשמה מתיחדת שוב אתו יתברך כפי שהיתה לפני שניתנה בגוף האדם, וְתְשׁוּבָה זו, היא בְּחִינַת תְּשׁוּבָה עֲלִיּוֹנָה הבאה, שְׁלֵמָה תְּשׁוּבָה תְּתַאָּה, – לאחר התשובה התחתונה שהתבארה לעיל. וְכְמוֹ שְׁפָתוֹב בְּזִהַר תְּקוּדֵשׁ פְּרַעוּתָא מְהִימְנָא פְּרָשֶׁת נִשְׂא⁴⁰, דְּתְשׁוּבָה עֲלִיּוֹנָה היא, דִּיתַעֲסֵק בְּאִוְרֵיתָא בְּדַחֲלוֹ

יום שישי כ"ה תמוז

שיעורים בספר התניא

וליראה (ללימוד תורה מתוך אהבה ויראה), השייכות לאות ו' של שם הוי' – לתשובה של ה' עילאה של שם הוי' בתחילת הפרק הנוכחי, מסביר רבנו הזקן, שהכוונה במה שאומרים ש"תשובה עילאה" היא לימוד תורה מתוך יראה ואהבה, היא יראה ואהבה הנוצרות משכל, כלומר, מהשכל המתבונן בגדולותו של הקב"ה, שזהו ענינה של בינה (ההתבוננות בגדולות הוי') ויראה ואהבה אלו דוקא הן החיבור של הה"א עם הו"ו (של השכל המתבונן עם המדות הנולדות מהשכל). לאחר מכן יסביר רבנו הזקן מדוע לפגם הברית נדרש דוקא ענין של "תשובה עילאה".

שיעורים בספר התניא

פְּרָק ט בסוף הפרק הקודם, פרק ח', הסביר רבנו הזקן, שהתשובה באופן זה שלאחר שהנפש נוקתה מהחטאים, היא מסוגלת להתעלות מעלה מעלה למקורה ושרשה ולהיות מיוחדת עם הקב"ה בייחוד נפלא כפי שהיתה לפני ירידתה בגוף – זו היא "תשובה עילאה" הבאה אחרי "תשובה תתאה". והביא על כך מהוזהר הקדוש, ש"תשובה עילאה" היא – שיעסוק בתורה מתוך יראה ואהבה אל הקב"ה. ברם, נדרש עדיין ביאור בענין: בפרק ד' הביא רבנו הזקן מהוזהר, ש"תשובה עילאה" היא "תשובה ה' עילאה", שובה של ה' עילאה, (אות היא הראשונה של שם הוי') – איזו שייכות יש לכך לאהבה

38. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "איוב לז, כא. ופי' שהרוח מטהר השחקים מעננים". 39. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמו במשל – שרוח מפוזר ומבטל מציאות העננים – כך פעולת התשובה בהעב דפשע וכו'". 40. זח"ג כג, א. 41. קצט, ב.

שיעורים בספר התניא

ובאור הענין, - לאיוו אהבה ויראה יש שייכות לה' עילאה, כמו שכתוב בזהר הקדוש ותקונים ככמה מקומות, דבינה - איהי - היא, תשובה עלאה, - כלומר, הכוונה לאופן הבינה כפי שהיא נקראת "אם", ככתוב⁴²: "והאם רבצת על האפרחים" וכו'.

דהיניו, שעל ידי שמתבונן בגדולת ה' בהעמקת הדעת, ומוליד מרוח בינתו דחילו ודחיומו שכליים, - יראה ואהבה שכליות, - לא שהשכל מגלה בלבד את האהבה והיראה הטבעיות⁴³ שכבר נמצאות בו, אלא שהשכל יוצר בו אהבה ויראה, וכמו שפירשנו ודעת, - שיש לו על אהבה או יראה אלו טעם שכלי מדוע עליו לאהוב את הקב"ה ומדוע עליו לירא ממנו, פנינו שנאמר⁴⁴: "לאהבה את ה' אלקיך", משום "כי הוא תייד וגו'", - המלה "כי" היא נתינת טעם מדוע עליו לאהוב את ה' אלקיך - מפני (משום) "כי הוא חייך", וזה צ"ל אהבה בעלת טעם שכלי, ולא די לו - אין הוא

מסתפק, באהבה טבעית המסתרת לכו' וכו', - בלבו של כל יהודי, ויש לגלותה בלבד, הרי אין הוא מסתפק בגילוי האהבה בלבד, אלא הוא יוצר בתוכו אהבה משכלו והתבוננותו, וכן ביראה ופחד - שאין הוא מסתפק בגילוי יראה ופחד טבעיים בלבד, אלא הוא יוצר בתוכו יראה ופחד משכלו והתבוננותו או בושח וכו', - "יראת בושח" שהוא מתבייש מגדלות הקב"ה לעשות את הרע בעיני ה', פנודע - כפי שאמר בפרק ד' בחלק הראשון, שאת היראה והבושה הוא יוצר בתוכו משכלו והתבוננותו. אזי - היא נקראת "האם רבצת על האפרחים וכו'". - כלומר, על היראה והאהבה שה"בינה" (בינתו) ילדה ויצרה. והנה, עקר האהבה היא אתדבקות רוחא ברוחא⁴⁵, - עיקר האהבה הוא ההתדבקות של רוח אחת ברוח שניה (רוח האדם עם הרוח שלמעלה), כמו שכתוב⁴⁶: "שקני מנשיקות פיהו וגו'", פנודע. - כשם שב"נשיקין" בגשמיות, מתאחד ה"הבל הפנימי" של אדם אחד עם ה"הבל הפנימי" של אדם שני, כך מתאחדת פנימיות הנשמה עם הפנימיות שלמעלה, על ידי דיבור התורה, מעשה המצוות, ובמיוחד על ידי לימוד תורה בעיון; כפי שרבונו הזקן מסביר בפרק מ"ה בחלק

שיעורים בספר התניא

הראשון - שכשם שב"נשיקין" ישנה התאחדות "פה בפה", כך גם בדיבור התורה, ישנה התאחדות של פה האדם המדבר דברי תורה עם הפה שלמעלה - תורה היא הרי דיבור שלמעלה, "דבר ה' זו הלכה", וכך הלאה. ועל זה נאמר⁴⁷: "ובכל נפשך", - שהאהבה

אגרת התשובה

פרק ט וביאור הענין כמו"ש בזה"ק ותיקוני' בכמה מקומות. דבינה איהי תשובה

עילאה והאם רובצת על האפרוחים וכו'. דהיינו שע"י שמתבונן בגדולת ה' בהעמקת הדעת ומוליד מרוח בינתו דו"ר שכליים ובטוב טעם ודעת כענין שנא' לאהבה את ה' אלקיך משום כי הוא חייך וכו' ולא די לו באהבה טבעית המסותרת לכו' וכו'. וכן ביראה ופחד או בושח וכו' כנודע. אזי נקראת האם רובצת על האפרוחי' וכו'. והנה עיקר האהבה היא אתדבקות רוחא ברוחא כמו"ש ישקני מנשיקות פיהו וכו' כנודע. וע"ז נאמר ובכל נפשך שהם הם כל חלקי הנפש שכל ומדות ולבושיהם מחשבה דיבור ומעשה לדבקה כולן בו ית' דהיינו המדות במדותיו ית' מה הוא רחום וכו'. והשכל בשכלו וחכמתו ית' הוא עיון התורה דאורייתא מחכמה נפקא. וכן המחשבה במחשבתו ית' והדיבור בדבר ה' זו הלכה וכמו"ש ואשים דברי בפיך ודברי אשר שמתו בפיך. והמעשה הוא מעשה הצדקה להחיות רוח שפלים כמו"ש כי ששת ימים עשה ה' אתדבקות דרוחא ברוחא. וזו היא אתדבקות דרוחא ברוחא בתכלית הדביקות והיחוד כשהיא מחמת אהבה וכו'.

תהיה באופן שכל הנפש (כל כוחות הנפש) תתאחד עם הקב"ה, שהם הם כל חלקי הנפש: שכל ומדות, ולבושיהם: מחשבה דבור ומעשה, לדבקה כלן בו יתברך. דהיינו, - כלומר: המדות - של האדם, תתאחדנה במדותיו יתברך, מה הוא רחום וכו'⁴⁸; - אף אתה רחום כשהאדם עושה חסד מצד רחמיו - מתאחדות או מדותיו עם מדות הקב"ה, והשכל - של האדם יתאחד בשכלו וחקמתו יתברך, הוא עיון התורה, - בעיון בתורה בחכמה ובשכל, שעל ידי כך מתאחד שכל האדם עם השכל שלמעלה, דאורייתא מחכמה נפקא⁴⁹; - מפני שתורה באה מחכמה (שלמעלה),

וכן המחשבה - מחשבתו של האדם תתאחד במחשבתו יתברך; והדיבור - דיבורו של האדם יתאחד בדיבור ה', זו הלכה⁵⁰, וכמו שכתוב: - על תורה⁵¹: "ואשים דברי בפיך", - התורה נקראת "דברי" (הדיבורים שלי), דיבוריו של הקב"ה, וזאת "בפיך", בפיו של האדם הלומד תורה, "ודברי אשר שמתו בפיך⁵²"; והמעשה - התאחדות המעשה של האדם עם המעשה שלמעלה, הוא - על ידי מעשה הצדקה, - וחסד, להחיות רוח שפלים, - על ידי כך נעשה מעשה האדם מאוחד עם המעשה שלמעלה, שענינו גם להחיות את הנבראים שהם שפלים, כמו שכתוב⁵³: "כי ששת ימים עשה ה' וגו'", - על בריאת והחיות הנבראים, כתוב הלשון עשה, "ששת ימים עשה ה'", שכן, זוהי ירידה של כוחות אלקיים הנמצאים בירידה ובצמצום בבריאה, כדי לברוא ולהחיות נבראים שהם שפלים, פנודע - ומבואר, במקום אחר, וזו היא אתדבקות דרוחא ברוחא - התדבקות רוח ברוח, בתכלית הדבקות - בדרגה העליונה ביותר של דבקות, ותיחוד, כשהיא מחמת אהבה וכו'. - למרות שגם כשלימוד התורה אינו מתוך אהבה אלא מתוך קבלת עול, הרי זה גם כן דביקות של רוח ברוח, אך מתי זה בתכלית

42. לשון הכתוב - תצא כב, ו. 43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע וביורר אם כן הוא. וצ"ל בפמ"ד ועוד". 44. נצבים ל, כ. 45. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כור"כ שינוים (בבי' אתדבקות רב"ר) למשנ"ת בפמ"ט". 46. שה"ש א, ב. 47. ואתחנן ו, ה. 48. ראה ירושלמי פאה פ"א ה"א. ובכ"מ. 49. זח"ב פה, א. 50. שבת קלח, ב. 51. ישעיה נא, טז. 52. שם נט, יב. 53. יתרו כ, יא.

שיעורים כספר התניא

הדביקות והיחוד – הרי זה דוקא כשזה בא מצד אהבה. ולכן ענינה של "תשובה עילאה" דוקא הוא "דיתעסק באורייתא בדחילו ורחימו (ביראה ואהבה) דקוב"ה", לימוד התורה מתוך אהבת ה' ויראת ה', שכן, דוקא אז זה תכלית הדביקות והיחוד, שזהו תוכנה של "תשובה עילאה" – הדביקות ויחוד

הנפש עם אלקות בתכלית הדביקות והיחוד. ולפי שפגם הברית בהוצאת זרע לבטלה, ואין צריך לומר בעריות, או שאר אסורי ביאה דאורייתא, או דרבנן – איסורי ביאה מן התורה או איסורי ביאה מדרבנן, (בי חמורים דברי סופרים – דברים שאיסורם הוא רק מדרבנן, וכו') – יותר מדברי תורה, מאיסורי תורה, וכיוון שענינים אלה פוגם – פוגמים, כמות, לכן

תקונו הוא דיתעסק באורייתא, דמחכמה נפקא. – שיעסוק בתורה הבאה מחכמה, לכן תיקון פגם הברית, כמובא לעיל בפרק ד' מהזהר הקדוש (לפי פירוש ה"ראשית חכמה"). הוא דוקא "תשובה עילאה", שהיא הענין של "יתעסק באורייתא בדחילו ורחימו דקוב"ה". וזהו שכתוב בתנא דבי אליהו⁵⁵: אדם עבר עברה ונתחייב מיתה למקום, – הוצאת זרע לבטלה היא עבירה שעונשה מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה? אם היה רגיל לקרות דף אחד – יקרא ב' דפים, לשנות פרק אחד – יקרא ב' פרקים

שיעורים כספר התניא

וכו'. – כלומר, תוספת בלימוד התורה יש בה משום תיקון על העבירה שעבר ואשר עונשה מיתה בידי שמים, כמו ענין פגם הברית. ההכפלה של הדבר הנלמד, במקום דף אחד – שני דפים, במקום פרק אחד – שני פרקים, היא מפני, והינו, כמשל חבל הנפסק וחוזר וקושרו, שבמקום הקשר הוא כפול ומכפל, וככה הוא כחבל נחלתו" וכו'. – הנשמה היא הרי קשורה בשרשה ומקורה, ואם על ידי עבירה נפסקה התקשרות זו, ועל ידי תשובה נקשרת הנשמה מחדש – הרי שהחבל במקום הקישור צריך להיות כפול ומכופל, וזה ענינה של תורה. וזהו שאמר הגתוב⁵⁶: "כחםד ואמת יכפר עון וגו'", "ואין אמת אלא תורה

אגרת התשובה

ולפי שפגם הברית בהוצאת ז"ל ואצ"ל בעריות או שאר איסורי ביאה דאורייתא או דרבנן (כי חמורים ד"ס וכו') פוגם כמות לכן תיקונו הוא דיתעסק באורייתא דמחכמה נפקא. וז"ש בתנא דבי אליהו אדם עבר עבירה ונתחייב מיתה למקום מה יעשה ויחיה אם היה רגיל לקרות דף אחד יקרא ב' דפים לשנות פרק א' ישנה ב' פרקים וכו'. והיינו כמשל חבל הנפסק וחוזר וקושרו שבמקום הקשר הוא כפול ומכופל. וככה הוא בחבל נחלתו וכו'. וז"ש בחסד ואמת יכופר עון וכו' ואין אמת אלא תורה וכו'. ועון בית עלי בזבח ומנחה הוא דאינו מתכפר אבל מתכפר בתורה וגמ"ח כדאי' בספ"ק דר"ה:

וכו'⁵⁷ – כלומר, על ידי תורה באה כפרתו של העון, ועון בית עלי – עליו נאמר⁵⁸ "אם יכופר עון בית עלי בזבח ומנחה", אומרים חכמינו ז"ל, בזבח ומנחה הוא דאינו מתכפר – אבל מתכפר בתורה וגמילות חסדים, כדאיתא – כמו שכתוב, בסוף פרק קמא – ראשון, דראש השנה: – הרבי שליט"א מציין ב"הערות ותיקונים" שנדפסו עם ספר ה"תניא", שדרוש קצת ביאור, מדוע אומר רבנו הזקן שזה נמצא בסוף הפרק הראשון, בשעה שזה נמצא ארבעה דפים לפני סוף הפרק, בדף י"ח.

שבת קודש כ"ו תמוז

שיעורים כספר התניא

פרק י בפרק הקודם, פרק ט, הסביר רבנו הזקן ענין "תשובה עילאה", וכפי שהיא מתבטאת בדביקות הנפש באלקות באופן של "אתדבקות רוחא ברוחא", שרוח האדם מתדבקת ברוח שלמעלה, כפי שזה בענין לימוד התורה ובצדקה (וגמילות חסדים).

והנה, תשובה עילאה זו, דאתדבקותא דרוחא ברוחא, – של התדבקות רוח ברוח, על ידי תורה וגמילות חסדים, היא כבחנינת המשכה מלמעלה למטה, – שכן, גם תורה וגם

שיעורים כספר התניא

העצמיות, להיות – שתהיה, דבר ה' ממש בפיו, – שהרי אין זה מצד כוחו ועבודתו של האדם, שכן בעבודתו לא היה יכול אף פעם להגיע לידי כך, אלא זהו כוח שמעניקים לו מלמעלה, שבשיהודי לומד תורה, יהיה בדיבוריו "דבר הוי" ממש, וכמו שכתוב⁵⁹: "ואשים דברי בפיך", – הקב"ה עושה זאת, "ואשים", שבפיו של יהודי הלומד תורה יהיה "דברי", דיבוריו של הקב"ה. הרי שבלימוד התורה זה ענין שמלמעלה למטה, שהקב"ה

אגרת התשובה

פרק י והנה תשובה עילאה זו דאתדבקותא דרוחא ברוחא ע"י תורה וגמ"ח. היא בבחי' המשכה מלמעלה למטה להיות דבר ה' ממש בפיו וכמו"ש ואשים דברי בפיך. וימינו תחבקני כגמ"ח

מעניק לאדם כוח זה ומעלה אותו למעלה מעלה מכפי שהוא עצמו מצד עבודתו היה מגיע. כך גם ההתעלות שעל ידי גמילות חסדים היא גם כן מלמעלה למטה, "וימינו תחבקני"⁶⁰ – יד ימינו של

גמילות חסדים, אינן התעלותו העצמית של האדם שהוא מתעלה על ידי עבודתו, אלא כפי שהוא מתעלה מצד כוח עליון, המעלה אותו למעלה באין ערוך מאשר התעלותו מצד מדריגתו ועבודתו

54. ראה עירובין כב, ב. ובכ"מ. 55. לא נמצא שם. ועיין ויק"ר רפכ"ה. 56. משלי טז, ו. 57. ראה ברכות ה, ב. 58. שמואל א ד, 59. ישעיה נא, טז. 60. שה"ש ב, ו.

שיעורים בספר התניא

הקב"ה תחבק אותי, על ידי פגמילות חסדים, ד"חסד דרועא ימינא וכו"⁶¹. – מפני שחסד הוא זרוע הימין, כביכול, שלמעלה, ועל ידי גמילות חסדים ממשך יהודי על עצמו חסד שלמעלה, המחבק את היהודי העוסק בגמילות חסדים ובצדקה. הרי זה גם כן

ענין מלמעלה למטה, שהחסד שלמעלה מחבק ומלפף את האדם, למעלה מעלה מכפי שהיה יכול להגיע בעבודתו הוא. אבל אדם התחתון צריך לילך – ללכת, ממדרגה למדרגה ממשלה למעלה, – שיתעלה בעצמו על ידי עבודתו הנפשית העצמית, היא פחינת השוכה עלאה ואתדבקות רוחא ברוחא,¹⁹⁸ – התדבקות רוח ברוח, כפינת הלב בתפלה, – זוהי עבודת האדם עצמו, שעל ידי העבודה שלו בכוחות הנפש שלו, הוא מתעלה בדביקות של רוח ברוח עם אלקות, ובפירט

בקריאת שמע וברכותיה, – בהן מתבטאת במיוחד עבודת הנפש להתעלות בדביקות באלקות, פרי לומר: – ב"קריאת שמע", "ואהבת" ⁶² גו' ככל לבבך ובכל נפשך וגו'", באמת לאמתו, – זוהי עבודת האדם מלמטה למעלה, להתעלות ממדרגה למדרגה בענין האהבה להקב"ה, כך גם צריך להיות לימוד התורה באופן של מלמטה למעלה, שעל ידי עבודתו הוא עושה עצמו לכלי לכה, שדבר הוי' יהיה בפיו – ובלשון רבנו הזקן: ⁶³ גו' – גם, "והיו הדברים האלה וגו', ודברתם עם וגו'", – שגם זה מוסב הרי על ענין התורה ⁶³, להיות דבר ה' בפיו באמת, – מפני שהוא כלי ל"דבר הוי" שבפיו, הרי זה אז באמת, "ואין אמת וכו'", – אלא תורה ⁶⁴.

שיעורים בספר התניא

וכן לקום כל המצות, כמו שנאמר: "אשר קדשנו במצותיו", כמו: – המלה "קדשנו" היא כמו, "הרי את מקדשת לי", – שעל ידי מצוות נעשה "קדשנו", היא פחינת קדש העליון, – שיהודי ממשך על עצמו על ידי מצוות. "קדש" היא לשון פרישות

אגרת התשובה

דחסד דרועא ימינא וכו'. אבל אדם התחתון צריך לילך ממדרגה למדרגה ממשלה למעלה היא בחי' תשובה עילאה ואתדבקות רוחא ברוחא בכוונת הלב בתפלה ובפרט בק"ש וברכותיה. כדי לומר ואהבת כו' בכל לבבך ובכל נפשך וכו' באמת לאמתו. וכן והיו הדברים האלה וכו' ודברת עם וכו' להיות דבר ה' בפיו באמת ואין אמת וכו'. וכן לקיים כל המצות כמו"ש אשר קדשנו במצותיו כמו הרי את מקדשת לי היא בחי' קדש העליון לשון פרישות והבדלה שאינו יכול להתלבש תוך עלמין משום דכולא קמיה כלא חשיב אלא בבחי' סובב כ"ע הוא רצון העליון ב"ה וכו' כמו"ש בלק"א פמ"ו. וגם אחר התפלה אומרים אליך ה' נפשי אשא דהיינו לאתדבקה רוחא ברוחא כל היום וכו'. וכל זה ע"י ההתבוננות בגדולת א"ס ב"ה בהעמקת הדעת בשמים לפניו ובפסוקי דזמרה כגודע.

והתפלה, – שהיא בחינה ומדריגה כמו שמופרשת ונבדלת, שאינו יכול להתלבש תוך עלמין, – בתוך העולמות, להיות להם חיות פנימית מותאמת למדריגתם, משום דכלא קמיה פלא חשיב, – מפני שהכל לגביו יתברך אינו נחשב לכלום, ואין מדריגה זו יכולה להתלבש לפי ערך העולמות, כי אין לעולמות שום ערך כלל לגבי מדריגה זו, אלא כפי חיות סובב כל עלמין, – המקיפה כל העולמות ומשפיעה בהם בהיותה למעלה מעלה במדריגה מהם, הוא רצון העליון ברוח-הוא וכו', –

הנמשך על ידי ענין המצוות, כמו שנתפאר בלקושי אמרים – ספר ה"תניא", חלק ראשון, פרק מו. ונס אחר התפלה אומרים: "אליך ה' נפשי אשא" ⁶⁵, – התעלות הנפש להקב"ה "מלמטה למעלה", דהיינו לאתדבקה רוחא ברוחא – התדבקות רוח ברוח, כל היום וכו'. – על ידי ענין המצוות. וכל זה על ידי ההתבוננות בגדולת אין-סוף ברוח-הוא, בהעמקת הדעת, ב"שמים – בשתי הברכות, לפניה" – שלפני קריאת שמע, ובפסוקי דזמרה, כגודע. – שעל ידי ההתבוננות הוא יוצר בקרבו אהבה להקב"ה, שתבטא בלימוד התורה ובקיום המצוות. זה ענינה של "תשובה עילאה" מלמטה למעלה – ענינה של עבודת התפלה והתוצאה שמעבודה זו.

61. הקדמת תקו"ו. 62. ואתחנן ו, ה ואילך. 63. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבד"ת הכתוב מדבר – ברכות (יג, ב), וראה ח"א ספמ"ט". 64. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ספמ"ד". 65. תהלים פו, ד.

ה'תש"ג	כ תמוז	יום שישי
--------	--------	----------

שיעורים. חומש: פנחס, ששי עם פירש"י.
תהלים: צדקד.
תניא: ככה ממש . . . צד" האותיות.

שלשה מיני התבוננות הם: (א) התבוננות לימודית, אחר שמבין הענין על בוריו, הוא מתבונן בעומק הענין ההוא, עד שהשכלי מאיר אצלו. (ב) שקודם התפלה, ענינה הרגש חיות הענין שלמד ולא הרגש השכלי כמו בהתבוננות לימודית. (ג) שבתפלה, ענינה הרגש האלוקות שבהענין שלמד. שלש אלה הם שליכות סולם ההרגשה ורק בחסדי השי"ת עמנו מרגישים לפעמים – דערהערט מען – ג'טליכקייט [אלוקות] בלי שום עבודה כלל, והוא מפני מעלת העצמות שיש בנשמה, אבל מצד העבודה שבכח עצמו מוכרחים שלש הנ"ל.

ה'תש"ג	כא תמוז	שבת
--------	---------	-----

שיעורים. חומש: פנחס, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קד"קה.
תניא: וביאור הענין . . . הוי' כו'.

אין מברכים שהחינו בין המצרים ואפילו בשבת.

כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוך כאו"א מישראל, שבכאו"א מישראל תוכיות נקודת פנימית לבבו הוא מקדש לשבתו ית'. והנה, מקום המקדש גם בזמן הגלות והשימוש קדוש הוא. וכדאיתא בשמות רבה פ"ב א"ר אחא לעולם אין השכינה זזה מכותל המערבי. וכל ענין השימוש הוא בהבנינים, וכן הוא גם במקדש הפרטי שבכאו"א מישראל, דהיסוד הוא שלם זך וטהור וכמ"ש אני ישנה ולבי ער, ואיתא במד"ר אני ישנה מן המצוות ולבי ער לגמ"ח, אני ישנה מן הצדקות ולבי ער לעשותן, דכל ענין השימוש, ר"ל, שישנו בישראל הוא רק בדוגמת הבנינים שמחוץ להיסוד, אבל היסוד דמקדש הפרטי הוא בקדושתו.

ה'תש"ג	כב תמוז	יום ראשון
--------	---------	-----------

שיעורים. חומש: מטו"מ, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קור"קז.
תניא: פרק ה. והנה . . . כדלקמן.

אאמו"ר אמר: א חסידישער ווארט מאכט קלאַר די קאַפּ און ריין די האַרץ. א חסידישע הנהגה טובה מאכט ליכטיג אין שטוב. א חסידעשער ניגון שטארקט די תקוה ובטחון בריינגט שמחה און שטעלט אוועק די הויז מיט דער הויז געזינד אין קרן אורה.

תרגום חפשי

פתגם חסידי מבהיר את הראש ומנקה את הלב. הנהגה טובה חסידי עושה אור בבית. ניגון חסידי מחזק את התקוה והבטחון, מביא שמחה ומעמיד את הבית ואת בני הבית בקרן אורה.

ה'תש"ג	כג תמוז	יום שני
--------	---------	---------

שיעורים. חומש: מטות מסעי, שני עם פירש"י.
תהלים: קח"קיב.
תניא: פרק ו. אמנם . . . צו" לי"ח.

כאשר מטות ומסעי נפרדות קורין – במנחת שבת, ב', ה' – ללוי עד סוף כל המסעות.

יום
ראשון

יום
שני

יום
שלישי

יום
רביעי

יום שלישי

כד תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מטות־מסעי, שלישי עם פירש"י.
 תהלים: קיג־קיד.
 תניא: והנה יעקב . . . נאמר וכו'.

מפתגמי הצ"צ: א פנימי איז, אז בעטען א ברכה אויף עבודה איז דאָס אל ישעו בדברי הבל,
 און עס דארף זיין תכבד העבודה על האנשים.

תרגום חפשי

"פנימי" הוא – שלבקש ברכה להצלחה ב'עבודה' הרי זה "אל ישעו בדברי הבל", ונחוץ שיהי' "תכבד העבודה על האנשים".

יום
חמישי

יום רביעי

כה תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מטות־מסעי, רביעי עם פירש"י.
 תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
 תניא: פרק ז. ואולם . . . צדו ונדכה כו'.

אין חסידות איז פאראן צוויי זייער כאראקטעריסטישע אויסשפראכען: (א) א איד דערקענט ג־טליכקייט און פילט די איבערנאטירליכקייט און בעדארף אויף דעם קיין באוויזען ניט האָבען.
 (ב) א איד ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אפגעריסען פון ג־טליכקייט. דער אמת איז אז די צוויי אויסשפראכען זיינען איין זאך: א איד דערקענט ג־טליכקייט און פילט דעם למעלה מן הטבע, דערפאר איז ניט ער וויל ניט ער קען זיין אָפגעריסען פון ג־טליכקייט.

תרגום חפשי

בחסידות יש שני ביטויים מאוד אופייניים: (א) יהודי מכיר באלוקות וחש את העל־טבעי ואינו זקוק לשום הוכחות על כך. (ב) יהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות מנותק מאלוקות.
 האמת היא ששני הביטויים חד הם: יהודי מכיר באלוקות וחש את הלמעלה מן הטבע, לכן אינו רוצה ואינו יכול להיות מנותק מאלוקות.

יום
שישי

יום חמישי

כו תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מטות־מסעי, חמישי עם פירש"י.
 תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
 תניא: והאיך . . . בתשובה כנודע.

אין לערנען איז די איבערגעגעבענקייט פון מענטשען צו א זאך וועלכע ער וויל פארשטיין און פארשטייט. אין דאווען איז די איבעגעגעבענקייט צו העכער ווי פארשטאנד. אין לערנען תורה פילט זיך א איד ווי א תלמיד בא א רבי'ן, אין דאווען – ווי א קינד בא א פאָטער.

תרגום חפשי

בלימוד – התמסרות האדם היא לדבר שהוא חפץ להבין, ומבין. בתפלה ההתמסרות היא אל הנעלה מההבנה. בלימוד תורה מרגיש יהודי עצמו כתלמיד בפני רבו, בתפלה – כבן אצל אביו.

שבת
קודש

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - כ' תמוז-כ"ו תמוז ה'תשס"ו

יום ראשון

הלכות סנהדרין פרק יג

א. מי שנגמר דינו למיתה - מוציאין אותו מבית דין, ואחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו, והסוס רחוק ממנו, והכרוז יוצא לפניו: 'פלוגי יוצא להרג במיתה פלונית, על שעבר על עברה פלונית במקום פלוני בזמן פלוני, ופלוגי ופלוגי עדיו - מי שידע לו זכות, יבוא וילמד עליו'. אמר אחד: 'יש לי ללמד עליו זכות' - זה מניח בסודרין, וזה הרוכב על הסוס רץ ומחזיר את הנדון לבית דין. אם נמצא לו זכות, פוטרין אותו; ואם לאו, יחזר ויצא להריגה. אמר הוא עצמו: 'יש לי ללמד על עצמי זכות' - אף על פי שאין ממש בדבריו, מחזירין אותו פעם ראשונה ושניה; שמא מפני הפחד נסתתמו טענותיו, וכשיחזר לבית דין תתנשב דעתו ויאמר טעם. החזירוהו, ולא נמצא ממש בדבריו - מוציאין אותו פעם שלישית. אמר בפשלישית: 'יש לי ללמד על עצמי זכות' - אם יש ממש בדבריו - מחזירין אותו, אפלו כמה פעמים. לפיכך, מוסרין לו שני תלמידי חכמים, ששומעין דבריו בדרך: אם יש ממש בדבריו, מחזירין אותו; ואם לאו, אין מחזירין אותו. אם לא נמצא לו זכות, מוציאין אותו; ועדיו - הם ההורגין אותו, בכל מיתה שיתחייב בה. ורוצח שלא הרגוהו עדיו - חייבין בית דין להמיתו ביד כל אדם. רחוק ממקום ההריגה בעשר אמות, אומרין לו: 'התודה! שכן דרך כל המומתין, מתדיין; וכל המתודה, יש לו חלק בעולם הבא'. אם אינו יודע להתודות - אומרים לו: 'אמר: תהיה מיתתי כפרה על כל עונותי'. אפלו ידע בעצמו ששקר העידו עליו, כף הוא מתודה.

ב. ואחר שמתודה, משקין אותו קרט של לבונה בכוס של יין, כדי שתטורף דעתו עליו וישתכר, ואחר כך יהרג במיתה שהוא חייב בה.

ג. זה היין והלבונה, והאבן שישקל בה הנסקל, והסוף שיהרג בו הננהרג, והסודר שחונקין בו הנחנק, והעץ שתולין עליו הנחלה, והסודר שמניפין בו לפני הרוגי בית דין, והסוס שרץ עליו להצילו - הכל באין משל צבור; ומי שירצה להתנדב, יתנדב.

ד. אין בית דין יוצאין אחר הננהרג. וכל בית דין שהרגו נפש, אסורים לאכל כל אותו היום - הרי זה בכלל "לא תאכלו על הדם". ואין מברין הקרובים על הרוגי בית דין, משום "לא תאכלו על הדם". ודברים אלו אסורין, ואין בהם מלקות.

ה. מי שנתחייב מיתה בחלו של מועד - מעינין בדינו, ואוכלין בית דין ושותין; ואחר כך גומרין דינו סמוך לשקיעת החמה, והורגין אותו.

ו. הרוגי בית דין - אין מתאבלין עליהן; ובאין קרוביהם ושואלין את שלום העדים ואת שלום הדיינין, להודיע שאין

בלבם עליהם כלום, שדין אמת דנו. ואף על פי שאין נוהגין אבל - הרי הן אוננין עליהן, שאין אנינות אלא בלב.

ז. מי שנגמר דינו וברח, ובא לבית דין אחר - אין סותרין את דינו; אלא כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו: 'מעידין אנו את איש פלוני, שנגמר דינו בבית דין פלוני, ופלוגי ופלוגי עדיו' - הרי זה יהרג. כמה דברים אמורים? ברוצח. אבל שאר חייבי מיתות - עד שיבואו עדיו הראשונים, ויעידו שנגמר דינו, ויהרגוהו בידם; והוא, שיעידו בבית דין של עשרים ושלשה.

ח. מי שנגמר דינו בבית דין שהיו בחוצה לארץ, וברח לבית דין שבארץ ישראל - סותרין את דינו על כל פנים. ואם היו אותו בית דין עצמן שנגמר דינו בפניהם - אין סותרין את דינו, אף על פי שגמרוהו בחוצה לארץ, והם עמה בארץ ישראל.

הלכות סנהדרין פרק יד

א. ארבע מיתות נמסרו לבית דין - סקילה, ושרפה, והריגה בסיף, ונחנק. סקילה ושרפה, מפרשין הן בתורה. ומפי משה רבנו למדו, שכל מיתה האמורה בתורה סתם, חנק. וההורג את חברו, מיתתו בסיף; וכן אנשי עיר הנדחת, מיתתן בסיף.

ב. כל מיתה מהן - מצות עשה היא לבית דין, להרג בה מי שנתחייב בה. ואין רשות למלך להרג באחת מהן, אלא בסיף בלבד.

ג. כל מחייב מיתת בית דין שלא המיתו אותו בית דין - בטלו מצות עשה, ולא עברו על מצות לא תעשה; חוץ מן המכשף, שאם לא המיתוהו - עברו על מצות לא תעשה, שנגמר: "מכשפה לא תחיה".

ד. סקילה חמורה מן השרפה, ושרפה חמורה מן הסיף, והסיף חמורה מן החנק. וכל מי שנתחייב בשתי מיתות, נדון בחמורה; בין שעבר שתי עברות זו אחר זו, בין שעבר עברה אחת שחייב עליה שתי מיתות; אפלו נגמר דינו לקלה, ואחר כך עבר על החמורה ונגמר דינו - נדון בחמורה.

ה. ואחד האיש ואחד האשה, דנין אותן בארבע המיתות. וכל חייבי מיתות שנתעברו זה בזה, ידון כל אחד מהם בקלה שבהן.

ז. מי שנגמר דינו שנתעבר עם שאר העם, ולא נודע מי הוא מאלו, או מי שלא נגמר דינו, שנתעבר במי שנגמר דינו ולא נודע מי הוא - בלן פטורין, לפי שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו.

ח. מי שעמד על נפשו, ולא יכלו בית דין לאסור אותו עד שימיתוהו במיתה שהוא חייב בה - הורגין אותו עדיו בכל מיתה שיכולין להמית אותו בה, מאחר שנגמר דינו; ואין רשות לשאר העם להמית אותו תחלה. לפיכך, אם נקטעה

על לבו. אם מת ביה, יצא; ואם לאו - רגימתו בכל ישראל, שנאמר: "יד העדים תהיה בו כראשנה להמיתו, ויד כל העם באחרונה".

ב. עבד עבודה זרה - אין סוקלין אותו, אלא על שער שעבד בו; ואם היטה עיר שרבה גויים, סוקלין אותו על פתח בית דין. ודבר זה, קבלה מפי השמועה: "אל שערך" - זה שער שעבד בו, ולא שנגמר דינו בו.

ג. מצות הנשרפין: היו משקיעין אותו בזבל עד ארבעותיו, ונותנין סודר קשה לתוך הרף, וכורף על צוארו, ושני עדי - זה מושף אצלו וזה מושף אצלו, עד שהוא פותח את פיו. ומתיכין את הדיל או את העופרת וכיוצא בהן, וזורק לתוך פיו, והיא יורדת ושורפת את בני מעיו.

ד. מצות הנחרגין: מתיזין את ראשו בסוף, כדרך שהמלכים עושים.

ה. מצות הנחנקין: משקיעין את המחזיק בזבל עד ארבעותיו, ונותנין סודר קשה לתוך הרף, וכורכין על צוארו; וזה מושף אצלו וזה מושף אצלו, עד שתצא נפשו.

ו. מצות עשה לתלות את המגדף, ועובר עבודה זרה, שנאמר: "כי קללת אלהים תלו", הרי מגדף אמו; ובעובר עבודה זרה נאמר: "את ה' הוא מגדף". והאיש נתלה, ואין האשה נתלית, שנאמר: "וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, ותלית אותו".

ז. כיצד מצות הנתלין? אחר שסוקלין אותו, משקיעין את הקורה בארץ, והעץ יוצא מפנה, ומקיפין שתי ידיו זו לזו, ותולה אותו סמוך לשקיעת החמה, ומתירין אותו מיד. ואם לן - עוברין עליו בלא תעשה, שנאמר: "לא תלין נבלתו על העץ".

ח. ומצות עשה לקבר את כל הרוגי בית דין ביום ההריגה, שנאמר: "פי קבור תקברנו ביום ההוא". ולא הרוגי בית דין בלבד, אלא כל המלין את מתו - עובר עליו בלא תעשה. הלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכין - אינו עובר עליו. ט. אין תולין על אילן המחבר לקרקע, אלא על התלוש, כדי שלא יהיה מחסר קציצה; שהעץ שנתלה עליו נקבר עמו, שלא יהיה לו זכרון רע, ויאמרו: זה העץ שנתלה עליו פלוני. וכן האבן שנסקל בה, והסוף שנהרג בו הנחרג, והסודרין שחונקין בהן - הכל נקברין בתפיסת הנחרג, אבל לא בקבר עצמו.

י. כל הנסקלין שבתורה - שמונה עשר; ואלו הן: הבא על האם, ועל אשת האב, ועל הפלה, ועל נערה מארשה, ועל הנכור, והשוכב עם הבהמה, והאשה המביאה את הבהמה עליה, והמגדף, והעובר עבודה זרה, והנותן מזרעו למלך, ובעל אוב, ובעל ידעוני, והמסית, והמדית, והמכשף, והמתחלל את השבת, ומקלל אביו ואמו, וכן סורר ומורה. יא. כל הנשרפין - עשרה; ואלו הן: בת בהן שזנת תחת בעלה, והבא על בתו, ועל בת בתו, ועל בת בנו, ועל בת אשתו, ועל בת בתה, ועל בת בנה, ועל חמותו, ועל אם חמותו, ועל אם חמיו. והוא, שבא עליהן בחיי אשתו; אבל לאחרי מיתת אשתו, הרי הן בכרת בלבד ככל העריות.

יד העדים, פטור; ואם היו העדים גדמין מתחלה, נהרג ביד אחרים. במה דברים אמורים? בשאר מחזיקי מיתות בית דין, חוץ מן הרוצח. אבל הורג נפש שנגמר דינו - רודפין אחריו בכל דבר ובכד כל אדם, עד שממיתין אותו.

ט. כל הרוגי בית דין - אין קוברין אותן בקברי אבותיהן בכלל ישראל, אלא שתי קברות מתקנין להם בית דין: אחת לנסקלין ולנשרפין, ואחת לנחרגין ולנחנקין. ודבר זה, הלכה מפי השמועה. נתאכל הכשר - היו מלקטין את העצמות, וקוברין אותם בקברות אבותיהם. ויש לקרוביהם לעשות להם ארון ותכריכין.

י. צריכין בית דין להתישב בדיני נפשות ולהמתין, ולא יאיצו. וכל בית דין שנהרגו נפש בשבע שנים, הרי אלו חבלנין. ואף על פי כן, אם ארע להם להרג בכל יום ויום - הורגין; אבל אין דנין לעולם שנים ביום אחד, אלא דנין זה היום והשני למחר. היו שניהם בעברה אחת ומיתה אחת, כגון נואף עם נואפת - דנין שניהם ביום אחד. לפיכך, אם היה הנואף בועל בת כהן - הואיל והוא בחנק והיא בשרפה, אין הורגין שניהם ביום אחד.

יא. אין דנין דיני נפשות, אלא בפני הבית - והוא, שיהיה בית דין הגדול שם בלשכה שבמקדש; שנאמר בזמן ממרא: "לבתי שמע אל הכהן...". - מפי השמועה למדו, שבזמן שיש כהן מקריב על גבי המזבח, יש דיני נפשות, והוא שיהיה בית דין הגדול במקומו.

יב. בתחלה כשנבנה המקדש, היו בית דין הגדול יושבין בלשפת הגזית שהיתה בעזרת ישראל; והמקום שהיו יושבין בו חל היה, שאין ושיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד. וכשנתקלקלה השורה, גלו ממקום למקום. ולעשרה מקומות גלו, וסופם לטבריא; ומשם לא עמד בית דין גדול, עד עתה. וקבלה היא, שבטבריא עתידין לחזור תחלה, ומשם נעתיקין למקדש.

יג. ארבעים שנה קדם חרבן בית שני בטלו דיני נפשות מישראל, אף על פי שהיה המקדש קיים; מפני שגלו הסנהדרין, ולא היו שם במקומם במקדש.

יד. בזמן שדנין דיני נפשות בארץ ישראל, דנין דיני נפשות בחוצה לארץ - והוא שיהיו הסנהדרין סמוכין בארץ, כמו שבארנו; שהסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ.

הלכות סנהדרין פ"ק טו

א. כיצד מצות הנסקלין? רחוק מבית הסקילה ארבע אמות, מפשיטין את המחזיק סקילה בגדיו, ומכסין ערוותו מלפניו; ואין האשה נסקלת ערמה, אלא בחלוק אחד. ובית הסקילה גבוה שתי קומות; עולה לשם הוא ועדיו, וידיו אסורות, ואחד מן העדים דוחפו על מתניו מאחוריו, והוא נהפך ונופל על לבו לארץ. אם מת בה - יצא, שהרי נאמר: "סקל יסקל או ירה יירה", הנה השנה הנסקל שנפל האבן עליו, עם הנדחף שנפל הוא בעצמו על הארץ. ואם לא מת מדחיפה זו - מגביהין העדים אבן שהיתה מנחת שם, משא שני בני אדם, והעד השני מרפה ידיו, ומשליך את האבן

ומלקהו שליש מלפניו, על בין דידיו; ושני שלישים מאחוריו, שליש על כתר זה ושליש על כתר זה.

י. זה המפה, אינו לא עומד ולא יושב, אלא מטה - שנאמר: "והפילו השפט והכהו לפניו", שיהיו עיניו של שופט בו, לא שיהיה מביט בדבר אחר ומכהו; מכאן, שאין מלקין שנים כאחד.

יא. הגדול שבדינים, קורא כל זמן שנה לוקה: "אם לא תשמר לעשות... והפלא ה' את מכתך..."; וימתכונן לגמר את הפסוקים עם המלקיות. ואם לא גמר, חוזר לתחלת המקרא, וקורא וחוזר וקורא, עד שתגמר ההפאה. והשני שבדינים מונה; והשלישי אומר לחזן: 'הכה! הכה!' כל זמן שמכה, על פיו הוא מכה.

יב. מת תחת ידו, פטור. ואם הוסיף רצועה אחת על האמד, ומת - הרי החזן גולה; ואם לא מת - הרי החזן עבר על מצות לא תעשה, שנאמר: "לא יוסיף". והוא הדין לכל מכה את חברו, שהוא בלא תעשה; ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו, צוה הכתוב שלא להכותו יתר על רשעו - קל וחמר לשאר כל אדם. לפיכך, כל המכה את חברו - אפלו הכה עבד - הפיח שאין בה שנה פרוטה, לוקה; אבל אם יש בה שנה פרוטה - הואיל והוא חיב לשלם ממון - אין אדם לוקה ומשלם, כמו שבארנו בכמה מקומות.

הלכות סנהדרין פרק יז

א. כמה מלקין את המחזיב מלקות? כפי פחו, שנאמר: "כדי רשעו, במספר". וזה שנאמר "ארבעים" - שאין מוסיפין על הארבעים, אפלו היה חזק ובריא כשמשון; אבל פוחתין לחלש - שאם יכה חלש מכה רבה, בודאי הוא מת. לפיכך אמרו חכמים, שאפלו הבריא ביותר, מפין אותו תשעה ושלישים, שאם נוסף לו אחת, נמצא שלא הכהו אלא ארבעים הראויות לו.

ב. כשאומדין את החוטא כמה הוא יכול לקבל, אין אומדין אלא במכות הראויות להשתלש. אמדוהו שהוא יכול לקבל עשרים - אין אומרינו: 'לוקה אחד ועשרים, כדי שיהיו יכולין להשתלש'; אלא ילקה שמונה עשר. אמדוהו לקבל ארבעים, וכיון שהתחיל ללקות ראוהו חלש, ואמרו: 'אינו יכול לקבל יתר על אלו התשעה' או 'השנים עשר שוט שלקה' - הרי זה פטור. אמדוהו לקבל שנים עשר, ואחר שלקה ראוהו חזק ויכול לקבל יותר - הרי זה פטור, ואינו לוקה יותר על האמד.

ג. אמדוהו היום שילקה שנים עשר, ולא הלקוהו עד למחר, והרי הוא למחר יכול לקבל שמונה עשר - אינו לוקה אלא שנים עשר. אמדוהו שילקה למחר שנים עשר, ולא לוקה עד יום שלישי, והרי הוא חזק ויכול לקבל שמונה עשר - לוקה שמונה עשר; שהרי בשעת האמד, לא אמדוהו ללקות אלא לאחר זמן. וכן כל פיוצא בזה.

ד. מי שנתחייב מלקיות הרבה, בין על עברות הרבה בין על מעשה אחד שחייבין עליו מלקיות הרבה - אם אמדוהו

יב. הנהרגין - שנים: הרוצח, והגדח.

יג. והנהנקין - ששה; ואלו הן: הכא על אשת איש, והחובל באביו או באמו, וגונב גפש מישראל, וזקן ממרא, ונביא השקר, והמתנבא בשם עבודה זרה. נמצאו כל הרוגי בית דין - ששה ושלישים.

יום שני

הלכות סנהדרין פרק טז

א. כשם שמצוה להמית את המחזיב מיתה - כך מצוה עשה להלקות את המחזיב מלקות, שנאמר: "והפילו השפט והכהו לפניו". ואף על פי שהמלקות בשלשה, במקום מיתה היא עומדת.

ב. מלקין בזמן הזה בכל מקום מן התורה, בפני שלשה סמוכין; אבל לא בפני הדיוטות.

ג. וכל מלקיות שמלקין דיני חוצה לארץ בכל מקום, אינה אלא מכת מרדות.

ד. אין אדם לוקה, אלא בעדים והתראה; ובודקין העדים בדרישה ותקירה, בדרך שעושים דיני נפשות. עבר על לאו שנפק לעשה, והתרו בו ואמרו לו: 'אל תעשה דבר זה! שאם תעשה ולא תקים עשה שבו, תלקה! ועבר, ולא קים העשה - הרי זה לוקה; שאף על פי שהתראה בספק היא, שאם קים יפטור - התראה ספק, התראה היא.

ה. עבר עברה שיש בה מלקות ומיתת בית דין כאחת, כגון ששחט אותו ואת בנו לעבודה זרה - אם התרו בו למיתה, סוקלין אותו, ואינו לוקה, שהרי נתחייב בדין גדול מזה; ואם התרו בו למלקות בלבד, לוקה.

ו. אינו צריך שני עדים למלקות, אלא בשעת מעשה; אבל האסור עצמו, בעד אחד יחזק. ביצר? אמר עד אחד: 'חלב כליות הוא זה', 'כלאי הכרם הם פרות אלו', 'גרושה' או 'זונה היא אשה זו', ואכל או בעל בעדים אחר שהתרה בו - הרי זה לוקה, אף על פי שעקר האסור בעד אחד. במה דברים אמורים? בשלא הכחיש העד בעת שקבע האסור. אבל אם אמר: 'זה אינו חלב', 'זו אינה גרושה', ואכל או בעל אחר שהכחיש - אינו לוקה, עד שיקבעו האסור שני עדים.

ז. שתק בעת שהעיד העד האחד בקביעות האסור, ואחר שעבר והתרו בו טען להכחיש העד - אין שומעין לו, אלא לוקה.

ח. ביצר מלקין אותו? כופת שתי ידי לעמוד הילף והילף, וזון הננסת אוזו בכגדיו - אם נקרעו נקרעו, ואם נפרמו נפרמו - עד שהוא מגלה את לבו; שאין מכהו על כסותו, שנאמר: "והכהו" - לא לכסותו. והאבן נתונה מאחוריו, שהחזן המכה עומד עליה. ורצועה של עגל בידו - כפולה לשנים ושנים לארבעה, ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בו, ורחב הרצועה טפח, וארפה כדי שתהיה מגעת עד פי פרושו; והיד של רצועות שאוחז בה, ארפה טפח.

ט. האיש המכה, צריך להיות יתר בדעה חסר בכח, ומגביה את הרצועות בשתי ידיו, ומכה בידו אחת בכל פחו.

חלק אותן בלאוין אחרים, או נאמר מפי השמועה שנתקלקל. כיצד? כגון זה שנאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ובשל מבשל". . . - אינו לוקה על הנא והמבשל שמים, אלא אחד; ובחדש הוא אומר: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו", וחיב על שלשתם שלש מלקיות. מפי השמועה למדו, שזה לחלק. הרי נאמר: "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, קסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף"; אף על פי שכלל כל הענינים האלו בלאו אחד, הרי חלק אותם בלאוין אחרים ואמר: "לא תחשו, ולא תעוננו" - מלמד שכל אחד מהן בלאו בפני עצמו. וכן כל פיוצא בזה.

ד. מי שלקה בבית דין על אסור ברת, ולקה פעם שניה על אותו ברת עצמו - כגון שאכל חלב ולקה עליו, ואכל חלב פעם שניה ולקה עליו - אם אכל פעם שלישית, אין מלקין אותו; אלא מכניסין אותו לכפה, והוא מקום צר כפי קומתו ואינו יכול לשכב בו, ונותנין לו לחם צר ומים לחץ, עד שיצרו מעיו ויחלה; ואחר כך מאכילין אותו שעורים, עד שכרשו נבקעת.

ה. מי שעבר על אסור ברת או מיתת בית דין, והתרו בו, והרפין בראשו, או שתק ולא קבל עליו ההתראה - אין הורגין אותו כמו שבארנו, ואין מלקין אותו. חזר ועשה כן, והתרו בו והרפין בראשו או שתק כן - אין ממיתין אותו, ואין מלקין אותו. חזר פעם שלישית ועבר, והתרו בו - אף על פי שהרפין בראשו, או שתק - כונסין אותו לכפה, עד שימות. וכל אלו שלא קבלו עליהם ההתראה - מפין אותם מפת מרדות, הואיל וקטאו מכל מקום; אפלו על אסור של דברי סופרים, מפין אותן מפת מרדות.

ו. הגונב כלי שרת מן המקדש, והמקלל בקוסם, והבועל ארמית - אין בית דין נזקקין להם, אלא הנקנאין פוגעין בהם; וכל שהורגו, זכה. וכן כהן ששמש בטמאה, לא היו איתו הפהנים מביאין אותו לבית דין; אלא פרחי פהנה היו מוציאין אותו חוץ לעזרה, ומוציאין את מחו בגורין. גזרת הכתוב היא, שאין ממיתין בית דין, ולא מלקין את האדם, בהודית פיו, אלא על פי שנים עדים. וזה שהרג יהושע עכן ודוד לגר עמלקי בהודית פיהם - הוראת שעה היתה, או דין מלכות היתה. אבל הסנהדרין - אין ממיתין ולא מלקין המודה בעברה; שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש המחסים למות, שהן תמיד תוקעין התרבות בכתבם, ומשליכין עצמם מעל הגגות; כן זה יבוא ויאמר דבר שלא עשה, כדי שיהרג. וכללו של דבר, גזרת מלך היא.

יום שלישי

הלכות סנהדרין פרק יט

א. כל לא תעשה שיש בו ברת ואין בו מיתת בית דין, שלוקין עליהם - אחד ועשרים הן; ואלו הן: (א) הבא על אחותו, (ב) ועל אחות אביו, (ג) ועל אחות אמו, (ד) ועל אחות אשתו, (ה) ועל אשת אחיו, (ו) ועל אשת אחי אביו, (ז) ועל הנדה, (ח) והאוכל חלב, (ט) והאוכל דם, (י)

אמד אחד, לוקה ופטור; ואם לאו - לוקה ומתרפא, וחוזר ולוקה. כיצד? נתחייב שתי מלקיות, אמדו יכול הוא לקבל חמש וארבעים - כיון שלקה חמש וארבעים, נפטר. אבל אם אמדוהו למלקות אחת, והכוהו שלשה או תשעה או שלשים כמו האמד - הרי זה מתרפא, וחוזרין ואומדין אותו למלקות שניה, עד שילקה לכל מלקיות שחיב בהן.

ה. מי שאמדהו, וכשהתחיל ללקות נתקלקל מכת ההפאה, בין בראי בין במי רגלים - אין מפין אותו יותר, שנאמר: "ונקלה אחיד לעיניך" - כיון שנקלה, נפטר. אבל אם נתקלקל מן הפחד מקדם ההפאה - אפלו נתקלקל משיצא מבית דין ללקות, ואפלו מבערב - הרי זה לוקה כל האמד שאמדהו. אמדהו לשתי מלקיות, ולקה ונתקלקל, בין בראשונה בין בשניה - פטור. נפסקה הרצועה בשניה, פוטרין אותו; נפסקה בראשונה - נפטר מלקות ראשונה, ולוקה האמד השני.

ו. כפתוהו על העמוד ללקות, וכרת את המיתרים וברח - פטור, ואין מחזירין אותו.

ז. כל מי שחטא ולקה, חוזר לכשרותו, שנאמר: "ונקלה אחיד לעיניך" - כיון שלקה, הרי הוא אחיד. אף כל מחיבי ברת שלקו, נפטרו מידי ברתן.

ח. כהן גדול שחטא - לוקה בשלשה כשאר העם, וחוזר לגדלותו.

ט. אבל ראש ישיבה שחטא - מלקין אותו בפני שלשה, ואינו חוזר לשירותו; גם אינו חוזר להיות כאחד משאר הסנהדרין, שמעלין בקדש ולא מורדין.

הלכות סנהדרין פרק יח

א. אלו הן הלוקין: כל העובר על לא תעשה שחיבין עליו ברת, ואין בו מיתת בית דין - כגון אוכל חלב, ודם, וחמץ בפסח; וכן כל העובר על לא תעשה שחיבין עליו מיתה בידי שמים - כגון אוכל טבל, וכהן טמא שאכל תרומה טהורה; וכן כל העובר על לאו שיש בו מעשה - כגון האוכל בשר בחלב, או לובש שעטנז. אבל לאו שאין בו מעשה - כגון הולך רכיל, ונוקם, ונוטר, ונושא שמע שוא - אינו לוקה.

ב. כל לאו שאין בו מעשה - אין לוקין עליו; חוץ מנשבע, וממיר, ומקלל את חברו בשם. וכל לאו שנתן לאזהרת מיתת בית דין - כגון "לא תנאף", "לא תעשה מלאכה ביום השבת" - אין לוקין עליו. וכל לאו שנתן לתשלומין - כגון "לא תגזל", "לא תגנב" - אין לוקין עליו. וכל לאו שנתן לעשה - כגון "לא תחך האם על הבנים", "לא תכלה פאת שדך" - אין לוקין עליו, אלא אם לא קים עשה שבה. וכל לאו שבכללות, אין לוקין עליו. ושאר כל לאוין שבתורה, לוקין עליהן.

ג. איזה הוא לאו שבכללות? זה לאו אחד שכולל ענינים הרבה, כגון: "לא תאכלו על הדם". וכן אם נאמר 'לא תעשה דבר פלוני ופלוני' - הואיל ולא יחד לו לאו לכל אחד ואחד מהן, אין לוקין על כל אחד ואחד, אלא אם כן

האוכל חמץ בפסח, (יא) והאוכל ביום הכפורים, (יב) והעושה מלאכה ביום הכפורים, (יג) והאוכל נותר, (יד) והאוכל פגול, (טו) והטמא שאכל בשר הקדש, (טז) והטמא שנכנס לעזרה, (יז) והשוחט קדשים בחוץ, (יח) והמעלה קדשים בחוץ, (יט) והמפטם את השמן, (כ) והסך בשמן המשחה, (כא) והמפטם את הקטרת.

ב. כל מחיבי מיתה בידי שמים שהן בלא תעשה ויש בהן מעשה, שלוקין עליהן - שמונה עשר; ואלו הם: (א) זר שאכל תרומה גדולה, בין טמאה בין טהורה; (ב) זר שאכל תרומת מעשר; (ג) זר שאכל בכורים, אחר שונכנסו לירושלים; (ד) זר שאכל חלה; (ה) והאוכל טבל שלא הורם ממנו תרומה גדולה והתרומת מעשר; (ו) והאוכל מעסה שלא הורמה חלתה; (ז) וכהן טמא שאכל תרומה טהורה; (ח) וכהן שונכנס לקדש הקדשים, שלא לעבודה; (ט) וכהן שיצא מן המקדש בשעת עבודה; (י) ולוי שעבד בעבודת כהנים; (יא) זר ששמש במקדש; (יב) ומחסר בגדים - הרי הוא כזר, ולוקה אם עבד; (יג) וכהן טמא ששמש; (יד) ושתוי ששמש; (טו) טבול יום ששמש; (טז) מחסר כפורים ששמש; (יז) פרוע ראש ששמש; (יח) קרוע בגדים ששמש.

ג. אכל המשמש בלא קדוש ידים ורגלים - אף על פי שהוא חוב מיתה, אינו לוקה; מפני שהיא מצות עשה. וכן נביא שכבש נבואתו, או שעבר על דברי עצמו, והעובר על דברי נביא - אף על פי ששילשתי במיתה, אין לוקין; שהן באין מכלל עשה, והרי הוא כעשה, שנאמר: "אליו תשמעון"; ולאו הבא מכלל עשה - הרי הוא כעשה, ואין לוקין עליו.

ד. כל לא תעשה שבתורה שאין בהן לא כרת ולא מיתה בית דין, שלוקין עליהן - מאה שמונה ושישים; ואלו הן: (א) העושה צלם; (ב) העושה צורה לנואי; (ג) הפונה אל האלילים באחד מן המעשים; (ד) המקים מצבה; (ה) הנוטע אילן במקדש; (ו) הנותן אבן משכית; (ז) הנודר בשם עבודה זרה; (ח) הנשבע בשמה; (ט) הנהנה בה; (י) הבונה עיר הנדחת; (יא) הננהנה מעיר הנדחת; (יב) העושה פחוקות הגויים; (יג) הקוסם; (יד) המעונן; (טו) המנחש; (טז) החובר; (יז) הדורש אל המתים; (יח) המוחק שם, וכיוצא בו, כגון הורס אבן מן המזבח, או שורף עץ מן המקדש; (יט) המכבה אש המזבח; (כ) העולה עליו במעלות; (כא) הנכנס לעזרה בבגדים טמאים; (כב) זב וכיוצא בו שונכנס להר הבית; (כג) המסיר בדי הארון; (כד) המזיח חשן מעל האפוד; (כה) הקורע פי המעיל; (כו) המקריב על מזבח הזהב; (כז) כהן שונכנס להיכל שלא בשעת עבודה; (כח) בעל מום שונכנס לשם; (כט) שתוי שונכנס לשם; (ל) בעל מום ששמש; (לא) ערל ששמש; (לב) כהן שעבד בעבודת הלוים; (לג) כהן שונכנס למקדש פרוע ראש; (לד) כהן שונכנס למקדש קרוע בגדים; (לה) המקדיש בעלי מומין; (לו) השוחטין; (לז) הזורק דמיהם; (לח) המקטיר אמוריהם; (לט) המקריב קרבנות גויים בעלי מומין; (מ) המטיל מום

בקדשים בזמן המקדש; (מא) העובר בקדשים; (מב) הגוזז אותם; (מג) המקטיר שאור או דבש; (מד) העושה שני מנחות חמץ; (מה) המקריב בלא מלח; (מו) המקריב אתנן או מחיר; (מז) הנותן שמן על מנחת חוטא; (מח) הנותן עליה לבונה; (מט) הנותן שמן בקרבן שוטה; (נ) הנותן עליו לבונה; (נא) המבדיל בתשאת העוף; (נב) הממר בקדשי מזבח; (נג) האוכל בשר קדש שנטמא; (נד) האוכל מפסולי המקדשין; (נה) כהן שאכל בשר קדשי הקדשים חוץ לעזרה; (נו) זר שאכל בשר קדשי קדשים אחר מפת דמים; (נז) זר שאכל בשר בכור; (נח) כהנת שנשאת לזר שאכלה חזה ושוק, אפלו לאחר מיתת בעלה; (נט) חללה שאכלה תרומה; (ס) האוכל קדשים קלים קדם זריקת דמים; (סא) האוכל קדשים קלים חוץ לירושלים; (סב) האוכל בכור חוץ לירושלים; (סג) האוכל מעשר שני אחר שראה פני הבית, חוץ לירושלים; (סד) כהן שאכל בכורים משונכנסו לירושלים, קדם הנתה בעזרה; (סה) כהן שאכל בכורים חוץ לירושלים, אחר שהנחו בעזרה; (סו) האוכל בירושלים מעשר שני שנטמא, קדם שיפדה; (סז) טמא שאכל מעשר שני הטהור בירושלים; (סח) האוכל מעשר שני באנינות, וכן כל הקדשים; (סט) ערל שאכל בשר קדש או תרומות; (ע) האוכל ממנחת כהן, וכן מפל דבר שהוא כליל לאשים; (עא) האוכל מבשר חטאות הנשפרות, וכן מפל הטעון שרפה; (עב) השוחט פסח על החמץ; (עג) השובר בו עצם, בין בראשון בין בשני; (עד) המוציא מבשרו חוץ לחבורתו; (עה) האוכל מבשרו חוץ מחבורתו; (עו) האוכל מבשרו נא או מבשל; (עז) הנהנה מן ההקדש במזיד; (עח) האוכל טבל שעדין לא הפרש ממנו מעשר, אפלו מעשר עני, אף על פי שהורמו תרומותיו; (עט) האוכל מבשר נפש חיה שנגמר דינה לסקילה, אף על פי שנשחטה; (פ) האוכל בהמה טמאה; (פא) האוכל עוף טמא; (פב) האוכל דג טמא; (פג) האוכל שרץ העוף; (פד) האוכל שרץ הארץ; (פה) האוכל שרץ המים; (פו) האוכל רמש האדמה, אף על פי שאינו רכה; (פז) האוכל תולעים שבפרות, אחר שפרשו; (פח) האוכל נבלה; (פט) האוכל טרפה; (צ) האוכל אבר מן החי; (צא) האוכל גיד הנשה; (צב) האוכל בשר בתלב; (צג) המבשל בשר בתלב; (צד) האוכל מתבואה חדשה קדם הבאת העמר; (צה) האוכל ערלה; (צו) האוכל פלאי הפרם; (צז) האוכל תערבת חמץ בפסח; (צח) האוכל חמץ אחר חצות; (צט) המקיים חמץ בפסח ברשותו, כגון שחמץ עסתו; (ק) השותה יין גסף; (קא) גזיר שאכל מגפן היין; (קב) גזיר שגלח; (קג) גזיר שנטמא למת; (קד) המגלח את הנתק; (קה) החותך סימני צרעת או שפוקין; (קו) העובר בנחל שנוקפה בו העגלה; (קז) הזורע ארץ ישראל בשביעית; (קח) הזמר את האילן בשביעית; (קט) הקוצר ספיח בלא שנוי; (קי) הבוצר בלא שנוי; (קיא) הזורע בשנת היובל; (קיב) הקוצר בה בלא שנוי; (קיג) הבוצר בה בלא שנוי; (קיז) המלקט לקט, ולא נתנו לעני; (קטז)

המעולל פרמו, ולא נתנו לעני; (קיו) המלקט פרט פרמו, ולא נתנו לעני; (קיה) הלוקח עמר השכחה, ולא נתנו לעני; (קיט) הלוקח אם על הבנים, ולא שלח האם; (קכ) הזורע כלאים בארץ בנרעים; (קכא) הזורע פלאי הפרם בארץ; (קכב) המרכיב אילנות פלאים בכל מקום; (קכג) המרביע בהמה פלאים בכל מקום; (קכד) המנהיג בכלאים בכל מקום; (קכה) החוסם בהמה בעת מלאכה בכל מקום; (קכו) השוחט אותו ואת בנו בכל מקום; (קכז) הממשכן חברו בידו, ולא החזיר לו העבוט; (קכח) החובל אלמנה, ולא החזיר המשכון; (קכט) החובל בלים שעושין בהן אכל נפש; (קל) עד זומם שאינו בן תשלומין; (קלא) המכה חברו הפכה שאין בה שנה פרוטה; (קלב) בן סורר ומורה בעדות ראשונה; (קלג) המוציא שם רע, שנמצא דברו שקר; (קלד) המקלל חברו בשם; (קלה) הנשבע לשוא; (קלו) הנשבע לשקר; (קלז) המחלל נדרו; (קלח) היוצא חוץ לתחום בשבת; (קלט) העושה מלאכה ביום טוב; (קמ) המקיף פאת הראש; (קמא) המקיף פאת זקן; (קמב) השורט על מת; (קמג) הקורח ראשו על מת; (קמד) הכותב כתבת קצקע; (קמה) הלוכש שעטנז; (קמו) הקוצץ אילני מאכל דרך השתתה; (קמז) איש שלבש מלבושי אשה; (קמח) אשה שלבשה מלבושי איש; (קמט) כהן שנשטמא למת; (קנ) כהן שקדש זונה ובעלה; (קנא) או שקדש גרושה ובעלה; (קנב) או שקדש חללה ובעלה; (קנג) וכהן גדול שבעל אלמנה, אף על פי שלא קדשה; (קנד) המחזיר גרושתו אחר שנתקדשה; (קנה) הנושא זקוקה לזכר; (קנו) הבא על הקדשה; (קנז) ממזר שנשא בת ישראל ובעל; (קנח) פצוע דבא שנשא בת ישראל ובעל; (קנט) המסרס איש, וכן שאר זכרי בהמה חיה ועוף; (קס) אונס שגגש אנוסתו, ולא החזירה; (קסא) המוציא שם רע שגגש אשתו, ולא החזירה; (קסב) הקורב אל העריות בדרך מדרכי הזנות, אף על פי שלא גלה ערוה, וזה הוא החשוד על העריות; (קסג) המתחתן בגויים; (קסד) גר עמוני שנשא בת ישראל ובעל; (קסה) גר מואבי שנשא בת ישראל ובעל; (קסו) מלך שהרבה נשים; (קסז) מלך שהרבה סוסים; (קסח) מלך שהרבה כסף וזהב. נמצאו פל הלוקין - מאתים ושבעה; סימן להם - 'לוקו ודים'.

הלכות סנהדרין פרק כ

א. אין בית דין עונשין באמדת הדעת, אלא על פי עדים, בראיה ברורה. אפלו ראוהו העדים ודרך אחר חברו להרגו, והתרו בו, והעלילו עיניהם, או שנכנסו אחריו להרבה, ונכנסו אחריו, ומצאוהו הרוג ומפרפר והסוף מנשף דם ביד ההורג - הואיל ולא ראוהו בעת שהכה, אין בית דין הורגין בעדות זו; ועל זה וכיוצא בו נאמר: "ונקי וצדיק אל תהרג". וכן אם העידו עליו שנים שעבד עבודה זרה - זה ראוי שעבד את החמה והתרה בו, וזה ראוי שעבד את הלכנה והתרה בו - אין מצטרפין, שנאמר: "ונקי וצדיק אל תהרג" - הואיל ויש שם צד לנקותו ולהיותו צדיק, אל תהרגהו.

ב. כל מי שעשה דבר שחייבין עליו מיתת בית דין, באנס - אין בית דין ממתין אותו. ואפלו היה מצוה שיהרג ואל יעבר - אף על פי שחלל את השם - הואיל והוא אנוס, אינו נהרג, שנאמר: "ולנער לא תעשה דבר" - זו אזהרה לבית דין, שלא יעשו את האנוס.

ג. איש שאנסוהו עד שבא על הערוה - חייב מיתת בית דין, שאין קשוי אלא לדעת; אבל האשה שנבעלה באנס - אפלו אמרה אחר שנאנסה: 'הניחו לו' - הרי היא פטורה, מפני שיצרה נתגבר עליה.

ד. אסור לבית דין לחוס על ההורג - שלא יאמרו: 'כבר נהרג זה, ומה תעלה יש בהריגת האחר', ונמצאו מתרשלין בהריגתו, שנאמר: "לא תחוס עינך... ובערת דם הנקי". וכן אסור לבית דין לחוס על מי שנתחייב קנס - שלא יאמרו: 'עני הוא זה, ושלא בכונה עשה'; אלא מגבין ממנו כל שיש לו, בלא חנינה, שנאמר: "לא תחוס עינך". וכן בדיני ממונות, אין מרחמין על הדל - שלא תאמר: 'עני הוא זה, ובעל דינו עשיר, הואיל ואני והעשיר חייבין לפרנסו, אזכנו בדין, ונמצא מתפרנס בכבוד'; על זה הזהירה תורה: "ודל, לא תהדר בריבו", ונאמר: "לא תשא פני דל". אסור להדר פני גדול בדין. כיצד? הרי שבאו לפניך שנים לדין, אחד חכם גדול ואחד הדיוט - לא תקדים לשאל בשלומו של גדול, ולא תסביר לו פנים, ולא תכבדנו, שלא יסתתמו טענותיו של אחר; אלא אינו נפנה לאחד מהם, עד שיגמר הדין, שנאמר: "[ו]לא תהדר פני גדול". אמרו חכמים: אל תאמר: 'עשיר הוא זה, בן גדולים הוא זה' - היאך אבלישנו, ואראה בכשתו? לכך נאמר: "לא תהדר פני גדול".

ה. באו לפניך שנים לדין, אחד פשר ואחד רשע - אל תאמר: 'הואיל ורשע הוא זה, וחקוקת זה שאינו משנה בדבורו, אטה הדין על הרשע'; על זה נאמר: "לא תטה משפט אבינך בריבו" - אף על פי שהוא אביון במצוות, לא תטה דינו.

ו. "לא תעשו עול במשפט" - זה המענות את הדין, ומזכה את החייב ומחייב את הזכאי. וכן המענה את הדין ומאריך בדברים הברורים, כדי לצער אחד מבעלי הדינין - הרי זה בכלל מעול.

ז. הגס לבו בהוראה, וקופץ וחותר הדין קדם שיתקרהו בינו לבין עצמו עד שיהיה ברור לו פשמש - הרי זה שוטה, רשע, וגס רוח. כך צווי חכמים: 'היו מתונין בדין'; וכן איוב אומר: "ורב לא ידעתי, אחקרהו".

ח. כל דין שבא לפני דין, והתחיל לדמותו לדין פסוק שבכר דע אמתו, ויש עמו במדינה גדול ממנו בחכמה, ואינו הולך ונמלך בו - הרי זה בכלל הרשעים שלבם גס בהוראה. ואמרו חכמים: רעה על רעה תבוא לו; שכל הדברים וכיוצא בהן - מגסות הרוח הם, המביאה לידי עוות הדין. "פי רבים חללים הפילה" - זה תלמיד שלא הגיע להוראה, ומורה. "ועצמים כל הרגיה" - זה שהגיע להוראה, ואינו מורה; והוא, שיהיה הדור צריך לו; אבל אם ידע שיש שם ראוי להוראה, ומנע עצמו מן ההוראה - הרי זה משבח.

חברו, או שלא בפני חברו; אפלו דבר אחד אסור, שגאמר: "שמע בין אחיכם". וכל השומע מאחד - עובר בלא תעשה, שגאמר: "לא תשא שמע שוא". ובכלל לאו זה, אזהרה למקבל לשון הרע, ומספר לשון הרע, ומעיד עדות שקר. וכן בעל דין מזהר, שלא לשמע דבריו לדין קדם שיבוא חברו; וגם על זה וכיוצא בו נאמר: "מדבר שקר, תרחק".

ח. לא יהיה הדין שומע מפי התרנגמן, אלא אם כן היה מכיר לשון בעלי דיניו, ושומע טענותיהם; ואינו מהיר בלשונם כדי להשיב להם - יעמיד התרנגמן להודיע אותם פסק הדין, ומאיוזה טעם חייב זה וזכה זה.

ט. צריך הדין לשמע טענות בעלי דיניו, ולשנות טענותיהן - שגאמר: "ויאמר המלך, זאת אומרת, זה בני חסי ובגד המות"; ומצדק את הדין בלב, ואחר כך חתכהו.

י. מנין לדנין, שלא יעשה מליץ לדבריו? שגאמר: "מדבר שקר, תרחק"; אלא יאמר מה שנתראה לו, וישתק. ולא ילמד אחד מבעלי דיניו טענה כזו; אפלו הביא בעל דין עד אחד - לא יאמר לו: 'אין מקבלין עד אחד'; אלא יאמר לנטען: 'הרי זה העיד עליך, ולואי שיהיה ויאמר: 'אמת העיד'; עד שיטען הוא ויאמר: 'עד אחד הוא, ואינו נאמן עלי'. וכן כל פיוצא בזה.

יא. ראה הדין זכות לאחד מהן, ובעל דין מבקש לאמרה ואינו יודע לחבר הדברים, או שראה אותו מצטער להציל עצמו בטענת אמת, ומפני החמה והכעס נסתלקה ממנו, או נשתפשש מפני הסכלות - הרי זה מתר לסעדו מעט, ולהבינו תחלת הדבר, משום 'פתח פיה לאלם'. וצריך להתישב בדבר זה הרבה, שלא יהיה פערובי הדינין.

יום רביעי

הלכות סנהדרין פרק כב

א. שנים שבאו לפניו לדין, אחד רב ואחד קשה - עד שלא תשמע את דבריהם, או משתשמע את דבריהם ואין אתה יודע להיכן הדין נוטה - אתה רשאי לומר להם: 'איני נזקק לכם'; שמא יתחייב החזק, ונמצא רודף אחר הדין. אבל משתשמע את דבריהם, ותדע להיכן הדין נוטה - אי אתה רשאי לומר: 'איני נזקק לכם', שגאמר: "לא תגורו מפני איש" - שלא תאמר: 'איש פלוני רשע הוא, שמא יהרג את בני, שמא ידליק את גדישי, שמא יקצץ נטיעותי'. ואם היה ממנה לרבים, חייב להזקק להם.

ב. וכן תלמיד שהיה יושב לפני רבו, וראה זכות לעני וחובה לעשיר - אם שתק - הרי זה עובר משום "לא תגורו מפני איש", ועל "מדבר שקר תרחק". ומנין לדנין, שלא יושב תלמיד בור לפניו? תלמוד לומר: "מדבר שקר תרחק".

ג. ומנין לתלמיד שראה רבו שטעה בדין, שלא יאמר: 'אמתין לו עד שיגמר הדין, ואסתורנו ואכננו, כדי שיקרא הדין על שמי'? תלמוד לומר: "מדבר שקר תרחק".

ד. מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה: 'בדין אתם רוצים, או בפשרה?' אם רצו בפשרה, עושין ביניהם פשרה. וכל

וכל המונע עצמו מן הדין - מונע ממנו איבה, וגזל, ושבועת שוא. והגם לבו בהוראה - שוטה, רשע, וגם רוח.

ט. ותלמיד, אל יורה הלכה בפני רבו, אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות, כנגד מחנה ישראל.

י. אל תאמר, שכל אלו הדברים, בדין שיש בו הוצאת ממון הרבה מזה ונתנתו לזה; לעולם יהי דין אלף מנה ודין פרוטה אחת, שוין בעיניך לכל דבר.

יא. ואין הדינין יושבין לדין לפחות משנה פרוטה. ואם הזקקו לשנה פרוטה - גומרין את דינו אפלו לפחות משנה פרוטה.

יב. כל המטה משפט אחד מישראל - עובר בלאו אחד, שגאמר: "לא תעשו עול במשפט". ואם היה גר - עובר בשני לאוין, שגאמר: "לא תטה משפט גר...". ואם יתום הוא - עובר בשלשה לאוין, שגאמר: "משפט גר יתום".

הלכות סנהדרין פרק כא

א. מצות עשה לשפט השופט בצדק, שגאמר: "בצדק תשפט עמיתך". איזה הוא צדק המשפט? זה השנית שני בעלי דיניו בכל דבר - לא יהיה אחד מדבר כל צרכו, ואחד אומר לו: 'קצר דברך'; ולא יסביר פנים לאחד וידבר לו רכות, וירע פניו לאחר וידבר לו קשות.

ב. שני בעלי דיניו שהיה אחד מהם מלבש בגדים יקרים, והשני בגדים בזויין - אומרין למכבד: 'או הלבשיהו כמותך עד שתדון עמו, או לבוש כמותו; עד שתהיו שוין, ואחר כך תעמדו בדין'.

ג. לא יהיה אחד יושב ואחד עומד, אלא שניהם עומדים. ואם רצו בית דין להושיב את שניהם, מושיבין; ולא יושב אחד למעלה ואחד למטה, אלא זה בצד זה. במה דברים אמורים? בשעת משא ומתן בדין; אבל בשעת גמר דין - הכל בעמידה, שגאמר: "ויעמד העם על משה". ואיזה הוא גמר דין? - 'איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי'. במה דברים אמורים? בבעלי דיניו; אבל העדים - לעולם בעמידה, שגאמר: "ועמדו שני האנשים".

ד. תלמיד חכמים ועם הארץ שבאו לדין - מושיבין את החכם, ואומרים לעם הארץ: 'שב! אם לא ישב, אין מקפידין על כך. ולא יקדים התלמיד כשיבוא לדין, וישוב לפני רבו שרוצה לדון לפניו; ואם היה קבוע לו זמן לקרות, ובא בזמנו - מתר'.

ה. כבר נהגו כל בתי דיני ישראל מאחר התלמוד, בכל הישיבות, שמושיבין בעלי דיניו ומושיבין העדים, כדי לסלק המחלוקת; שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם.

ו. היו לפני הדינין בעלי דין הרבה - מקדימין את דין היתום לדין האלמנה, שגאמר: "שפטו יתום, ריבו אלמנה". ודין אלמנה קודם לדין תלמיד חכמים, ודין תלמיד חכמים קודם לדין עם הארץ; ודין האשה קודם לדין האיש, שבשעת האשה מרבה.

ז. אסור לדנין לשמע דברי אחד מבעלי דיניו, קדם שיבוא

בית דין שעושים פשרה תמיד - הרי זה משבח, ועליו נאמר: "ומשפט שלום שפטו בשעריכם"; איזה הוא משפט שיש עמו שלום? הרי אומר, זה בציוע. וכן בדרך הוא אומר: "וייהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו"; איזה הוא משפט שיש עמו צדקה? הרי אומר - זה בציוע, והיא הפשרה. במה דברים אמורים? קדם גמר דין; אף על פי ששמע דבריהם, ונדע להיכן הדין נוטה - מצוה לבצע. אבל אחרי שגמר הדין ואמר: 'איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי' - אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם, אלא יקב הדין את הדין.

ה. אף על פי שרצו בעלי הדין בפשרה בבית דין - יש להם לחזור ולתבע את הדין, עד שיקנו מיד שניהם.

ו. יפה כח הפשרה מכת הדין; ששני הדיוטות שדנו - אין דיניהם דין, ויש לבעלי דין לחזור בהם; ואם עשו פשרה, יקנו מידם - אינן יכולין לחזור בהם.

ז. אסור לאחד מן הדיינים כשיצא מבית דין לומר: 'אני הוא המזכה או המחייב, וחברי חולקין עלי, אבל מה אעשה, והם רבו עלי'. ואם אמר, הרי הוא בכלל: "הולך רכיל, מגלה סוד". ומעשה בתלמיד אחד, שהוציא דברים שנגארו בבית המדרש, לאחר שמים ועשרים שנה; והוציאוהו בית דין מן המדרש, והכריזו עליו: 'זה מגלה סוד הוא'.

ח. שאל אחד מבעלי דינין לכתב לו פסק דין, כותבין לו כך: 'בא פלוני לבית דין של פלוני עם פלוני בעל דינו, שטענו בכך, ויצא זכאי, או חייב'; ונותנין לו. ואין מזכירין שם המזכירין ולא שם המחייבין, אלא: 'בית דינו של פלוני, מדבריהם נודפה פלוני'.

ט. כך היה מנהגן של אנשי ירושלים: מכניסין בעלי דינין, ושומעים דבריהם וטענותיהם, ומכניסים העדים, ושומעים דבריהם; ומוציאין כל אדם לחוץ, ונושאים הדיינים ונותנים ביניהם בדבר, וגומרין את הדבר. ואחר כך מכניסין בעלי דינים, וגדול שבדיינים אומר: 'איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב' - כדי שלא ידע אחד מבעלי דינים איזה דין הוא שזכה אותו, ולא איזה דין הוא שחייבו.

י. דין שהוא יודע בחברו שהוא גזלן, או רשע - אסור להצטרף עמו, שנגמר: "מדבר שקר תרחק". וכך היה בקיאי הדעת שבירושלים עושים: אין יושבין בדין, עד שידעו עם מי הן יושבין; ולא חותמין את השטר, עד שידעו מי חותם עמיהן; ולא נכנסין לסעודה, עד שידעו מי מסב עמיהן.

הלכות סנהדרין פרק כג

א. "[ו]לא תקח שחד" - אין צריך לומר לענות את הדין, אלא אפלו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב - אסור, ועובר בלא תעשה. והרי הוא בכלל: "ארור לקח שחד"; וחייב להחזיר השחד, כשיתבענו הנותן.

ב. וכשם שהלוקח עובר בלא תעשה - כך הנותן, שנגאמר: "ולפני עור, לא תתן מכשל".

ג. כל דין שיושב ומגדל מעלתו, כדי להרבות שכן לחזניו ולסופריו - הרי הוא בכלל הנוטים אחרי הבצע; וכן עשו

בני שמואל, ולכך נאמר בהן: "ויטו אחרי הבצע, ויקחו שחד". ולא שחד ממון בלבד, אלא אפלו שחד דברים. ומעשה בדין שהיה עולה בדוגית קטנה לעבר בנהר, ופשוט אחד ידו וסייעו בעלייתו, והיה לו דין; ואמר לו הדין: 'הריני פסול לך לדין'. ומעשה באחד שהעביר אברה של עוף מעל רידי הדין, ואחר פסה רק מלפני הדין; ואמר לו: 'הריני פסול לך לדין'. ומעשה באחד שהביא מתנה ממתנות כהנה לדין כהן; ואמר לו: 'פסול אני לך לדין'. ומעשה באריס אחד של דין שהיה מביא לו תאנים מתוך שדהו מערב שבת לערב שבת; פעם אחת הקדים והביא בחמישי בשבת, מפני שהיה לו דין, ואמר לו הדין: 'הריני פסול לך לדין'; אף על פי שהתאנים משל דין, הואיל והביאן שלא בזמנן, נפסל לו לדין.

ד. כל דין ששאל שאלה, פסול לדון לזה שהשאלו. במה דברים אמורים? בשלא היה לדין להשאל. אבל היה לו להשאל - כשר, שהרי גם זה שואל ממנו.

ה. כל דין שנטל שכרו לדון - דיניו בטלים; והוא, שלא יהיה שכר הנכר. אבל אם היה עוסק במלאכתו, ובאו לפניו שנים לדין, ואמר להם: 'תנו לי מי שיעשה תחתי עד שאדון לכם', או 'תנו לי שכר בטלתי' - הרי זה מתר; והוא שיהיה הדבר נכר, שהוא שכר הבטלה בלבד בלא יותר; ויטל משניהם בשנה, זה בפני זה. כגון זה מתר.

ו. אסור לדין לדון למי שהוא אוהבו, אף על פי שאינו שושבינו ולא רעו אשר כנפשו; ולא למי ששונאהו, אף על פי שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו. אלא צריך שיהיו שני בעלי דינין שוין בעיני הדין, ויבלו. ואם לא היה מכיר את אחד מהם, ולא מעשיו - אין לך דין צדק פמוהו.

ז. וכל שגני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה - אסורין לישוב בדין זה עם זה, שדבר זה גורם ליציאת משפט מעקל; מפני השנאה שביניהן, דעת כל אחד נוטה לסתור דברי חברו.

ח. לעולם יראו הדין עצמו כאלו חרב מנחת לו על צווארו, וגינהום פתחה לו מתחתיו; וידע את מה הוא דן, ולפני מי הוא דן, ומי עתיד להפרע ממנו אם נטה מקו האמת, שנגאמר: "אלהים נצב בעדת אל", ואומר: "ראו מה אתם עשים - כי לא לאדם תשפטו, כי לה'".

ט. כל דין שאינו דן דין אמת לאמתו, גורם לשכינה שתסתלק מישאל. וכל דין שנוטל ממון מזה ונותנו לזה שלא כדין - הקדוש ברוך הוא גובה ממנו נפשות, שנגאמר: "וקבע את קבעיהם, נפש". וכל דין שדן דין אמת לאמתו, אפלו שעה אחת - כאלו תקן את כל העולם בלוי, וגורם לשכינה שתשרה בישראל, שנגאמר: "אלהים נצב בעדת אל". ושםא יאמר הדין: 'מה לי ולצרה הזאת?' - תלמוד לומר: "ועמכם בדבר משפט"; אין לדין אלא מה שעניו רואות.

י. לעולם יהיו בעלי דינין לפניך כרשעים, ויבחזקת שכל אחד מהם טוען שקר, ודון לפי מה שתראה מן הדברים; וכשיפטרו מלפניך, יהיו בעיניך כצדיקים שקבלו עליהם את

הדין, ודון כל אחד מהם בלבד לכף זכות.

הלכות סנהדרין פרק כד

א. יש לדון בדיני ממונות, על פי הדברים שדעתו נוטה להם שהם אמת, והדבר חזק בלבם שהוא כן, אף על פי שאין שם ראיה ברורה; ואין צריך לומר, אם הנה הוא יודע בודאי שהדבר כן, שהוא דן כפי מה שידע. ביצר? הרי שנתחייב אדם שבועה בבית דין, ואמר לדון אדם שהוא נאמן אצלו ושהדעתו סומכת על דבריו, שנה האיש חשוד הוא על השבועה - יש לדון להפך השבועה על שפגגו, וישבע ויטל, האיל וסמכה דעתו של דין על דבריו זה. אפלו היתה אשה או עבד נאמנים אצלו - הואיל ומצא הדבר חזק ונכון בלבם, סומך עליו ודן; ואין צריך לומר, אם ידע הוא עצמו שנה חשוד. וכן אם יצא שטר חוב לפניו, ואמר לו אדם שסומך עליו, אפלו אשה או קרוב: זה פרוע הוא - אם סמכה דעתו על דבריו, יש לו לומר לזה: 'לא תפרע אלא בשבועה'; או אם הנה עליו שטר חוב לאחר, יתן לזה שלא נפגם שטרם כלל, ויניח זה שנפגם שטרם בדברי האחד, או ישליף השטר בפניו ולא ידון בו; כפי מה שיראה. וכן מי שבא וטען שיש לו פקדון אצל פלוני שמת בלא צוואה, ונתן סימנין מבהקין, ולא הנה זה הטוען רגיל להכנס לבית זה שמת - אם ידע הדין שנה המת אינו אמוד להיות לו חפץ זה, וסמכה דעתו שאין זה החפץ של מת - מוציאו מן הירושין, ונותנו לזה האמוד בו שנתן סימניו; וכן כל פיוצא בזה; שאין הדבר מסור אלא ללבם של דין, שידון כפי מה שיראה לו שהוא דין אמת. אם כן למה הצריכה תורה שגי עדים? שבזמן שיבואו לפני הדין שני עדים - ידון על פי עדותם, אף על פי שאינו יודע אם באמת העידו או בשקר.

ב. כל אלו הדברים, הם עקר הדין. אבל משרבו בתי דינים שאינן הגונים, ואפלו היו הגונים במעשיהם, אינם חכמים כראוי ובעלי בינה - הסכימו רב בתי דיני ישראל, שלא יתפכו שבועה אלא בראיה ברורה, ולא יפגימו שטר ויפסידו חזקתו בעדות אשה או פסול; וכן בשאר כל הדינים, לא ידון הדין בסמיכת דעתו ולא בידיעתו, כדי שלא יאמר כל הדייט והדייט: 'לבי מאמין לדברי זה, ודעתי סומכת על זה'. וכן אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה - לא בדעת הדין, ולא באמדת המת או הטוען. ואף על פי כן, אם העיד אדם נאמן בדבר מכל הדברים, ונטתה דעת הדין שאמת הוא אומר - ממתין הוא בדין, ואינו דוחה עדותו; ונושא ונותן עם בעלי דינים, עד שיוודו לדברי העד, או יעשו פשרה, או יסתלק מן הדין.

ג. ומנין לדון שהוא יודע בדין שהוא מרמה, שלא יאמר: 'אחתכנו, ויהיה הקולר תלוי בצוארי העדים?' תלמוד לומר: 'מדבר שקר תרחק'. ביצר יעשה בו? ירש ויחקר הרבה, בדרישה וחקירה של דיני נפשות - אם נראה לו לפי דעתו שאין בו רמיות, חותף את הדין על פי העדות. אבל אם הנה לבו נוקפו שיש בו רמיות, או שאין דעתו סומכת על דברי העדים, אף על פי שאינו יכול לפסלם, או שדעתו

נוטה שבעל דין זה רמאי ובעל ערמה והשיא את העדים, אף על פי שהם פשרים ולפי תפם הטעם, או שנתראה לו מכלל הדברים שיש שם דברים אחרים מסתרים, ואינם רוצים לגלותם - כל אלו הדברים וכיוצא בהן, אם באו לדון בדין - אסור לו לחתך אותו הדין; אלא יסלק עצמו מדין זה, וידונו מי שלבו שלם בדבר. ודברי הדברים מסורים ללב, והכתוב אומר: "כי המשפט - לאלהים הוא".

ד. יש לבית דין להלקות מי שאינו מחייב מלקות, ולהרג מי שאינו מחייב מיתה; ולא לעבר על דברי תורה, אלא לעשות סג לתורה. וכיון שרואים בית דין שפרצו העם בדבר - יש להם לגדר ולחזק הדבר, כפי מה שיראה להם; הכל הוראת שעה, לא שיקבע הלכה לדורות. מעשה והלקו אדם שבעל אשתו פחת האילן; ומעשה באחד שרכב על הסוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לבית דין וסקלוהו. ומעשה ותלה שמעון בן שטח שמונים ביום אחד באשקלון; ולא היו שם כל דרכי הדרישה והחקירה והסתראה, ולא בעדות ברורה, אלא הוראת שעה, כפי מה שיראה.

ה. וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן, להלקות אדם ששמועתו רעה, והעם מרננים אחריו שהוא עובר על העריות; והוא שיהיה קול שאינו פוסק כמו שבארנו, ולא יהיו לו אויבים ידועים שמוציאין עליו שמועה רעה. וכן מבזין את זה ששמועתו רעה, ומחרפין את יולדתו בפניו.

ו. וכן יש לדון תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים, ומאבד זכותו, כפי מה שיראה לגדר פרצות הדת ולחזק הדבר, או לקנס אלם זה; ודברי הוא אומר בעזרא: "וכל אשר לא יבוא לשלש השנים, כעצת השרים והזקנים - יחרם כל רכושו", מכאן שהפקר בית דין הפקר.

ז. וכן יש לדון לנדות ולהחרים מי שאינו כן נדוי, כדי לגדר פרץ כפי מה שיראה לו שישעה צריכה לכך, ויאמר שנדוהו והחרימוהו על דעתו, ויפרסם חטאו ברבים - שנאמר: "אורו מרוז, אמר מלאך ה' - ארו אורו לשדיה, פי לא באו לעזרת ה'".

ח. וכן יש לדון לעשות מריבה עם הראוי להריב עמו, ולקללו, ולהכותו, ולתלש שערו, ולהשביעו באלהים בעל פרוו שלא יעשה או שלא עשה - שנאמר: "ואריב עמם ואקללם, ואכה מהם אנשים ואמרתם; ואשביעם באלהים".

ט. וכן יש לו לכתף ידים ורגלים, ולאסר בבית האסורים, ולדחף, ולסחב על הארץ - שנאמר: "הן למות, הן לשרשי, הן לענש נכסין ולאסורין".

י. כל אלו הדברים, לפי מה שיראה הדין שנה ראוי לכך, ושהשעה צריכה לכך. ובכל יהיו מעשיו לשם שמים, ואל יהי כבוד הבירות קל בעיניו, שחרי הוא דוחה את לא תעשה של דבריהם, וכל שכן כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המתחזקין בדת האמת - שיהיה זהיר שלא יחרם כבודם, אלא להוסיף בכבוד המקום בלבד; שכל המבזה את התורה, גופו מחלל על הבירות; וכל המכבד את התורה, גופו מכבד על הבירות. ואין כבוד התורה, אלא לעשות על פי חקיה ומשפטיה.

יום חמישי

הלכות סנהדרין פרק כה

א. אסור לדנין לנהוג בשררה על הצבור ובגסות רוח, אלא בענוה ויראה. וכל פרנס המטיל אימה יתרה על הצבור שלא לשם שמים - נענש, ואינו רואה לו בן תלמיד חכמים, שנאמר: "לכן יראוהו אנשים; לא יראה כל חכמי לב".

ב. וכן אסור לו לנהוג בהם קלות ראש, אף על פי שהם עמי הארץ, ולא יפסע על ראשי עם הקדש; אף על פי שהם הדיוטות ושפלים, בני אברהם יצחק ויעקב הם, וצבאות ה' שהוציא מארץ מצרים בכח גדול ויבדו חזקה. וסובל טרח הצבור ומשאם כמשה רבנו, שנאמר בו: "כאשר ישא האמן את היונק". והרי הוא אומר: "ואצוה את שפטיכם" - זו אזהרה לדנין, שייסבל את הצבור "כאשר ישא האמן את היונק". וצא ולמד ממשה רבנו, רבן של כל הנביאים - ביון ששלחו הקדוש ברוך הוא להם במצרים, נאמר: "ויצונו אל בני ישראל"; אמרו מפי הנבזים, שאמר להם למשה ולאהרן: 'על מנת שיהיו מקללים אתכם, וסוקלין אתכם באבנים'.

ג. דררף שנצטוה הדנין לנהוג במדה זו, כף נצטוה הצבור לנהוג כבוד בדנין - שנאמר: "ואצוה אתכם", זו אזהרה לצבור שתהיה אימת הדנין עליהם. ולא יתבזה בפניהם, ולא ינהג קלות ראש בעצמו.

ד. ביון שנתמנה אדם פרנס על הצבור, אסור בעשיית מלאכה בפניו שלשה, כדי שלא יתבזה בפניהם. אם המלאכה ברבים אסורה עליו - קל וחומר לאכל ולשתות ולהשתפר בפני רבים, ובכנסת עמי הארץ, ובסעודת מרעות. אוי להם לאותם הדנינים שנהגו בכף, מעלבון תורת משה, שבו דינה והשפילה עד ארץ והגיעוה עד עפר, ונגרמו להם רעה ולבגיו בניהם, בעולם הזה ולעולם הבא.

ה. אסור לנהוג קלות ראש בשליח בית דין; והרי השליח נאמן בשנים לענין הנדוי - שאם אמר: 'פלוני הקלני', או 'הקל הדנין', או 'לא רצה לבוא לדנין' - משמתין אותו על פיו. אבל אין כותבין עליו פיתחא, עד שיבואו שנים ויעידו שנמנע לבוא.

ו. ואין שליח בית דין חב באמירת דברים אלו, משום לשון הרע. וכל המצער שליח בית דין, יש לבית דין רשות להכותו מפת מרדות.

ז. שליח בית דין שאמר: 'פלוני שלחני' בשם אחד מן הדנינים, ולא רצה בעל דין לבוא - אין כותבין עליו פיתחא של שמתא; עד שיאמר משם שלשתם. במה דברים אמורים? שהלף השליח ביום שאינו ידוע לשיבת הדנינים. אבל ביום הידוע שהדנינים ישובו בו לדנין, הפל יודעים שכל הדנינים מקבצין בו, ואף על פי שבא שליח בשם אחד, כאלו בא בשם שלשתם.

ח. מי ששלחו לו בית דין, ולא בא לדנין - מנדין אותו, וכותבין עליו פיתחא, ונותן שכר הסופר; ובעת שיבוא, קורעין הפיתחא. כתבו לו פיתחא מפני שלא קבל הדנין -

ביון שאמר: 'הריני מקבל הדין', קורעין נדויו. קבעו לו בית דין זמן שיבוא היום, ולא בא כל אותו היום - כותבין עליו פיתחא לערב. במה דברים אמורים? בשהיה במדינה, ומרד ולא בא. אבל אם היה בכפרים, ויוצא ונכנס - קובעים לו זמן שני וחמישי ושני. ואם שלם יום שני ולא בא - אין כותבין עליו פיתחא עד למחר.

ט. אין קובעין זמן לא בימי ניסן ולא בימי תשרי, מפני שהעם טרודין במועדות, ולא בערב שבת, ולא בערב יום טוב. אבל קובעין בניסן שיבוא אחר ניסן, ובתשרי שיבוא אחר תשרי. אבל אין קובעין בערב שבת שיבוא אחר השבת, מפני שהפל טרודין בערב שבת.

י. מי שהוא במדינה, והלף שליח בית דין ולא מצאו - אין קובעין לו זמן לבוא, עד שיקצא אותו השליח ויאמר לו. היה בכפר חוץ למדינה - אם דרכו לבוא באותו היום - אומר השליח אפלו לאחד מן השכנים, אפלו אשה: 'אם יבוא פלוני, הודיעוהו שבית דין קבעו לו זמן שיבוא היום לבית דין'. ואם לא בא, מנדין אותו לערב. במה דברים אמורים? בשאין הדרף שדרכו לילך בה על מקום בית דין. אבל אם היה דרכו עליהם - אין מנדין אותו, עד שיודיעו השליח בעצמו; שמא לא אמרו לו השכנים, שהרי הם אומרים: 'דרכו על בית דין, וכבר הלך אליהם, ונפטר'. וכן אם לא בא למדינה עד למחר - אין סומכין על השכנים, שמא שכחו השכנים ולא אמרו לו.

יא. מי שבא לבית דין וקבל הדין, ואמרו לו לשלם, והלף ולא שלם - אין מנדין אותו, עד שמתירין בו שני וחמישי ושני; ואחר כך מנדין אותו, עד שיתן מה שהוא חב. ואם עמד שלשים יום, ולא תבע נדויו - מתרימין אותו.

הלכות סנהדרין פרק כו

א. כל המקלל דין מדיני ישראל - עובר בלא תעשה, שנאמר: "אלהים לא תקלל". וכן אם קלל הנשיא - אחד ראש הסנהדרין הגדולה, או המלך - עובר בלא תעשה, שנאמר: "ונשיא בעמך לא תארו". ולא דין ונשיא בלבד, אלא כל המקלל אחד מישראל - לוקה, שנאמר: "לא תקלל חרש". ולמה נאמר "חרש"? שאפלו זה שאינו שומע, ולא נצטער בקללה זו - לוקה על קללתו. ויראה לי, שהמקלל את הקטן, לוקה; הרי הוא כחרש.

ב. המקלל את המת, פטור. הואיל ומקלל כל אדם מישראל חב, למה יחד לאו לדנין ולא לנשיא? לחיבו שתים. נמצאת למד, שהמקלל אחד מישראל - בין איש בין אשה, בין גדול בין קטן - לוקה אחת. ואם קלל דין, לוקה שתים; ואם קלל נשיא, לוקה שלש. וכן נשיא שקלל אביו, חב משום ארבעה שמות - שלשה של כל אדם, ואחת משום האב.

ג. המקלל עצמו - לוקה כמי שקלל אחרים, שנאמר: "השמר לך ושמר נפשך". ואחד המקלל עצמו, או חברו, או דין, או נשיא - אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות, כגון 'יה' או 'שדי' ו'אלהים' וכיוצא בהן, או בכנוי מן

- הואיל ואין כבודו שילף לפניהם - עשה של כבוד תורה עדיף, ויש לו להמנע. במה דברים אמורים? בעדות ממון. אבל בעדות שמפריש בה מן האסור, וכן בעדות נפשות או מכות - הולף ומעיד; "אין חכמה. . . לנגד ה'" - כל מקום שיש חלול השם, אין משגיחין על כבוד הרב.

ג. כהן גדול אינו חייב להעיד אלא עדות שהיא למלך ישראל בלבד, הולף לבית דין הגדול ומעיד בה; אבל בשאר העדיות, פטור.

ד. מצות עשה לדרש העדים, ולחקר אותן, ולהרבות בשאלתן; ומדקדקין עליהן, ומסיעין אותן מענין לענין בעת השאלה, כדי שישתקו או יחזרו בהן, אם יש בעדותן דפי, שנאמר: "ודרשת וחקרת ושאלת היטב". וצריכין הדיין להזהר בעת חקירת העדים, שפא מתוכן ילמדו לשקר. בשבע חקירות בודקין העדים: באיזו שבוע, באיזו שנה, באיזה חדר, בכמה בחדש, באיזה יום מימי השבת, ובכמה שעות ביום, ובאיזה מקום; אפלו אמר: 'היום הרגו', או 'אמש הרגו' - שואלין לו באיזה שבוע, באיזו שנה, באיזה חדר, בכמה בחדש, באיזה יום, באיזו שעה. ומכלל החקירות, יתר על השבע השוות כולל, שאם העידו עליו שעבד עבודה זרה - שואלין להן את מה עבד, ובאיזו עבודה עבד; העידו שחלל את השבת - שואלין אותם איזו מלאכה עשה, והיאך עשה; העידו שאכל ביום הכפורים - שואלין אותם איזה מאכל אכל, וכמה אכל; שהרג את הנפש, שואלין אותם במה הרגו. וכן כל פיוצא בזה, הרי הוא מכלל החקירות.

ה. החקירות והדרישות - הם הדברים שהם עקר העדות, ובהם יתחייב או יפטור. והן פונת המעשה שעשה, וכיון הזמן, וכיון המקום - שבהן יוזמו העדים, או לא יוזמו; שאין אנו יכולים להזם העדים, עד שיכוננו הזמן והמקום. ו. ועוד מרבין לבדק העדים בדברים שאינן עקר בעדות, ואין העדות תלויה בהן; והן הנקראין 'בדיקות'. וכל המרבה בבדיקות, הרי זה משבח. ביצד הן הבדיקות? הרי שהעידו עליו שהרג, ונחקרו בשבע חקירות שמנינו, שהן בכונת הזמן וכונת המקום, ונדרשו בכונת המעשה, וכוננו הכלי שהרגו בו - בודקין אותן עוד, ואומרין להן: 'מה היה לובש שהרג או ההורג, בגדים לבנים או שחורים? עפר הארץ שנהרג עליה, לכן או אדם? אלו וכיוצא בהן, הן הבדיקות. מעשה, שאמרו עדים: 'הרגו במקום פלוני תחת התאנה', ובדקו העדים ואמרו להם: 'תאנים שלא שחרות היו, או לבנות? עקצין של אותם התאנים ארכות היו, או קצרות? וכל המרבה בבדיקות אלו וכיוצא בהן, הרי זה משבח.

יום שישי

הלכות עדות פרק ב

א. מה בין חקירות לבדיקות? בחקירות ודרישות - אם כן האחד את עדותו, והעד השני אמר: 'איני יודע' - עדותן בטלה; אבל בבדיקות - אפלו שגיהן אומרין: 'אין אנו

הפנויים, כגון 'חננין' ו'קנא' וכיוצא בהן. הואיל והוא חייב אם קלל בכל הפנויים - כך אם קלל בכל לשון, חייב; שהשמות שקוראין בהם הגויים להקדוש ברוך הוא, הן ככל הפנויים. ו'ארור', בו שבועה, ובו קללה, ובו נדוי.

ד. אינו לוקה עד שיתרו בו בפני עדים, כשאר כל חייב לאוין. אבל אם לא היתה שם התראה, או שקלל בלא שם ולא כנוי, כגון: 'ארור פלוני', או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים, כגון שאמר: 'אל יהי פלוני ברוך לה', או 'אל יברכהו ה'', וכיוצא בדברים אלו - אינו לוקה.

ה. אף על פי שאינו לוקה - אם חרף תלמיד חכמים, מנדין אותו. ואם רצו הדינים להכותו מכת מרדות, מפיין; ועונשין אותו כפי מה שיראו, שהרי בזה את הזקן. ואם חרף עם הארץ - עונשין הדינים בדבר כפי מה שהשעה צריכה לו, לפי המקרה ולפי זה שמתחרף.

ו. אף על פי שיש לדין או לנשיא למחל על כבודו, אינו יכול למחל על קללתו. וכן שאר העם - אף על פי שמחל על קללתו - מפיין את המקלל, שכבר חטא ונתחייב. אבל מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בבית דין, ורצו בית דין למחל על כבודם, ולא נדוהו - הרשות בידם; והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא - כגון שהיה העם מבעטין בדיני תורה ובדינים, הואיל ופקרו העם בדבר, צריכין לחזק ולענש כפי מה שיראה להם.

ז. כל הדין בדיני גוים ובערכאות שלהם - אף על פי שהיו דיניהם כדיני ישראל - הרי זה רשע, וכאלו חרף והרים יד בתורת משה רבנו, שנאמר: 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' - לפניהם ולא לפני גוים, לפניהם ולא לפני הדיוטות. היתה יד הגוים תקיפה, ובעל דינו אלם, ואינו יכול להוציא ממנו בדיני ישראל - ותבענו לדיני ישראל תחלה; אם לא רצה לבוא - נוטל רשות מבית דין, ומציל בדני גוים מיד בעל דינו.

בריה בחמנא דסייען

הלכות עדות

יש בכללן שמונה מצוות - שלש מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) להעיד בבית דין למי שיודע לו עדות; (ב) לדרש ולחקר העדים; (ג) שלא יורה העד בדין זה שהעיד עליו, בדיני נפשות; (ד) שלא יקום דבר בעדות אחר; (ה) שלא יעיד בעל עברה; (ו) שלא יעיד קרוב; (ז) שלא להעיד בשקר; (ח) לעשות לעד זומם כאשר זמם. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

הלכות עדות פרק א

א. העד מצוה להעיד בבית דין בכל עדות שיודע, בין בעדות שיחייב בה חברו, בין בעדות שיזכהו בה; והוא, שיתבענו להעיד בדיני ממונות - שנאמר: "והוא עד, או ראה או ידע; אם לא יגיד, ונשא עונו".

ב. היה העד חכם גדול, והיה בית דין פחות ממנו בחכמה

ומכירות וכיוצא בהן. אבל בדיני קנסות - צריכין דרישה וחקירה, ואין צריך לומר במלקיות ובגלות. וכן אם רצה הדין שהדין מרמה וחשש לו - צריך דרישה וחקירה כדיני נפשות, אף על פי שהן עדי הודאות והלואות.

ג. אף על פי שאין עדי ממונות צריכין דרישה וחקירה, אם הכחישו העדים זה את זה בהקירות אלו או בדרישות, עדותן בטלה; ואם הכחישו זה את זה בבדיקות, עדותן קימת. כיצד? אחד אומר: 'בניסן לנה ממנו', והשני אומר: 'לא כי, אלא באיר', או שאמר האחד: 'בירושלים היינו', והשני אומר: 'לא כי, אלא בלד היינו' - עדותן בטלה; וכן אם אמר האחד: 'חבית של זין הלנהו', והשני אומר: 'של שמן היתה' - עדותן בטלה; ששתי הקחשו בדרישה. אבל אם אמר האחד: 'מנה שחר', והשני אומר: 'מנה לכן היתה', זה אומר: 'בדיטי העליונה היא כשהלנהו', והשני אומר: 'בדיטי התחתונה היא' - עדותן קימת. אפלו אמר האחד: 'מנה הלנהו', והשני אומר: 'מאתים' - חייב לשלם מנה; שיש בכלל מאתים מנה. וכן אם אמר האחד: 'דמי חבית של זין יש לו בידו', וזה אומר: 'דמי חבית של שמן' - משלם בפחות שבדמים. וכן כל כיוצא בזה.

ד. דין תורה, שאין מקבלין עדות, לא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות, אלא מפי העדים, שנגמרו: 'על פי שנים עדים' - מפייהם, ולא מכתב ידן. אבל מדברי סופרים, שחזתין דיני ממונות בעדות שבשטר, אף על פי שאין העדים קימין, כדי שלא תנעל דלת בפני לזים. ואין דנין בעדות שבשטר בדיני קנסות, ואין צריך לומר במכות ובגלות, אלא מפייהם, ולא מכתב ידן.

ה. כל עד שנתקרה עדותו בבית דין, בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות - אינו יכול לחזור בו. כיצד? אמר: 'מטעה הייתי', שוגג הייתי, נזכרתי שאין הדבר כן, 'לפחדו עשיתי' - אין שומעין לו, אפלו נתן טעם לך ברי. וכן אינו יכול להוסיף בעדותו תנאי. כללו של דבר: כל דברים שיאמר העד אחר שנתקרה עדותו, שביאו מפללן בטול העדות, או הוספת תנאי בה - אין שומעין לו.

ו. עדים החתומין על השטר - הרי הן כמי שנתקרה עדותן בבית דין, ואינן יכולין לחזור בהן. במה דברים אמורים? כשאפשר לקיים את השטר שלא מפייהם; כגון שהיו שם שני עדים שזה כתב ידן, או שהיה כתב ידן יוצא ממקום אחר. אבל אם אי אפשר לקימו אלא מפייהן, ואמרו: 'כתב ידינו הוא זה, אבל קטנים היינו', 'קרוכים היינו', 'אנוסים היינו', 'מטעין היינו' - הרי אלו נאמנין, ויבטל השטר.

ז. אמרו: 'פסולי עדות היינו בעברה', או 'שחד לקחנו על עדות זו' - אין נאמנין; שאין אדם משים עצמו רשע, עד שיעידו עליו עדים שהוא רשע. וכן אם אמרו: 'אמנה היו דברינו' - אין נאמנין; שהמעיד על שטר אמנה, כמעיד בשקר.

ח. אמרו העדים: 'שטר מך זה', מודעה נמסרה לנו עליו - אף על פי שכתב ידן יוצא ממקום אחר, הרי אלו נאמנין. ט. אמרו: 'על תנאי היתה שטר זה' - אם היתה כתב ידן יוצא

יודעין' - עדותן קימת. ובזמן שהן מכחישין זה את זה, אפלו בבדיקות - עדותן בטלה. כיצד? העידו שהרג זה את זה, ואמר העד האחד כשנתקרה: 'בשבווע פלוני, בשנה פלונית, בחדש פלוני, בכף וכף בחדש, ברביעי בשבת, בשש שעות ביום, במקום פלוני הרגו'; וכן כשדברשו במה הרגו, אמר: 'הרגו בסוף'. וכן העד השני כגון עדותו בכל חוץ מן השעות, שאמר: 'איני יודע בכמה שעות היה ביום', או שכונן את השעה, ואמר: 'איני יודע במה הרגו, ולא הבנתי בפלי שהיה בידו' - עדותן בטלה. אבל אם פגנו הכל, ואמרו להן הדנין: 'פלוני היו שחרים, או לבנים?' ואמרו: 'אין אנו יודעין, ולא שמנו לבנו לדברים אלו שאין בהם ממש' - עדותן קימת.

ב. אמר אחד: 'כלים שחרים היה לבוש', והשני אמר: 'לא כי, אלא כלים לבנים היה לבוש' - הרי עדותן בטלה; וכאלו אמר האחד 'ברביעי בשבת' והשני 'בחמישי', שאין כאן עדות, או שאמר האחד 'בסוף הרגו' והשני אומר 'ברמח', שאין כאן עדות, שנגמרו: 'נכון הדבר'; וכיון שהכחישו זה את זה בדבר מקל הדברים - אין זה 'נכון'.

ג. היו העדים מרבין - שנים מהם פגנו עדותן בהקירות ובדרישות, והשלישי אומר: 'איני יודע' - תתקם העדות בשנים, והרג. אבל אם הכחיש את שניהן, אפלו בבדיקות - עדותן בטלה.

ד. עד אחד אומר: 'ברביעי בשבת בשנים בחדש', והשני אומר: 'ברביעי בשבת בשלשה בחדש' - עדותן קימת; שזה ידע בעבורו של החדש, וזה לא ידע. במה דברים אמורים? עד חצות החדש. אבל אחר חצות - כגון שאמר האחד: 'בששה עשר בחדש', והשני אומר: 'בשבעה עשר' - אף על פי שפגנו שניהן יום אחד ממי השבת, עדותן בטלה; שאין חצי החדש בא, אלא וכבר ידעו הכל אימתי היה ראש החדש.

ה. אמר האחד: 'בשלשה בחדש', והשני אומר: 'בחמשה' - עדותן בטלה. אמר עד אחד: 'בשתי שעות ביום', והשני אומר: 'בשלוש שעות היה' - עדותן קימת; שדרך העם לטעות בשעה אחת. אבל אם אמר האחד: 'בשלוש שעות', והשני אומר: 'בחמש' - עדותן בטלה. אמר עד אחד: 'קדם הגן החמה', ואחד אומר: 'בהגן החמה' - עדותן בטלה, אף על פי שהיא שעה אחת; שהדבר נפר לכל. וכן אם נחלקו בשקיעתה.

הלכות עדות פרק ג

א. אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, שנגמרו: 'משפט אחד יהיה לכם'. אבל אמרו חכמים: כדי שלא תנעל דלת בפני לזין, אין עדי ממון צריכין דרישה וחקירה. כיצד? אמרו העדים: 'בפנינו הלנה זה את זה מנה בשנה פלונית' - אף על פי שלא פגנו את החדש, ולא את המקום שהלנה בו, ולא את המנה אם היה ממטבע פלוני או ממטבע פלוני - עדותן קימת.

ב. במה דברים אמורים? בהודאות והלואות ומתנות

ואם אמר זה שלא כתב עדותו: 'אני קניתי מידו על דבר זה, ולא בא המלוה הזה, ולא שאל מפני לכתב' - שניהן מצטרפין; ונעשית מלוה בשטר, ואינו יכול לומר 'פרעתו'.

ו. העיד העד האחד בבית דין זה, והעיד השני בבית דין אחר - יבוא בית דין אצל בית דין, ויצטרפו עדותן. וכן אם העידו שני העדים בבית דין זה, וחתרו והעידו בבית דין אחר - יבוא אחד מכל בית דין ויבית דין, ויצטרפו. אבל העד עם הדנין שהעידו שני העדים בפניו, אין מצטרפין.

ז. אף על פי שמצטרפין העדות בדיני ממונות, צריך שיעיד כל עד אחד משניהן בכל הדבר, כמו שבארנו. אבל אם העיד אחד במקצת הדבר, והעיד השני במקצתו - אין מקימין את הדבר מעדות שניהן, שנאמר: 'יקום דבר', ולא חצי דבר. כיצד? זה אומר: 'אכל שדה זו שנה פלונית', וזה העיד שאכלה בשנה שניה, וזה העיד שאכלה בשנה שלישית - אין מצטרפין עדות שלשתן, ואמרין: 'הרי אכלה שלש שנים'; שכל אחד ואחד העיד במקצת הדבר. וכן אם העיד זה: 'שאני ראיתי שערה אחת בצד ימינו של זה', וזה אומר: 'ואני ראיתי שערה אחת בצד שמאלו פאותו היום' - אין מצטרפין דברי שניהם, כדי שנאמר: 'הרי העידו שניהם שהיה זה גדול ביום פלוני'; לפי שכל אחד העיד במקצת הסימנין. אפלו העידו שנים בשערה אחת, והעידו שנים אחרים בשערה אחרת; שהרי כל כת מהן העידה על חצי דבר - ואין זו עדות. אבל אם העיד האחד שראה שתי שערות בצד ימין, והעיד השני שראה שתי שערות בצד שמאל - מצטרפין. וכן כל פיוצא בזה.

שבת קודש

הלכות עדות פ"ק ה

א. אין חותכין דין מן הדינין על פי עד אחד, לא דיני נפשות ולא דיני ממונות - שנאמר: "לא יקום עד אחד באיש, לכל עון ולכל חטאת"; ומפי השמועה למדנו, שקם הוא לשבועה, כמו שבארנו בהלכות טוען.

ב. בשני מקומות האמינה תורה עד אחד - בשוטה שלא תשתה מי המרים, ובעגלה ערופה שלא תערף, כמו שבארנו במקומן. וכן מדבריהן, בעדות אשה שיעיד לה שמת בעלה.

ג. וכן כל מקום שעד אחד מועיל, אשה ופסול כן מעדיין - חוץ מעד אחד של שבועה; שאין מחיבין שבועה אלא בעדות עד כשר הראוי להצטרף עם אחר, ויתחייב זה הנשבע על פיו ממון. "על פי שני עדים, או על פי שלשה עדים", לעשות שלשה כשנים. מה השנים, אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה העדות - אף השלשה. והוא הדין למאה, אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול - בטלה העדות, בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות.

ד. במה דברים אמורים? בזמן שנתפגנו כלן להעיד. אבל אם לא נתפגנו כלן להעיד - מה יעשו שני אחים בכלל העם וראוי פשהרג זה את זה, או כשחבל בו, או כשחטף חפץ מידו.

ה. וכיצד בודקין הדבר? כשכבואו לבית דין עדים מרובין

ממקום אחר, אין נאמנין; ואם אין השטר מתקיים אלא מפיהן, נאמנין, ואמרין לבעלי הדין: 'קנימו התנאי, ובואו לדין'.

י. אמר האחד מן העדים: 'על תנאי היו הדברים', והשני אומר: 'לא היה שם תנאי' - הרי כאן עד אחד.

יא. גם בדיני ממונות, אין מקבלין עדות אלא בפני בעלי דין. ואם היה בעל דין חולה, או שהיו העדים מבקשים לילך למדינת הנם ושלחו לבעל דין ולא בא - הרי אלו מקבלין עדים שלא בפניו. במה דברים אמורים? בעדות על פה. אבל בשטר, מקימין בבית דין את עדיו שלא בפני בעל דין. ואפלו היה עומד וצוח ואומר: 'שטר מזנף הוא', 'ערי שקר הן', 'פסולי עדות הן' - אין משגיחין בו, אלא מקימין את השטר. ואם יש לו ראיה לפסול, יפסול.

יב. כל מי שיש לו ראיה בעדים, מטפל בעדים עד שיביא אותן לבית דין. ואם ידעו בית דין שבעל דינו אלם, וטען התובע שהעדים מתפחדים מבעל דינו שיבואו ויעידו לו - הרי בית דין כופין את בעל דינו שיביא הוא העדים. וכן כל פיוצא בדברים אלו, דנין בהן לאלם.

הלכות עדות פ"ק ד

א. עדי נפשות - צריכין שיהיו שניהן רואין העושה עברה כאחד, וצריכין להעיד כאחד, ובבית דין אחד. אבל דיני ממונות אינן צריכין לכך. כיצד? היה אחד רואהו מחלון זה כשעבר העברה, והעד האחר רואהו מחלון אחר - אם היו שני העדים רואין זה את זה, מצטרפין; ואם לאו, אין מצטרפין. היה זה המתרה בו רואה את העדים, והעדים רואין אותו - אף על פי שאין רואין זה את זה, המתרה מצרפן. היו שני העדים בבית אחד, והוציא אחד מהם ראשו מן החלון, וראה זה שעושה מלאכה בשבת, ואחד מתרה בו, והכניס ראשו, וחתר העד השני והוציא ראשו מאותו החלון וראהו - אין מצטרפין; עד שיראו שניהן כאחד. היו שני עדים רואין אותו מחלון זה, ושני עדים רואין אותו מחלון אחר, ואחד מתרה בו באמצע - בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו, הרי זו עדות אחת; ואם לא היו רואין אלו את אלו, ולא צרף אותם המתרה - הרי אלו שתי עדות. לפיכך, אם נמצאת כת אחת מהן זוממין - הוא והן נהרגין, שהרי הוא נהרג בעדות הכת השניה.

ב. אבל בדיני ממונות - אף על פי שראו זה אחר זה, עדותם מצטרפת. כיצד? אמר האחד: 'בפני הלנהו ביום פלוני', או 'בפני הודה לו', ואמר העד השני: 'וכן אני הלנהו בפני', או 'הודה ביום אחר' - הרי אלו מצטרפין.

ג. וכן אם אמר האחד: 'בפני הלנהו', והשני אומר: 'בפני הודה לו', או שאמר הראשון: 'בפני הודה לו', והשני שהעיד אחר זמן אמר: 'בפני הלנהו' - הרי אלו מצטרפין.

ד. וכן בעת שמעדיין בבית דין - יבוא אחד, ושומעין דבריו היום, וכשיבוא העד השני לאחר זמן, ושומעין דבריו; ומצטרפין זה לזה, ומוציאין בהן הממון.

ה. וכן אם היה עד אחד בכתב ואחד על פה - מצטרפין.

ידי אלו.

ג. אין מקימין את השטר משטרות אחרות, אלא משתי שטרות של שתי שדות, שאכלוס בעליהן שלש שנים אכילה נכונה גלויה בלא שום יראה ולא פחד מתביעה בעולם, כדרך שאוכלין כל בעלי שדות שדותיהם; או משני שטרי כתבות. והוא, שיצאו שני השטרות מתחת ידי אחר - לא מתחת ידי זה שרוצה לקיים שטרו, שמא הוא זיף הכל. וכן מקימין השטר משטר שקרא עליו ערער, והחזק בבית דין - מקימין ממנו לבדו, כמו שמקימין משטרי שתי שדות או שתי כתבות.

ד. בית דין שכתבו: 'במושב שלשה היינו, ונתקיים שטר זה בפנינו' - הרי זה מקיים, אף על פי שלא פרשו באיזו דרך מחמש הדרכים נתקיים; שאין חוששין לבית דין שמא יטעו. וכבר נהגו כל בתי דיניי שראינו ושמענו, שיכתבו הדרך שנתקיים בה בפניהם.

ה. ולעולם אין בית דין בודקין אחר בית דין אחר, אלא מתזקין אותן שהן בקיאים ולא יטעו; אבל בודקין אחר העדים.

ו. שלשה שישיבו לקיים את השטר, ומת אחד מהן - צריך לכתב: 'במושב שלשה היינו, והאחד איננו'; שמא יראה הרוצה, ויאמר: 'בשנים קימיהו'. אפלו היה כתוב בו: 'בבית דין', יאמר הרוצה: 'שמא דמו ששניהם בית דין הן'. ואם יש בו משמע שהיו שלשה, אינו צריך.

ז. שלשה שישיבו לקיים את השטר, וכאו שני עדים וערערו על אחד מהן שהוא גזול וכיוצא בו, וכאו שנים אחרים והעידו שחזר בתשובה - אם עד שלא חתמו העידו שחזר - הרי זה חותם עמהם, שהרי שלשה היו. ואם אחר שחתמו השנים העידו עליו שחזר בתשובה - אינו חותם עמהן, שהרי הוא כמי שאינו בעת חתימת השנים. במה דברים אמורים? בשערצרו עליו בעברה. אבל ערצרו עליו בפגם משפחה, כגון שאמרו: 'אמו לא נשתחררה, ועבד הוא', או 'לא נתגיירה אמו, וגוי הוא', ונדע אחר שחתמו השנים שאין במשפחתו פגם, ושהוא כשר - הרי זה חותם עמהן; שזה גלוי דבר שהיה מקדם.

ח. מתר לכתב הקיום בשטר, קדם שיתקיים השטר; שאין הפתיחה עקר, אלא החתימה. ואין הדינים צריכין לקרות השטר שמקימין אותו, אלא מקימין אותו מעדיו, אף על פי שלא ידעו מה כתוב בו.

הלכות עדות פ'ק ז

א. מעיד הקרוב על כתב ידי קרובו. כיצד? שטר שעדיו ראובן ושמעון, ומתו, או שהלכו למדינת הים, וכא בנו של ראובן ואמר: 'זה כתב ידו של אבי', וכא בנו של שמעון ואמר: 'זה כתב ידו של אבי' - הרי אלו פשרין כשני עדים שאינם קרובים, ואם נצטרף עמהם שלישי והעיד על כתב ידי שניהם - הרי נתקיים השטר.

ב. ואלו מדברים שגאמנים הגדולים להעיד בגדלן, מה שראו בקטנן. נאמן אדם לומר פשהו גדול: 'זה כתב ידו

- פת אחת, אומרים להם: 'בשראתם זה שהרג או חבל, להעיד באתם או לראות?' כל מי שאמר: 'לא באתי להעיד עליו, אלא לראות מה הדבר, ובכלל העם באתי' - מפרישין אותו; וכל מי שאמר: 'להעיד באתי, ולכונן העדות' - מפרישין אותו. אם נמצא באלו שנתכוננו להעיד קרוב או פסול, עדות בלן בטלה. במה דברים אמורים? בשהיה בהן קרוב או פסול. אבל אם היו בלן כשרים, אחד המתכונן להעיד ואחד שלא נתכונן להעיד - הואיל וראה הדבר וכוונן עדותו, והיתה שם התראה, חותכין הדין על פיו, בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות.

ו. שטר שהיו ערוי מרבין, ונמצא אחד מהם פסול, או שהיו בהם שנים קרובים זה לזה, והרי אין העדים קימין כדי לשאל אותן - אם יש שם עדות ברורה שבלן ישובו לחתם, שהרי נתכוננו כלם להעיד - הרי זה בטל; ואם לאו, תתקיים העדות בשאר. ולמה מקימין העדות בשאר? שהרי אפשר שחתמו הכשרים, והניחו מקום לגדול לחתם, וכא זה הקרוב או הפסול, וחתם שלא מדעתם.

ז. אף על פי שהעד שחתמו תחלה בשטר, הוא הפסול - הרי השטר כשר.

ח. כל עד שהעיד בדיני נפשות, אינו מורה בדין זה בהנהגה, ולא ללמד עליו לא זכות ולא חובה. ואם אמר: 'יש לי ללמד עליו זכות', משתקין אותו - שגאמר: 'ועד אחד לא יענה בנפש למות', בין לזכות בין לחובה. ומתו זה שגאמר: 'למות'? כלומר, עד שהעיד בנפש למות - לא יענה דבר, אלא יעיד וישתק. אבל בדיני ממונות, יש לו ללמד זכות וחובה. אבל לא ימנה מן הדינין, ולא יעשה דין; שאין עד נעשה דין, אפלו בדיני ממונות.

ט. במה דברים אמורים? בדבר שצריך עדים מן התורה, וצריך דינין לדון באותו הדבר מן התורה. אבל בשל דבריהם, עד נעשה דין. כיצד? אחד שהביא את הגט ואמר: 'בפני נכתב ובפני נתתם' - הוא ושנים נותנין אותו לה, ונמצא פאלו נטלתו בבית דין. וכן כל כיוצא בזה.

הלכות עדות פ'ק ו

א. כבר בארנו, שקיום שטרות מדבריהם, כדי שלא תגלע דלת בפני לוי. אף על פי כן, אין מקימין שטרות אלא בשלשה, אפלו שלשתן הדיוטות, מפני שהוא דין. ולפיכך אין מקימין שטרות בלילה, כמו שבארנו.

ב. באחד מחמשה דרכים נתקיים השטר בבית דין: הדרך האחת, שיהיו הדינים מפירין כתב ידי העדים, שזו עדות פלוני וזו עדות פלוני. הדרך השנייה, שיחתמו העדים בפניהם. הדרך השלישית, שיבואו העדים החותמים לפנייהם, ויאמר כל אחד ואחד: 'זה כתב ידי, ואני עד בדבר זה'. הדרך הרביעית, שאם מתו עדי השטר או שהיו במדינה אחרת, וכבואו עדים ויעידו על כתב ידן שהוא זה. הדרך החמישית, שיהיה כתב ידן יוצא בשטרות אחרים, ועורכין בית דין זה הפתב לאותו הפתב שבשטרות האחרות ויהיה דומה זה לזה, ויראה להם ביחד, שכתב ידי אלו הוא כתב

דין, ולא יהיה צריך לומר שזה כתב ידו; ויעיד הוא והאחר על כתב ידי המת, ויתקיים כתב ידו שלא מפיו.
 ו. שלשה שישבו לקיים את השטר, שנים מהם מפירין חתימות ידי עדים ואחד אינו מפיר - עד שלא חתמו, מעידין בפניו וחותם; שהעדים נעשים דינים בדרך שהוא מדבריהן, כמו שבארנו. אבל אחר שחתמו - אין מעידין בפניו וחותם; שהרי בעת שחתמו, לא היו המפירין אלא שנים, ואין מקימין בשנים אלא עד שיהיו שלשתן מפירין, או יעידו העדים על הכתב בפני כל אחד ואחד.
 ז. שנים שהיו חתומין על השטר, ומתו, ובאו שנים ואמרו: 'כתב ידם הוא זה, אבל אנוסים היו', קטנים היו, 'פסולי עדות היו' - אף על פי שיש שם עדים אחרים שזה כתב ידם, או שהיה כתב ידם יוצא משטר שקרא עליו ערער והחזק בבית דין - הרי זה לא נתקם; אלא מעמידין השנים שבשטר כנגד השנים שהעידו עליהן שהן פסולין, ואין גובין בו כלום.

של אבא, וזה כתב ידו של רבי, וזה כתב ידו של אחי, שהייתי מפיר בכתב ידם כשהייתי קטן; והוא שיצטרף עמו אחר שמפיר כתב ידם כשהוא גדול.
 ג. שטר שעצרו ראובן ושמעון, ובאו שנים והעידו שניהן שזה כתב ידו של ראובן וזה כתב ידו של שמעון - נתקם השטר. אבל אם העיד זה על כתב ידי ראובן, והשני העיד על כתב ידי שמעון - לא נתקם השטר, לפי שצריך שני עדים על כל כתב יד אחד משניהם; ואם יש שלישי מעיד על כתב ראובן ושמעון כאחד, נתקם.
 ד. אמר הראשון: 'זה כתב ידי', והעיד הוא ואחר על כתב ידי השני - לא נתקם; לפי שנמצא שלשת רבעי הממון שבשטר תלוי בעדות האחד. וכן אם העיד אחיו או בנו של ראשון עם אחר, על כתב ידי השני - לא נתקם; שהרי שלשת רבעי הממון תלוי בעדות הקרובים.
 ה. שנים החתומין על השטר, ומת אחד מהם - צריך שני עדים להעיד על כתב ידו של מת. ואם לא נמצא אלא עד אחד, עם זה העד החי - כותב חתימת ידו בפני עדים אפלו על החרש, ומשליכו בבית דין, עד שיחזק כתב ידו בבית

שיעור רמב"ם פרק אחד ליום - כ' תמוז כ"ו תמוז ה'תשס"ו

בין שיגע בו אדם, יכבה. וכל המאמץ עיניו עם יציאת נפש, הרי זה שופך דמים; אלא ישהה מעט, שמא נתעלף. וכן אין קורעין עליו, ולא חולצין בתו, ולא מספידין, ולא מכניסין עמו ארון ותכריכין בבית - עד שימותו.
 ו. מי שמתו מטל לפניו, אוכל בבית אחר; אין לו בית אחר, עושה מחיצה ואוכל; אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל. וכן כף וביין כף, אינו מסב ואוכל, ולא אוכל בשר, ואינו שותה יין, ואינו מברך, ואינו מזמן, ואין מברכין עליו, ואין מזמנין עליו, ופטור מקרנת שמע, ומן התפלה, ומן התפלין, ומכל מצוות האמורות בתורה. בשבת - מסב, ואוכל בשר, ושותה יין, ומזמן, ומברך, ומברכין עליו, ומזמנין עליו; וחיב בכל מצוות האמורות בתורה, חוץ מתשמיש המטה. נקבר המת - הרי זה מתר לאכל בשר, ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו, אבל לא לרוות.
 ז. אין משהין את המת, אלא מדחין משתו מיד; וכל המדחה משתו, הרי זה משבח. ועל אביו ועל אמו, הרי זה מגנה.
 ח. היה ערב שבת, או ערב יום טוב, או שהיו גשמים מזלפין על המטה - מתר; שלא מהר אלא לכבוד אביו ואמו. וכל המלין את מתו - עובר בלא תעשה, אלא אם כן הלינו לכבודו ולהשלים צרכיו.
 ט. האבל ביום ראשון בלבד אסור להניח תפלין, ולאכל משלו, וחיב לישוב על מטה פנויה. ובשאר ימי האבל מתר לו לאכל משלו, ולישב על גבי מפץ או קרקע, ומניח תפלין.
 י. ומנין שהוא אסור בראשון להניח תפלין? שהרי נאמר

יום ראשון

הלכות אבל פרק ד

א. מנהג ישראל במתים ובקבורה, כף הוא: מאמצין עיניו של מת, ואם נפתח פיו - קושרין את לחייו; ופוקקין נקביו אחר שמדיחין אותו, וסכין אותו במיני בשמים, וגוזזין שערו. ומלבישין אותו בתכריכין תפורין של פשתן לבנים, ולא יהיו דמיהם יקרים; נהגו חכמים בסודר שזה זוו, שלא לביש את מי שאין לו. ומכסין פני המת, שלא לביש את העניים שפניהם משחרין ברעב.
 ב. ואסור לקבר בתכריכין של משי ובבגדים המזהבין המרקמין, אפלו לנשיא שבישראל; שזו גסות רוח והשתתה, ומעשה גוים. וסובלין את המת על הכתף, עד בית הקברות.
 ג. ונושא המטה אסורין בנעילת הסנדל - שמא תפסק רצועה מסנדלו של אחד מהם, ונמצא מתעכב מן המצוה.
 ד. וחופרין בעפר מצרות, ועושין כוף בצד המערה; וקוברין אותו בו ופניו למעלה, ומחזירין העפר והאבנים עליו. ויש להם לקבר בארון של עץ. והמלוין את המת אומרים לו: 'לך בשלום', שנאמר: 'ואתה תבוא אל אבותיך בשלום'. ומצינין את הקברות, ובונים נפש על הקבר; והצדיקים, אין בונים להם נפש על קברותיהם - דבריהם הם זכרונם. ולא יפנה אדם לבקר הקברות.
 ה. הגוסס, הרי הוא כחי לכל דבר; אין קושרין לחייו, ואין פוקקין נקביו, ואין מניחין כלי מתכות וכלי מקר על טבורו שלא תפתח, ולא סכין אותו, ולא מדיחין אותו, ולא מטילין אותו על החול ולא על המלח - עד שעה שימות; והנוגע בו, הרי זה שופך דמים. למה זה דומה? לגר שמטפטף -

ליחזקאל: "פארך חבוש עליך", מכלל, שכל העם אסורין. ונאמר לו: "ולחם אנשים לא תאכל" - מכלל, שכל העם אוכלין משל אחרים ביום ראשון, ואסורין לאכל משל עצמן.

יום שני

הלכות אבל פרק ה

א. אלו דברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון מן התורה, ובשאר שבועת ימי האבל מדבריהם: אסור לספור, ולכבס, ולרחץ, ולסוף, ולשמש משתו, ולנעל את הסנדל, ולעשות מלאכה, ולקרוא בדברי תורה, ולזקף את המטה, ולפרע את ראשו, ולשאל שלום; הכל - אחד עשר דבר.

ב. ומנין שהאבל אסור בתפירת? שהרי הזהיר בני אהרן: "ראשיכם אל תפרעו" - מכלל, שכל המתאבל אסור לספור שער, אלא מגדל פרע. וכשם שאסור לגלח שער ראשו, כך אסור לגלח שער זקנו, וכל שער שיש בו - אחד המגלח, ואחד המתגלח. הנה מגלח, ושמע שמת אביו - משלים תגלחת שער, אחד המגלח ואחד המתגלח. וכן אסור לגלח שפה, ולטל צפרניו בכלי; אבל בשניו, או שנטל צפרן בצפרן, מותר.

ג. ומנין שהאבל אסור לכבס בגדיו, ולרחץ גופו, ולסוף? שנאמר: "התאבלי נא, ולבשי נא בגדי אבל, ואל תסוכי שמן"; ורחיצה בכלל סיכה - שהרחיצה קודמת לסיכה, שנאמר: "ורחצת וסכת". וכשם שהאבל אסור בכבוס בגדים, כך אסור ללבש פלים לבנים חדשים ומגהצין.

ד. אסור לסוף מקצת גופו, ככל גופו; ואם להעביר את הזהמא, מותר. וכן ברחיצת מקצת גופו בחמין; אבל בצונן רוחץ פניו ורגליו, אבל לא כל גופו.

ה. מנין לאבל שאסור בתשמיש המטה? שנאמר: "וינחם דוד את בת שבע אשתו, ויבא אליה וישכב עמה"; מכלל, שהיה אסור מקדם. וכן לא ישא האבל אשה, ולא תנשא האשה, אף על פי שאין משמשין מטהם. ומתו להתיוחד עם אשתו, אף על פי שהיא אסור בתשמיש.

ו. מנין שהאבל אסור בנעילת הסנדל? שהרי נאמר ביחזקאל: "ונעליך תשים ברגליך"; מכלל, שכל העם אסורין. הנה בא בדרך, נועל והולך; וכשיכנס במדינה, חולץ מנעליו.

ז. רמז לאבל שאסור בעשית מלאכה - זה שנאמר: "והפכתי חגיכם לאבל"; מה חג אסור בעשית מלאכה, אף אבל אסור בעשית מלאכה. וכשם שהוא אסור בעשית מלאכה - כך הוא אסור לשא ולתן בסחורה, ולילף ממדינה למדינה בסחורה.

ח. כל שלשה ימים הראשונים, אסור בעשית מלאכה, אפלו היה עני המתפונס מן הצדקה. מכאן ואילך, אם היה עני - עושה בצנעה בתוך ביתו, והאשה טונה בפלך בתוך ביתה.

ט. שני אחים או שני שתפין שהיו בתנות אחת, וארע אבל לאחד מהן - נועלין את התנות כל שבעה.

י. אפלו דברים המתרין לעשותן בחלו של מועד, אסור לאכל לעשותם בידו בימי אבלו; אבל אחרים עושים לו. פיצד? היו זיתיו להפך, וכדיו לגוף, ופשתנו לעלות מן המשרה, וצמרו מן היורה - שוכר אחרים לעשותן לו, כדי שלא יאבדו. ומרבצין לו שדהו משתגיע עונת המים.

יא. האריסין והחקירין שלו והקבלנין, הרי אלו יעשו בדרך. אבל החמרין והגמלין בבהמות שלו, והספנין בספינה שלו - הרי אלו לא יעשו; ואם היו מחכרין או משכרין מקדם לזמן קצוב, הרי אלו יעשו.

יב. שכיר יום, אפלו בעיר אחרת - לא יעשה לו.

יג. האבל שהיתה מלאכת אחרים בידו, בין בקבלנות בין שאינה בקבלנות - לא יעשה. היתה מלאכתו ביד אחרים - בביתו, לא יעשו; בבית אחר, עושין.

יד. הנה לו דין עם אדם, אינו תובע אותו כל שבועת ימי האבלות. ואם הנה דבר אבד, עושה שליח; כזה הורו הגאונים.

טו. מנין שהאבל אסור בדברי תורה? שהרי נאמר ליחזקאל: "האנק דם".

טז. אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובהלכות ובהגדות. ואם היו רבים צריכין לו, מותר; ובלבד שלא יעמיד תרגמן, אלא ילחש לאחר בצדו, וזה שביצדו אומר לתרגמן, והתרגמן משמיע לרבים. יז. ומנין שאין האבל יושב על המטה? שנאמר: "ויקם המלך ויקרע את בגדיו, וישכב ארצה".

יח. וחיב לכפות את המטה כל שבעה. ולא משתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה; אפלו עשר מטות בעשרה בתים ובעשר עירות - חיב לכפות את כלן. ואפלו חמשה אחים, ומת אחד מהן - כלן כופין את כל מטותיהן. המטה המיוחדת לכלים או למעות, אינו צריך לכפותה. דרגש, אינו צריך לכפותו; אלא מתיר את קרביטיו, והוא נופל מאליו. מטה שנקליטיה יוצאין ממנה, שהרי אי אפשר להפכה - זוקפה ודין. הפך כל מטותיו, והנה הוא ישן על גבי מטות אחרים, או על גבי פסא, או על גבי ארון, או על גבי קרע - לא יצא ידי חובתו; אלא ישן על גבי מטה הכפוי.

יט. מנין לאבל שאסור בפריעת הראש? שהרי נאמר ליחזקאל: "לא תעטה על שפם"; מכלל, ששאר האבלים חיבין בעטיפת הראש. והסודר שמכסה בו ראשו, עושה ממקצתו מעט על פיו, שנאמר: "ועל שפם יעטה", ותרגם אונקלוס הגר: "כאבל יתעטף".

כ. ומנין שהאבל אסור בשאלת שלום? שנאמר: "האנק דם". כל שלשה ימים הראשונים - מי שנתן לו שלום, אינו מחזיר לו, אלא מודיעו שהוא אבל. ומשלשה ועד שבעה - מי ששאל בשלומו, מחזיר לו שלום. ומשבעה ועד שלשים, שואל בשלום אחרים; אבל אחרים אין שואלין בשלומו, עד לאחר שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - אין שואלין בשלומו, עד לאחר שנים עשר חדש. אם בשאלת שלום נאסר האבל - קל וחמור שהוא אסור להרבות דברים

היתה עיר גדולה פאנטוכיא, יש לו לשכן בצד האחר שאינן צלובין בו.

יב. יום שביעי - מקצתו ככלו, והוא עולה לכאן ולכאן; לפיכך, מתר לכבס ולרחץ ולעשות שאר הדברים, ביום שביעי. וכן יום שלשים - מקצתו ככלו, ומתר לספר ולגחץ ביום שלשים.

יג. מי שתכפוהו אבדיו - הכביד שערו, מקל בתער, לא במספרים; ומכבס כסותו במים, אבל לא בנתר ולא בחול; ורוחץ כל גופו בצונן, אבל לא בחמין. וכן מי שתכפוהו אבדיו, ובא ממדינת הים, ומבית השביה, או שיצא מבית האסורים, או שהיה מנדה והתר, או שהיה מדר ונשאל על נדרו והתר, וכל היוצא מטמאה לטהרה - הרי אלו מגלחין בימי אבדם, הואיל ותכף אותם אבל אחר אבל ולא מצאו פנאי.

יום רביעי

הלכות אבל פרק ז

א. מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב - אם בתוך שלשים יום הגיעה השמועה, אפלו ביום שלשים עצמו - הרי זו שמועה קרובה; ותיב לנהג שבעת ימי אבלות מיום שהגיעה השמועה, וקורע, ומונה שלשים יום לאסור התספורת, עם שאר הדברים. כללו של דבר - יום שמועתו הקרובה, ביום הקבורה. אבל אם הגיעה לו השמועה אחר השלשים - הרי זו שמועה רחוקה, ואינו נוהג אלא יום אחד בלבד; ואינו קורע. וכאלו יום השמועה הוא יום שביעי ויום שלשים, ומקצת היום ככלו.

ב. כיצד מקצת היום ככלו? פינן שנהג אבלות שעה אחת - כאלו נהג כל היום כלו, ומתר לנעל ולרחץ ולסוף ולגלח בשאר היום; וכן הוא מתר בכל הדברים.

ג. מי שבאה לו שמועה קרובה בתוך הרגל או ביום השבת, ולאחר השבת או אחר הרגל נעשת רחוקה - עולה לו; ואינו נוהג לאחר הרגל או לאחר השבת, אלא יום אחד בלבד, ומקצת היום ככלו, כמו שבארנו.

ד. מי שמת לו קרוב, ולא ידע עד שבא - אם היה במקום קרוב שהוא מהלך עשר פרסאות, שאפשר שיבוא ביום אחד - אפלו בא ביום השביעי; אם מצא מנתמים אצל גדול הבית - אף על פי שנגעו לעמד - הואיל ומצא מנתמים, עולה לו, ומונה עמהם תשלום שלשים יום; ואם לא מצא מנתמים, מונה לעצמו. וכן אם היה במקום רחוק - אפלו בא ביום שני, מונה לעצמו שבעה ושלשים מיום שבא.

ה. האבל, בשלשה ימים הראשונים - אינו הולך אפלו לבית אבל אחר; מפאן ואילך - הולך, ואינו יושב במקום אחר המנתמין, אלא במקום המתנתמין. ולא יצא למקום אחר מפתח ביתו כל שבת הראשונה; שניה - יצא, ואינו יושב במקומו; שלישית - יושב במקומו, ואינו מדבר בדרבכו; רביעית - הרי הוא ככל אדם.

ו. פהן גדול - תיב בכל דברי אבלות, אלא שאסור לו לקרע בגדיו למעלה, ולגדל פרו, ולצאת אחר המטה. וכל

ולשחק, שנאמר: "דם". ולא יאחז תינוק בידו, שלא יביאנו לידי שחוק; ולא יפנס למקום שמחה, כגון בתי המשתאות וכיוצא בהן.

יום שלישי

הלכות אבל פרק ו

א. מדברי סופרים, שיהיה האבל נוהג במקצת דברי אבלות, כל שלשים יום. ומנין סמכו לשלשים יום? שהרי הוא אומר: "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים"; מפלל, שהאבל מצטער כל שלשים יום.

ב. ואלו דברים שהאבל אסור בהן כל שלשים יום: אסור בתספורת, ובגהוץ, ובנשוואין, ובשמחת מרעות, ולילך בסחורה ממדינה למדינה - הכל תמשה דברים.

ג. בתספורת כיצד? כשם שאסור לספר כל שער גופו, או לגלח שפמו, או לקץ צפרניו בכלי, כל שבעה - כף אסור כל שלשים. במה דברים אמורים? באיש; אבל האשה - מתרת בנטילת שער לאחר שבעה, והאיש עד שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - תיב לגדל שערו עד שישלח פרו, או עד שייגערו בו חבריו.

ד. וכן אסור ללבש בליים לבנים חדשים ומגהצין כל שלשים, אחד האיש ואחד האשה. היו צבועין ומגהצין, מתרין; וכן אם לא היו חדשים - אף על פי שהן לבנים ומגהצין, מתרין. וכלי פשתן, אין בהם משום גהוץ. ולאחר שלשים יום, מתר בגהוץ, אפלו על אביו ועל אמו.

ה. בנשוואין כיצד? אסור לשא אשה כל שלשים יום; ומתר לארש אפלו ביום המיתה. ומי שמתה אשתו - אם כבר קיים מצות פריה ורביה, ויש לו מי שישמשנו, ואין לו בנים קטנים - הרי זה אסור לשא אשה אחרת, עד שיעברו עליו שלשה רגלים. אבל מי שלא קיים עדין מצות פריה ורביה, או שקיים ויש לו בנים קטנים, או מי שאין לו מי שישמשנו - הרי זה מתר לארש ולכנס מיד; ואסור לו לבוא עליה עד שלשים יום. וכן האשה שהיתה אבלה, לא תבעל עד שלשים יום.

ו. שמחת מרעות שהיה תיב לפרע אותה, מתר לעשותה מיד לאחר שבעה. אבל אם אינו תיב לפרעה - אסור להפנס לה עד שלשים יום.

ז. במה דברים אמורים? בשאר מתים; אבל על אביו ועל אמו - בין כף ובין כף - לא יפנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חדש.

ח. על כל המתים כלין - מתר לילך בסחורה לאחר שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - עד שייגערו בו חבריו, ויאמרו לו: 'לך עמנו'.

ט. על כל המתים כלין - רצה, ממצט בעסקו; רצה, אינו ממצט. על אביו ועל אמו, ממצט בעסקו.

י. ההולך ממקום למקום - אם יכול למצט בעסקו, ממצט; ואם לאו, יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי נפש.

יא. מי שהיה בעלה צלוב בעיר, או אשתו צלובה, או אביו ואמו - אסור לו לשכח באותה העיר, עד שיכלה הבשר. ואם

חולה, והלף, ומצאו שמת - קורע, ומאכה לו את חלוקו, ונתן לו דמי קרעו. ואם לא הודיעו שהוא מבקר בו חולה, הרי זה לא יגע בו.

ח. מי שהיה לו חולה בתוך ביתו, ונתעלף, וסבור שמת, וקרע, ואחר כך מת - אם מת בתוך פדי דבור, אינו חוזר וקורע; ואם לאחר פדי דבור מת, חוזר וקורע קרע אחר. וכן מי שאמר לו: 'מת אביו', וקרע, ואחר כך נמצא בנו - אם בתוך פדי דבור נודע לו אמתת הדבר, יצא ידי קריעה; ואם אחר פדי דבור - לא יצא, וחיוב לקרע קרע אחר.

ט. מי שמתו לו מתים הרבה באחד, קורע קרע אחד לכלן. הנה בכללן אביו או אמו - קורע על כלן קרע אחד, ועל אביו ועל אמו קרע אחר.

י. מי שמת לו מת וקרע עליו, ואחר כך מת לו מת אחר - אם בתוך שבועה, קורע קרע אחר; ואם לאחר שבועה, מוסיף על הקרע הראשון כל שהוא. מת לו מת שלישי אחר שבועה של שני, מוסיף כל שהוא. וכן מוסיף והולף, עד טבורו; הגיע לטבורו, מרחיק שלש אצבעות וקורע. נתמלא מלפניו, מחזירו לאחוריו; נתמלא מלמעלה, הופכו למטה.

יא. אמרו לו: 'מת אביו', וקרע, ואחר שבועה מת בנו והוסיף - התחתון מתאחה, והעליון אינו מתאחה, כמו שיתבאר. אמרו לו: 'מת בנו', וקרע, ואחר שבועה מת אביו - אינו מוסיף, אלא קורע קרע אחר; שאין אביו ואמו בתוספת.

יום שישי

הלכות אבל פרק ט

א. כל הקרעים שקורע אדם על שאר קרוביו - שולל הקרע לאחר שבועה, ומאכה לאחר שלשים; ועל אביו ועל אמו - שולל לאחר שלשים, ואינו מאכה לעולם. והאשה קורעת ושוללת מיד, אפלו על אביה ועל אמה, מפני העניעות.

ב. כדרך שקורע אדם על אביו ועל אמו - כך הוא חיוב לקרע על רבו שלמדו תורה, ועל הנשיא, ועל אב בית דין, ועל רב הצבור שנהרג, ועל ברפת השם, ועל ספר תורה שנסרף, ועל ערי יהודה, ועל ירושלים, ועל המקדש.

ג. כל אלו הקרעים - קורע עד שמגלה את לבו, ואינו מאכה לעולם. ואף על פי שאין מתאחזין - מותר לשללן, למללן, ויללקטן, ולעשותן כמין סלמות; לא אסרו אלא באחוי אלכסנדר בלבד. וכל הקורע מתוך השלל או המלל או הלקוט, לא עשה כלום; אבל קורע הוא מתוך האחוי האלקסנדר. אפלו הפך הפלי, ונעשת שפתו למטה - לא יאכה.

ד. וכשם שהמוכר אסור לאחיותו, כך הלוקח. לפיכך, המוכר צריך להודיע ללוקח, שקרע זה אינו מתאחה.

ה. ומנין שקורע על רבו, כדרך קרע אביו? שגאמר: "והוא מצעק: אבי אבי רכב ישאל ופךשיו! ולא ראהו עוד. ויחזק בכגדיו, ויקרעם לשנים קרעים", מפאן שחיוב להבדיל השפה.

ו. ומנין שקורעין על הנשיא, ועל אב בית דין, ועל שמועה

העם באין לנחמו לביתו. וכשמברין אותו - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הספסל. ואומרים לו כשמנחמין אותו: 'אנו כפרתך', והוא אומר להם: 'תתברכו מן השמים'; ואם רצה לנחם אחרים - הממנה ממעו בתוך העם, ואומר להם: 'תנחמו'.

ז. וכן המלך חיב בכל דברי אבלות, אלא שאינו יוצא מפתח פלטרין שלו אחר מתו, ואין צריך לומר אחר מתים אחרים, ואינו מנחם אבלים. ולא יצא דוד אחר אבגר, אלא להודיע לעם שלא נהרג ברצונו.

ח. אין אדם נכנס למלך לנחמו, אלא עבדיו, ומי שנתן לו רשות להפגס; ואין להם רשות לדבר לו תנחומין, אלא כפי מה שירשה אותן. וכשמברין אותו - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הדרך.

יום חמישי

הלכות אבל פרק ח

א. אבל חיב לקרע על מתו - שגאמר: "ובגדיכם לא תפרמו, ולא תמתו", הא אחר חיב לפרם. ואין קריעה אלא מעמד, שגאמר: "ויקם המלך ויקרע את בגדיו". ומהיכן קורע? מלפניו; והקורע מאחוריו או מן הצדדין או מלמטה, לא יצא ידי חובת קריעה - אלא כהן גדול בלבד, שהוא פורם מלמטה.

ב. כמה שעור הקרע? טפח. ואין צריך להבדיל שפת הבגד, ומתיר לו לקרע בכלי. ויש לו לקרע בפנים, שלא בפני אדם; לפיכך, יש לו להכניס ידו בפנים, וקורע בצניעה. ואינו חיב לקרע אלא בגד העליון בלבד.

ג. וכל שבועת ימי אבלות, הקרע לפנים; ואם בא להחליף - מחליף, ואינו קורע קרע אחר; שכל קרע שאינו בשעת חמום, אינו קרע. כמה דברים אמורים? בשאר המתים, חוץ מאביו ואמו. אבל על אביו ועל אמו - קורע עד שמגלה את לבו, ומבדיל שפת הבגד, ואינו קורע בכלי אלא בידו, מבחוץ בפני כל העם. וקורע את כל הבגדים שעליו; ובגד הנזעה הדבוק לבשרו, אינו מעכב. ואם החליף בגד אחר, חיב לקרע כל שבועה. וכן על אביו ועל אמו - חולץ כתפו ומוציא זרועו מן החלוק, עד שיתגלה כתפו וזרועו; והולך כך לפני המטה. ואחר שיקבר אביו או אמו, אינו חיב לחליץ.

ד. קורעין לקטן, מפני עגמת גפשו. וחולה שמת לו מת - אין מקרעין לו, ולא מודיעין לו, שלא תטרף דעתו עליו, ומשתקין את הנשים מפניו.

ה. וקורע אדם על חמו ועל חמותו, מפני כבוד אשתו; וכן היא קורעת על חמיה ועל חמותה, מפני כבוד בעלה.

ו. מי שאין לו חלוק לקרע, ונדמן לו חלוק - בתוך שבועה, קורע; לאחר שבועה, אינו קורע. ועל אביו ועל אמו - אפלו לאחר שבועה - קורע, כל שלשים יום. וכל היוצא בבגד הקרוע לפני מתים, כלומר שהוא קרע עתה עליהם - הרי זה גונב דעת הבריות, וזולזל בכבוד החיים והמתים.

ז. האומר לחברו: 'השאלני חלוקה, ואבקר את אבי שהוא

שבת קודש

הלכות אבל פרק י

א. השבת עולה למנין אבלות. ואין אבלות בשבת אלא בדברים שבצנעה, כגון עטיפת הראש, ותשיש המטה, ורחיצה בחמין. אבל דברים שבגלוי, אינו נוהג בהן אבלות, אלא לובש מנעלי, וזוקף את המטה, ונותן שלום לכל אדם. ואם יש לו בגד - מחליף, ולא ילבש בגד קרוע בשבת, אפלו על אביו ועל אמו; ואם אין לו להחליף, מחזיר את הקרע לאחוריו.

ב. מאימתי זוקפים את המטות בערב שבת? מן המנחה ולמעלה; ואף על פי כן, לא ישב עליה עד שתחשוף. ואף על פי שלא נשפיר לו אלא יום אחד, חוזר וכופה אותן במוצאי שבת.

ג. הרגלים, וכן ראש השנה ויום הכפורים - אין דבר מדברי אבלות נוהג בהן. וכל הקובר את מתו אפלו שעה אחת קדם הרגל או קדם ראש השנה ויום הכפורים - בטלה ממנו גזרת שבועה. נמצא מונה לאחר ראש השנה ויום הכפורים שלשה ועשרים יום. ולאחר הפסח, מונה ששה עשר יום; ששהי בטלה ממנו גזרת שבועה, ושבעת ימי החג - הרי ארבעה עשר. וכן אם קבר מתו קדם עצרת, מונה אחריה ששה עשר יום; אף על פי שהוא יום אחד, הרי היא רגל ועולה לשבעת ימים.

ד. קבר את מתו קדם חג הסוכות, מונה אחר החג תשעה ימים בלבד; ששהי שמיני רגל בפני עצמו, ונמצא יום טוב הראשון מפסיק שבועה, ושבעת ימי החג, ושמיני של חג רגל אחד - הרי אחד ועשרים יום.

ה. הקובר את מתו שבעת ימים קדם רגל מן הרגלים, או קדם ראש השנה ויום הכפורים - בטלה ממנו גזרת שלשים. ומתיר לספור ולכבס בערב יום טוב או בערב יום הכפורים, שמקצת היום ככלו; ואינו מונה לאחריהם כלום. ואם על אביו ועל אמו הוא מתאבל - אפלו מתו קדם הרגל בשלשים יום - אינו מגלח עד שישלח פרע, או עד שיגצרו בו חביריו; ואין הרגלים מפסיקין דבר זה.

ו. חל ששי שלו בערב הרגל, ואין צריף לומר חמישי או שלישי - אינו מגלח, ולא בטלה ממנו אלא גזרת שבועה בלבד. ואינו מתיר לרחוץ ולסוּף, ולא לעשות מלאכה, עד שיפגס יום טוב; ויום טוב מפסיק שאר השבועה. ולאחר יום טוב, משלים שלשים מיום המיתה, ואסור בהם בכל החמשה דברים.

ז. חל שביעי שלו להיות בערב הרגל, ויהי הוא שבת - בטלה ממנו גזרת שלשים, ומתיר לגלח בתוך המועד; ששהי אנוס הנה, ואי אפשר לו לגלח בשבת. וכן מגלח אחר עצרת, או אחר ראש השנה ויום הכפורים, ששהי בטלה ממנו גזרת שלשים. מי שחל שביעי שלו להיות בערב הרגל, ולא גלח - אף על פי שאסור לגלח במועד, מתיר לגלח לאחר המועד; ששהי בטלה גזרת שלשים, ויש לו

שבאה שנהרג רב צבור? שגאמר: "ויחזק דוד בכגדיו, ויקרעם; וגם כל האנשים אשר אתו. ויספדו, ויכפו, ויצמו עד הערב, על שאול" - זה נשיא, "ועל הונתן בנו" - זה אב בית דין, "ועל עם ה' ועל בית ישראל" - כי נפלו בתרב" - זו שמועה הרעה.

ז. ומנין שקורעין על ברפת השם? שגאמר: "ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית ושכנא הספר ויואח בן אסף המזכיר, אל חזקיהו - קרועי בגדים". אחד השומע, ואחד השומע מפי שומע - חביבין לקרע.

ח. והעדים אין חביבין לקרע כשיעידו בבית דין, שכבר קרעו בשעה ששמעו.

ט. ומנין שקורעין על ספר תורה שנשרף? שגאמר: "ויחי בקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה... עד תם כל המגלה, על האש אשר על האת. ולא פחדו, ולא קרעו את בגדיהם - המלך וכל עבדיו", מפלל שחביבין לקרע. ואין חביבין לקרע אלא על ספר שנשרף בזרוע, כמעשה שהיה. וחביב לקרע שתי קריעות - אחת על הגויל ואחת על הכתב, שגאמר: "אחרי שרף המלך את המגלה ואת הדברים".

י. ומנין שקורעין על ערי יהודה, ועל ירושלים, ועל המקדש שחרבו? שגאמר: "ויבאו אנשים משכם משילה ומשמרון, שמונים איש, מגלחי יקן וקרעי בגדים".

יא. כל מי שעמד עם המת בשעת יציאת נשמתו - חביב לקרע, אף על פי שאינו קרוב; וכן אדם בשר שמת - הכל חביבין לקרע עליו, אף על פי שאינו חכם. וקורעין טפח, כשאר האבלים. אבל חכם שמת, הכל קרוביו; והכל קורעין עליו עד שמגלין את לפיהו, וחולצין מימין. ובית מדרשו של אותו חכם, בטל כל שבועה. וכבר נהגו תלמידי חכמים בכל מקום, לקרע זה על זה טפח, אף על פי שהן שוין, ואין אחד מהן מלמד את חברו.

יב. כל הקורעין על החכם שמת - ביון שהחזירו פניהם מאחורי המטה, שוללין. ונראה לי, שהקורע על החכם, מאחה למחר; שאפלו רבו שמת - אין מתאבל עליו אלא יום אחד בלבד, או יום מיתה או יום שמועה. וכן נראה לי, שאפלו הקורע על הנשיא וכיוצא בו, שולל למחר, אף על פי שאינו מאחה לעולם.

יג. חכם שבאה שמועתו שמת - אין קורעין עליו אלא בשעת הספד, וזה הוא כבודו; ושולל בו ביום, ומאחה למחר.

יד. אב בית דין שמת - הכל קורעין עליו, וחולצין משמאל. וכל בתי מדרשות שבעירו בטלין; ובני בית הפנסת נכנסין לבית הפנסת, ומשנין את מקומם - היושבין בדרום ישובו בצפון, והיושבין בצפון ישובו בדרום.

טו. נשיא שמת - הכל קורעין עליו, וחולצין שתי הדיים מכאן ומכאן; וכל בתי מדרשות בטלים. ובני בית הפנסת נכנסין בשבת לבית הפנסת, וקוראין שבועה ויוצאין; ולא יטילו בשוק, אלא יושבין משפחות משפחות דיון כל היום.

לגלח בכל עת שירצה.

ח. הקובר את מתו בתוך הרגל - לא תלה עליו אבלות כלל, ואינו נוהג אבלות ברגל; אלא לאחר הרגל מתחיל למנות שבועה, ונוהג בהם כל דברי אבלות, ומונה שלשים מיום הקבורה, ונוהג בשאר השלשים בכל גזרת שלשים. ט. המקומות שעושין שני ימים טובים, מונה השבועה מיום טוב שני האחרון; אף על פי שאין נוהג בו אבלות, הואיל ומדבריהם הוא, עולה לו מן המנין, ומונה מאתריו ששה ימים בלבד; ומונה שלשים יום מיום הקבורה, כמו

שבארנו.

י. הקובר את מתו ביום טוב שני שהוא יום טוב האחרון, או ביום טוב שני של עצרת - נוהג בו אבלות; הואיל ויום טוב שני מדבריהם, ואבלות יום ראשון מן התורה - ידחה עשה של דבריהם, מפני עשה של תורה. אבל אם קבר ביום טוב שני של ראש השנה - אינו נוהג בו אבלות; ששניהם ביום אחד ארץ, מהטעם שבארנו בהלכות קדוש החדש.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - ב' תמוז-כ"ו תמוז ה'תשס"ו

יום ראשון

מצות לא תעשה רצד. רצ.

המצוה הרצ"ד — האזהרה שהזהרנו מלהעניש את-האנוס בעברה שעשה, בין שהוא אנוס בעשייתה, והוא אמרו יתעלה: "ולנערה (שנאנסה) לא-תעשה דבר" וגו' (דברים כב, כו). ובסנהדרין (נדרים סז, ועוד) אמרו: "אנוס רחמנא פטריה, שנאמר: ולנערה לא-תעשה דבר".

המצוה המשלימה מאתים ותשעים — האזהרה שהזהרנו מלקבוע את-הענישים על פי אמד הדעת החזק ואפלו קרוב לודאי, כגון שהיה אדם ששונאו רודף אחריו להרגו ונמלט ממנו לבית, ונכנס אותו הרודף אחריו, ונכנסו אנחנו אחריהם ומצאנו את-הנרדף הרוג מפחדו, ושונאו הרודפו עומד עליו כשהספין בידו ושניהם (ההרוג והסכין) מגאלים (מלוכלכים) בדם — הרי אין הסנהדרין הורגים רודף זה על דרך קיום העניש, בין שאין שם ברור בעדים שראו את-הרציחה. וכאה האזהרה בתורת האמת מלהרוג את-זה והוא אמרו יתעלה: "ונקי וצדיק אל-תהרג וגו'" (שמות כג, ז). ובמכלתא (פרשת משפטים שם) אמרו: "ראוהו רודף אתר חברו להרגו והתרו בו ואמרו לו: ישאל הוא, בן-ברית הוא אם הרגת אותו תהרג, והעלימו עיניהם ומצאוהו הרוג ומפחדו והסיף מנטף דם מיד ההורג, שומע אני (חושב אני) היא חייב? — תלמוד לומר: ונקי וצדיק אל-תהרג". ואל יקשה בעיניך דבר זה ואל תחשוב שזה דין עול — לפי שהדברים האפשריים (הסבירים, הבלתי מוכרחים) יש מהם שאפשרותם (סבירותם) קרובה מאד, ומהם שאפשרותם רחוקה מאד, ומהם בינוניים בין אלו, וה"אפשר" רחב

גדול מאד. ואלו הרשטה תורה לקיים ענישים באפשר הקרוב מאד, אשר כמעט קרוב למחייב המציאות כדגמת מה-שהזכרנו — כי אז היו מקיימים את-הענישים (מתוך השוואה שאינה מדויקת ביותר) במה שהיא יותר רחוק מזה ובמה שהיא עוד יותר רחוק, עד שיקימו את-הענישים וימיתו בני אדם תמיד באמדתן קל לפי דמיון השופט. לפיכך סתם יתעלה את-הפחת הזה וצוה שלא יקיים שום עניש אלא עד שיהיו שם עדים המעידים שברור להם אותו המעשה, ברור שאין בו שום ספק ולא (שאמרו כן העדים מצד הגיון או) הסבר כלל. ואם לא נקים את-הענישים באמדת החזק מאד (גם אם טעינו) — הרי לא יוכל לקרות יותר משנפטור את-החוטא; אבל אם נקים את-הענישים באמדת ובדמוי (מתוך השערה) אפשר שביום מן-הימים נהרג נקי — ויותר טוב ויותר רצוי לפטר אלף חוטאים, מלהרג נקי אחד ביום מן-הימים. וכן אם העידו עליו שני עדים בשתי עברות שחייב על כל-אחת מהן מיתה, וכל-אחד מהם לבדו ראהו עובר על האחת ולא ראהו עובר על האחרת — הרי זה לא יהרג. כגון שיעיד עליו עד אחד שעשה מלאכה בשבת והתרה בו, ושני יעיד עליו שעבד עבודה זרה והתרה בו — הרי זה אינו נסקל. אמרו (מכילתא פרשת משפטים שם): "היה עד אחד מעידו עובד לחמה ואחד עובד ללכנה, שומע אני (אפשר) אולי שיצטרפו? — תלמוד לומר: ונקי וצדיק אל-תהרג".

יום שני

מצות לא תעשה רעט. רעז.

ערה. רעה. רעג.

המצוה הרע"ט — האזהרה שהזהר הדין

"לא תטה משפט אבינך בריבוי", "אביון" הוא במצות, כלומר: אף-על-פי שהוא אביון במצות — לא תטה את-דינו.

המצוה הרע"ג — האזהרה שהזהר הדין מלעשות עול בדין, והוא אמרו: "לא-תעשו עול במשפט" (ויקרא יט, טו) וענין לאו זה שלא יעבר על החקים שגדרה תורה בחיוב דבר או בפטור ממונו (שלא יחייב זכאי ופטור חייב).

יום שלישי

מצות לא תעשה רפ. מצות עשה קעז.
מצות לא תעשה רעו. עדר.

המצוה המשלימה מאתים ושמונים — האזהרה שהזהר הדין מלהטות בדונו גרים ויתומים, והוא אמרו: "לא תטה משפט גר יתום" (דברים כד, יז) הנה נתבאר לך שהמטה משפט אדם מישאל עובר בלאו אחד והוא אמרו: "לא-תעשו עול במשפט" (ויקרא יט, טו); ואם הטה משפט גר — עובר בשני לאוין. ובספרי (פרשת תצא שם): "לא תטה משפט גר, מלמד שכל-המטה משפט גר — עובר בשני לאוין. ואם הטה גר יתום — עובר בשלשה לאוין".

המצוה הקע"ז — הצווי שנוצטוו הדינים להטות בין בעלי הדין ולשמוע כל-אחד מהם עם ארף דבריו או קצורם, והוא אמרו: "בצדק תשפט עמיתך" (שם) וכא הפרוש בספרא (פרשת קדושים): "שלא יתא אחד מדבר כל-צרכו ואחד אומר לו: קצר דבריד". זהו אחד הענינים שכוללם צווי זה. ויש בו עוד: שכל-אדם מצוה לדון דין תורה אם הוא בקי בכך ובעלי הדין התחילו (והסכימו) לטעון לפניו (אף על פי שהוא יחיד). ובפרוש אמרו: "אחד דן את-חברו דבר תורה, שגאמר: בצדק תשפט עמיתך". ויש בו עוד: שחייב אדם לדון את-חברו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב ולחסד. וכבר נתבאר פננות צווי זה במקומות מפזרים בתלמוד.

המצוה הרע"ו — האזהרה שהזהר הדין מליירא מאדם מזיק בליעל ורע המדות עד שלא יפסוק עליו דין צדק (ויזכהו מפחד), אלא חייב לפסוק ולא יחוש למה-שיקרה לו מן-הנזקים מאותו אדם. אמר יתעלה "לא תגורו מפני-איש" (דברים א, יז) ולשון

מלחמול (לרחם) על מי שהרג את-חברו או חסרו אבר מאבריו, כלומר: בתשלום הקנסות. שלא יאמר: זה עני וקטע את-ידו של זה או אבד עינו שלא בכונה, ויחון וירחם עליו מלחבו תשלום דמי הנזק בשלמות, והוא אמרו בזה: "ולא-תחוס עינך נפש בנפש עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל" (דברים יט, כא). וכבר נכפל הלאו בזה ואמר: "לא-תחוס עינך עליו ובערת דם-הנקי מישאל" (שם, יג).

המצוה הרע"ז — האזהרה שהזהר הדין מלחמול על העני בשעת הדין עד שיזכהו בדבר שאינו מגיע לו, על דרך החמלה עליו אלא ישוה בין העשיר לעני והאביון ויחייבנו (גם את העני) לשלם מה-שיקבע עליו, והוא אמרו: "ודל לא תהדר בריבוי" (שמות כג, ג) וכבר כפל את-הלאו בענין זה בלשון אחר ואמר: "לא-תשא פני-דל" (ויקרא יט, טו), ולשון ספרי (פרשת קדושים): "שלא תאמר: עני הוא זה הואיל ואני והעשיר הנה חייבין לפרנסו אפנו ונמצא מתפרנס בנקיות — תלמוד לומר: לא-תשא פני-דל".

המצוה הער"ה — האזהרה שהזהר הדין מלכבד פני אחד מבעלי הדין בשעת הדין, אפלו היה אדם נכבד מאד ונגדל-המעלה, ולא יכבדנו הדין אם בא לדין עם בעל דינו ולא יראה שהוא מגדלו ומכבדו, והוא אמרו יתעלה: "לא תהדר פני גדול" (שם). ובספרא (פרשת קדושים): "שלא תאמר עשיר הוא זה, בן-גדולים הוא זה היאף אבישנו ונראה בבשתו, על אחת כמה וכמה שאינו מבישו — לכה נאמר: לא תהדר פני גדול". וכבר נתבאר דיני מצוה זו בכמה מקומות בסנהדרין ושבועות (ל).

המצוה הרע"ח — האזהרה שהזהר הדין מלהטות את-הדין על אחד מבעלי הדין אם ידע שהוא אדם רשע בעל עברות, הזהיר יתעלה מלהענישו בעונות הדין, והוא אמרו יתעלה: "לא תטה משפט אבינך בריבוי" (שמות כג, ו). ולשון המכלתא (פרשת משפטים שם): "רשע וכשר עומדין לפניך לדין, שלא תאמר הואיל ורשע הוא (ולבטח משקר) אטה הדין עליו (לחובתו) — תלמוד לומר:

ספרא: "לא תגורו מפני-איש, שפא תאמר מתגרא אני מאיש פלוני שפא יהרוג את-בני, שפא ידליק גדישי (ערימת תבואה), שפא יקצוץ את-נטיעותי — תלמוד לומר: לא תגורו מפני-איש".

המצוה העד"ר — האזהרה שהזהר הדין מלקחת שחד מבעלי הדין אפלו לדון בצדק, והוא אמרו: "ושחד לא תקח" (שמות כג, ח). וכבר נכפל הלאו בענין זה (בדברים טז, יט). ובספרי (תחלת פרשת שופטים שם): "לא תקח שחד אפלו לזכות זכאי ולחייב חייב". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות בסנהדרין.

התלמוד והמשנה אומרים (חגיגה פרק ב משנה ב טז): "נשיאים ונאבות בית דין, ונשיא ואב בית דין". ועוד אמרו (סנהדרין יט): "נשיא (הסנהדרין וכדומה בלשון חז"ל) שמחל על כבודו — כבודו מחול; מלך שמחל על כבודו — אין כבודו מחול". ודע שלא זוהי כולל גם את הנשיא (שבלשון חז"ל נקרא "נשיא") עם המלך, לפי שענין לאו זה להזהיר מלקלל כל-מי שיש בידו שלטון והוא במעלה הגבוהה ביותר, בין שזו מעלה שלטונית או מעלה תורנית והיא הישיבה. וכך נראה מדיני מצוה זו. והעובר על לאו זה — לוקה.

יום רביעי

מצות לא תעשה שטו. רפא. שטז.

המצוה השט"ו — האזהרה שהזהרנו מלקלל את-הדין, והוא אמרו: "אלהים (דין) לא תקלל" (שמות כב, כז). והעובר על לאו זה — לוקה.

המצוה הרפ"א — האזהרה שהזהר הדין מלשמוע דברי אחר מבעלי הדין שלא בפני בעל דינו, והוא אמרו: "לא תשא שמע שוא" (שם כג, א) לפי שעל הרב יהיו דברי בעל דין שלא בפני בעל דין — שוא, ולפיכך הזהר הדין מלשמוע אותם הדברים כדי שלא יפנס בדעתו משג בלתי נכון ובלתי אמתי ולשון המקלל (פרשת משפטים שם): "לא תשא שמע שוא — אזהרה לדין שלא ישמע מבעל דין עד שיהא בעל דינו עמו; אזהרה לבעל דין שלא ישמע דבריו לדין עד שיהא חברו עמו". ובאזהרה על ענין זה בעצמו אמר: "מדבר שקר תרחק" (שם, ז), כמו שנתבאר בפרק ד' משבועות (לא). ובכלל לאו זה אמרו עוד: אזהרה למספר לשון הרע, ומקבל לשון הרע, ומעיד עדות שקר, כמו שנתבאר במכות (כג).

המצוה השט"ז — האזהרה שהזהרנו מלקלל את-הנשיא, והוא אמרו: "ונשיא בעמך לא תאר" (שם כב, כז) ושם זה, פלומר: נשיא, מניחו (מתאר ומתכוין) הכתוב על המלך אשר לו הממשלה, והוא אמרו יתעלה: "אשר נשיא יחטא" (ויקרא ד, כב) והחכמים אומרים אותו בסתם. (נותנים תואר זה) על ראשי ישיבה של שבעים זקנים בלבד. ובכל-

יום חמישי

מצות לא תעשה שיז.

מצות עשה קעח.

המצוה השי"ז — האזהרה שהזהרנו מלקלל איזה אדם מישראל, והוא אמרו: "לא תקלל חרש" (ויקרא יט, יד). ושמע ממני מה הוא ענין אמרו: "חרש". כשהנפש מתעוררת (מתוך תאוות נקם) להנקם מן-המזיק לפי צורת הנזק הנקבע בדמיון (במחשבת הניזוק ובדימויו הלא מדוייק), לא תתדל להתעורר עד אשר תעניש את-המזיק לפי אפן הנזק הנקבע בדמיון; ורק כשתענישנו תנוח אותה ההתעוררות ותעדר אותה הצורה מן-הדמיון. יש שתענישהו בקללה ובזיון בלבד ותנוח בדעתה (בהעריכה) את-ערוך הנזק שניגע למזיק באותם הדברים ואת-בשותו בהם. ויש שהדבר הוא גדול יותר ולא תשף אותה התעוררות עד שישמד כל-רכושו, ואז תנוח בדעתה את-ערוך הצער שהגיע לו באבדון רכושו. ויש שיהא הדבר חמור יותר ולא תנוח עד שתנקם ממנו בגופו במיני מכות וחסור אברים. ויש שיהא הדבר חמור יותר, ולא תנוח אותה ההתעוררות, עד שיקח את-נפש המזיק וישמידהו מן המציאות — וזוהי התכלית. ויש שתהיה התעוררות הנפש מועטת מכדי בקשת עניש המזיק מחמת קלות חטאו, עד שתנוח בצעקה וכעס עליו וקללה — אפלו לא ישמע אלו היא נוכח שם. וזה מפרסם ממעשי בעלי החמה והפעס שנפשים שוככת (נרגעת) בשעור פנה בחטאים הקלים מאד, אף-על-פי שלא ידע החוטא על פעסם ולא שמע קללתם. והיה עולה בדעתנו שפונת

"והוא עד או ראה או ידע" (שם ה, א) והעובר על מצוה זו — והוא הפוכש עדותו — חטא גדול, והוא אמרו יתעלה: "אם-לוא יגיד ונשא עונו" (שם). וזהו דבר כללי. אף אם העדות שכתשה היא עדות ממון ונשבע עליה העד תוף כבישתה — חייב קרפן עולה ויורד, כמו שבאר הפתוב (שם, ה"י) ולפי התנאים הנזכרים בשבועות (פרק ד משנה א — ל). וכבר נתבאר דיני מצוה זו בסנהדרין (פרק ד משנה ה — לו); ובשבועות (שם).

יום שישי

מצות עשה קעט.

המצוה הקע"ט — הצווי שנצטוינו לחקור עדות העדים ולדרוש אותה היטב, ואז נעניש ונפסוק הדין. ולדקדק בכך ככל-האפשר, כדי שלא נשפוט בדבור ראשון ובמהירות, ונרע לזכאים, והוא אמרו יתעלה: "וידרש וחקר ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר" (דברים יג, טו) וכבר נתבאר דיני מצוה זו וחלוקיה ואיך הן הדרישות ואיך הן החקירות, ואיך חייבים לדקדק בכך ואיך תתקיים העדות או תדחה לפי החקירות האלה, במסכת סנהדרין (מ).

שבת קודש

מצות לא תעשה רצא.

המצוה הרצ"א — האזהרה שהזהר העד שלא לדבר בדינו של זה שהוא מעיד עליו אפלו הוא חכם או יודע, הרי זה לא יחא עד ו(גם) דין ויורה — אלא יעיד במה-שראה וישתוק, והדינים יעשו על פי עדותו כפי מה שיראה להם, והזהר שלא לדבר שום דבר נוסף על העדות. וזהו דיני נפשות בלבד, והוא אמרו יתעלה: "ועד אחד לא-יענה בנפש למות" (במדבר לה, ל) וכפל את-האזהרה בענין זה ואמר: "לא יומת על-פי עד אחד" (דברים יז, ו), כלומר: לא יומת בהוראת העד. ובגמרא סנהדרין אמרו: "ועד אחד לא-יענה בנפש — בין לזכות בין לחובה". ובארו שטעם הדבר: "משום דמתחזי (שנראה) פנוגע בעדותו". ובדיני נפשות בלבד הוא שאסור לו ללמד לא זכות ולא חובה.

התורה, שאסרה קללת אדם מישראל, היא: אם הוא שומע את-זה, מחמת הבושה והצער המגיעים לו: אבל קללת החרש פיון שאינו שומע ואינו מצטער בכך, הרי אין חטא בדבר — לפיכך השמיענו שהוא אסור, והזהיר עליו, לפי שאין התורה מקפידה על מצב המתחרף בלבד (שאו יש לאסור רק כאשר מתבייש — כששומע), אלא הקפידה גם על מצב המתחרף, שהזהר שלא יעורר נפשו לנקמה ולא ירגילנה לכעוס. וכך מצאנו שבבבלי הקבלה (חו"ל) הביאו ראיה לאסור קללת כל-אדם מישראל ממה-שנאמר "לא תקלל חרש". ולשון ספרא (פרשת קדושים): "אין לי אלא חרש, מנין לרבות את כל-האדם? תלמוד לומר: "בעמך לא תאר", אם כן למה נאמר: 'חרש'? מה חרש מיוחד (שכמעט כל מעלתו בזה) שהוא בחיים; יצא המת שאינו בחיים". ובמכילתא (פרשת משפטים שמות כא, יז): "לא תקלל חרש" דבר הפתוב באמללין שבאדם". ומה-שאמרנו לוקה — בתנאי שיקלל בשם (השם). וכן אם קלל עצמו — לוקה. הנה נתבאר לך שהמקלל את-חברו בשם — עובר בלאו אחד, והוא אמרו: "לא תקלל חרש"; והמקלל איזה דין — עובר בשני לאוין ולוקה שתיים; והמקלל נשיא — לוקה שלש. ולשון המכילתא (פרשת משפטים שמות כב, כז): "אני אקרא 'נשיא בעמך' אחד נשיא ואחד דין במשמע, ומה תלמוד לומר: "אלהים לא תקלל"? לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. מכאן אמרו: יש מדבר דבר אחד וחייב עליו משום ארבעה דברים. בן-נשיא שקלל את-אביו — חייב עליו משום ארבעה דברים: משום האב, ומשום דין, ומשום נשיא, ומשום 'בעמך' מפל-מקום" (סתם אדם). הנה נתבאר מה-שהזכרנו. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ד' משבועות (לה).

המצוה הקע"ח — הצווי שנצטוינו להעיד עדות לפני הדינים על כל מה-שאנו יודעים, בין שיש בכך משום מיתת מי שמעידים עליו, או הצלתו; הפסד ממונו או הרוחתו — חייבים אנו להעיר על כל-זה ולהודיע לדינים מה-שראינו או שמענו (מפי אחד הצדדים). וכבר הביאו רבותינו עליהם השלום ואיתם על חייב הגדת העדות ממה-שאמר יתעלה:

פרק ב משנה ח

רבן יוחנן בן זכאי קיבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר: אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת.

נקודות משיחות קודש

צריך להבין: א. משמעות הלשון "תורה הרבה" היא שהלימוד הוא יותר מהמתחייב, ואם כן מדוע נאמר "כי לכך נוצרת" (הלא - אם הוא נוצר "לכך" סימן שמחוייב בזה, ובמה זה "הרבה")? ב. הלשון "תורה הרבה" סתום הוא - ומדוע לא נתפרש מהו שיעור החיוב ומהו "הרבה"?

והביאור בזה :

על בעל המאמר - רבן יוחנן בן זכאי - מצאנו שלמד תורה ארבעים שנה.⁷ ארבעים שנה הוא מספר השנים הדרוש לקבלת סמיכה להורות הלכה.⁸ לפי זה יוצא שבארבעים שנות לימודו הגיע רבן יוחנן בן זכאי לשלימות מסויימת בלימוד התורה ("בן ארבעים לכינה"⁹) וכל מה שלמד לאחר מכן (כמו שאמרו עליו¹⁰ ש"לא הלך ארבע אמות בלא תורה") היה למעלה מאותה שלימות.

ויש לומר שכן הוא גם במשנתנו - החיוב הוא ללמוד ולהגיע להוראה ומה שמעבר לזה נקרא "תורה הרבה". זהו שאמר רבן יוחנן בן זכאי "אם למדת תורה הרבה", דהיינו לימוד מהסוג והדרגה שהוא בעצמו עסק בו - "אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת".

ההבדל בין "בריאה" ל"יצירה" הוא ש"בריאה" היא עצם התהוות המציאות, ואילו "יצירה" זו הצורה שבאה כדבר נוסף על עצם המציאות.

בלימוד תורה החילוק בין בריאה ליצירה הוא כדלהלן: מצד ה"בריאה" - עצם (התהוות) מציאות שכל האדם - אזי כאשר הוא מגיע להוראה, לאחר הלימוד של ארבעים שנה, נשלמה מטרת בריאתו. אך לגבי "יצירה" - הצורה של המציאות - אין לדבר סוף ואפשר להוסיף וללמוד תורה עוד ועוד.

זהו אס-כן פירוש משנתנו: גם "אם למדת תורה הרבה" - למדת תורה במידה כזו שזכית והגעת להוראה, כלומר, השלמת את מטרת בריאתך; "אל תחזיק טובה לעצמך - כי לכך נוצרת"; מצד ענין ה"יצירה" שבך (תוספת הצורה), מוטל עליך להוסיף עוד ועוד בלימוד התורה, בלי הגבלה.

(תורת־מנחם - התוועדויות תשמז, כרך ד, עמ' 150)

לכאורה יש להקשות: על תלמידיו של הלל הזקן נאמר בגמרא¹ "גדול שבכולן - יונתן בן עוזיאל; קטן שבכולם - רבן יוחנן בן זכאי". ולכאורה, הן אמת שגדלותו בתורה של רבן יוחנן בן זכאי היתה עצומה, ש"לא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכה ואגדה.. דבר גדול ודבר קטן"², אבל מכל-מקום לפי ערך תלמידי הלל היה "קטן שבכולם"; מדוע אס-כן נאמר כאן רק מה ש"רבן יוחנן בן זכאי קיבל מהלל.. ולא הובאה שום מימרא מרבי יונתן בן עוזיאל, שהיה גדול תלמידיו של הלל !?

ויש לומר שזהו בהתאם לכללות ענין מסכת אבות, המתחילה ב"משה קיבל תורה מסיני ומסרה.. מסורה לאנשי כנסת הגדולה; הם אמרו.. והעמידו תלמידים הרבה"; כלומר, סגנון המסכת הוא של מימרות תנאים, מקבלי התורה, שהמשיכו בהעברת המסורה לדורות הבאים אחריהם.

על-פי זה יש לומר שבמסכת זו הובאו אך ורק דברי התנאים שענינם היה מסירת התורה. אף-על-פי שהיו תנאים גדולים מהם, שלימודם היה באופן נפלא ביותר, מכל-מקום דבריהם לא הובאו מכיון שלא היו שייכים לענין מסירת התורה.

על יונתן בן עוזיאל מסופר בגמרא³ ש"בשעה שיושב ועוסק בתורה, כל עוף שפורח עליו מיד נשרף", ומבואר בתוספות⁴ שזהו משום "שהדברים שמחים כנתינתם מסיני שניתנה תורה באש". מזה מובן גודל ההפלאה של לימודו - שמצד אחד היה נפלא ביותר, אך מצד שני, מטעם זה גופא לא היה שייך להעברת התורה לאחרים ובוודאי לא לכלל ישראל.

לעומתו, רבן יוחנן בן זכאי ענינו היה העברת התורה לאחרים, כמבואר בגמרא⁵ ש"ארבעים שנה לימד", וכמסופר עליו עוד⁶, שביקש ממלך רומי "תן לי יבנה וחכמיה", שבזה הבטיח את המשך קיום ולימוד התורה בעם ישראל כולו. ולכן במסכת אבות (שענינה כאמור מסירת התורה לישראל) הובאו דברי רבי יוחנן בן זכאי שקיבל מהלל (ולא דבריהם של תלמידים אחרים).

(שיחות קודש תנש"א - פרשת שלח)

(1) סוכה כח, א. (2) בגמרא שם. (3) שם. (4) ד"ה כל עוף. (5) סנהדרין מא, א. (6) גיטין נו, ב. (7) סנהדרין מא, א. (8) ראה סוטה כב, ב. (9) להלן פרק ה משנה כב. (10) סוכה כח, א.

פרק ב הלכה א

הַמְזֻבָּחַ, מְקוֹמוֹ מִכּוּוֹן בְּיֹתֵר; וְאִין מְשַׁנֵּין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ לְעוֹלָם, שְׁנַאמַר: "זֶה מְזֻבָּח לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל". וּבַמְזֻבָּח נֶעְקֵד יֶצְחָק אֲבִינוּ, שְׁנַאמַר: "וְלֶךְ לְךָ אֵל אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה", וְנַאמַר: "וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת" (מלכים א ז) "בְּהַר הַמּוֹרִיָּה" (דברי הימים ב ג, א).

נקודות משיחות קודש

ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, הוא מביא את הפסוק "זה מזבח לעולה לישראל" - שנאמר לאחר בחירת המקום, ואין זה מחמת המעלות שהוא עתיד למנות בהלכה שלאחר זה? יש לומר הבאור בזה: זה שאדם הראשון וכו' הביאו קרבנות במקום זה דווקא, הוא מפני שידעו שנבואה שזהו "המקום אשר יבחר ד'" (בעתיד). בסגנון אחר: לא שבחירת הקב"ה במקום זה היא מסובב מזה שכבר הקריבו שם קרבנות קודם לזה, אלא להיפך: זה שהקריבו קרבנות במקום זה דווקא הוא מחמת זה שהם ידעו שנבואה שהקב"ה יבחר במקום זה.

ויש לומר שבזה שהרמב"ם מביא גם את המעלות של מקום המזבח מתורץ למה "ואין משנין אותו ממקומו לעולם" - הן אמת שזהו "המקום אשר יבחר ד'", אבל הרי עדיין אין זה ראייה גמורה שעל ידי זה נשללה האפשרות לשנות למקום אחר! מטעם זה מביא הרמב"ם ראייה שבנדון זה הבחירה היא באופן שהיא שללה מקומות אחרים, שלכן אדם הראשון וכו' בנו מזבחותיהם דווקא במקום זה: שכן אם בחירת הקב"ה לא שללה מקומות אחרים, למה דייקן כולם להביא קרבנותיהם רק במקום זה! משמע מזה, שמחמת בחירת הקב"ה נשללו מקומות אחרים, ולכן כשבאים להקריב קרבן במקום מסויים הרי זה רק ב"מקומו מכוון ביותר" - בהר המוריה עצמו.

אמרה תורה: "והיה המקום אשר יבחר וגו' (שהוא "בית הבחירה בירושלים") שמה תביאו וגו' עולותיכם וזבחיכם גו'". מהלשון "אשר יבחר ד'" - משמע שמעלתו של המקום הוא רק בחירתו של הקב"ה במקום זה. אבל לפני בחירת הקב"ה - היה אפשר לבחור במקום אחר, שמקום זה לא היתה בו שום מעלה מיוחדת לגבי מקומות אחרים.

אבל הרמב"ם כתב בהלכות בית הבחירה: "המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: "זה מזבח לעולה לישראל", וחשיב לאחר זה כמה וכמה מעלות של מקום זה קודם שנבחר - שבפשטות הכוונה בזה היא שזה ש"מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם" הוא מפני שהוא המקום שבו הקריבו אברהם, נח וכו' את קרבנותיהם (שכל זה היה מקודם, לפני בחירת הקב"ה).

וצריך להבין: מהפסוק "המקום אשר יבחר ד' וגו' שמה תביאו" משמע שמעלת מקום זה הוא מחמת "יבחר ד'" - בחירת הקב"ה במקום זה. ומדברי הרמב"ם משמע שמעלתו של המקום הוא מפני מעלה שהיתה מימות אדם הראשון, ולכן "מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו"!

אבל כד דייקת שפיר מוכח שגם הרמב"ם בהל' בית הבחירה סובר שזה ש"מקומו מכוון ביותר" אינו מחמת שהקריבו שם קרבנות לפני זה, אלא הוא רק מחמת בחירת הקב"ה: שהרי בהלכה א', בה הרמב"ם אומר כי "המזבח מקומו מכוון

(ליקוטי שיחות חלק י"ט, שיחה ב לפר' ראה)

א דין השכמת הבקר סעיפים ח"ט

עולה ויורד, ופרשת נסכים, ושאר כל המנחות, ככתוב במצמדות, לקים מה שנאמר: "וישלמה פרים שפתינו". וכמו שאמרו חכמים על פסוק: "זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת וגו'" — "כל העוסק בתורת עולה כו'". ומכל מקום, מי שישיש לו לב ללמד ולהבין — אין לומר אפלו פרשת הקרבנות בכל יום, אלא לפרקים, ודי לו באמירת פרק "איזהו מקומן", כי גדול תלמוד המביא לידי מעשה ולידי ידיעת התורה (כמו שכתוב בהלכות תלמוד תורה).

ואם יודע שנתחייב באיזה קרבן, כגון: עולה על בטול מצות עשה, או על הרהור הלב בלא תעשה, ותודה לארבעה הצריכים להודות — יאמר פרשת הקרבן מיד שנתחייב בו.

וכשיאמר פרשת הקרבנות — יאמר ביום, שהוא זמן הקרבנות, ולא בלילה. אבל אין צריך לומר מצמד כמו הכהן שהיה עובד מצמד, מאחר שהוא איננו כהן העובד, אלא שבקריאתו מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב לו הכהן.

וטוב לומר בשבת פרשת לחם הפנים:

וזמן חצות לילה הוא שנה בקיץ ובחורף, לעולם שמים עשרה שעות אחר חצי היום, שהוא אמצע הלילה ממש, והיא "עת רצון" למעלה, בכל זמן ובכל מקום.

ואף שהמים והלילות משתנים לפי האקלימים ורחוק המדינות זו מזו ממזרח למערב — אין בכך כלום. וכמו זמן קריאת שמע ותפלה זמן כניסת שבת ויום-טוב, שהוא גם כן בכל מדינה ומדינה לפי זמן היםים והלילות שלה. (פי "עת רצון" שלמעלה, ויחידים עליונים שבקריאת שמע ותפלה, וקדשת שבת ויום-טוב — הוא למעלה מגדר המקום והזמן, רק שמאיר למטה לכל מקום ומקום בזמנו הראוי לו. וזהו גם כן השעם ששורה קדשה עליונה בחוץ לארץ ביום-טוב שני של גלילות. ולכן גם בני ארץ ישראל הבאים לחוץ לארץ חייבים בקדשת היום אף שדעתם לחזור, כמו שנתבאר בהלכות יום-טוב):

ט טוב לומר בכל יום פרשת העקדה — לזכר זכות אבות, ופרשת הזן — לבטח בה' נותן לחם "דבר יום ביומו", ועשרת הדברות. וזהו על כן, טוב מאד לומר פרשת הקרבנות, שהן: עולה, ושלמים, ותודה, וחסאת, ואשם ודאי ותלוי, וקרן

ב דין לבישת בגדים ובו ו סעיפים:

א טוב לזהר לדקדק בתלוקו וכיוצא בו ללבוש פדרכו, שלא יתפך הפנימי לחוץ ויראו התפירות המגנות ואמרי החלוק ויתגנה בעיני הבריות. ואם לא נזהר והתפך, אם תלמיד חכם הוא — צריך לפשטו ולחזור ללבושו פדרכו, שלא יהיה בכלל "משנאי" חס ושלום. ועל פי הקבלה יש לזהר מללבוש שני מלבושים יחד, מפני שקשה לשכחה:

ד לעולם יקדים אדם ימינו על שמאלו בכל דבר, לפי שהימין היא חשוכה בכל התורה פלה: לענין עבודה, ובהן יד ובהן רגל במלואים ובמצרע, וכן בתליצה, לכן יש לאדם גם כן לחלק כבוד לימינו לעולם.

וזמן על הצרף אפלו מעט, כמו שיתבאר: וכן כשפושט מלבושיו ותלוקו לישן על משתו ערם — יזהר לכסות בשרו מעט בסדין תחת חלוקו בטרם יפשטנו ממקום זה בבשרו, בענין שפשיפשטנו ממקום זה יהיה מקום זה כבר מקסה בסדין, ולא יהיה מגלה אפלו מעט מבשרו שלא לצרף אפלו רגע אחד (וכן מי שאינו ישן ערם רק שפושט האנפילאות מעל רגליו — יכסה רגליו תחלה בסדין ויפשטן תחת הסדין). וכן כשיקום משנתו — ילבש חלוקו מעט מעט תחת הסדין בעודו שוכב, בענין שלא יהיה מעט מבשרו מגלה אפלו רגע אחד שלא לצרף (וכן באנפילאות שלנו — ילבשן מעט מעט תחת הסדין שלא לגלות רגליו, שדרךן להיות מקסות לעולם במדינות אלו, שאין הולכין יחף לעולם אפלו בקיץ). וכן יזהר כשמחליף חלוקו (או אנפילאותיו) באמצע היום או הלילה. אלא אם כן הוא בבית המרחץ, שדרךן של בני אדם לילף שם ערמים, ואי אפשר בענין אחר, ואין בזה משום פריצות. וכן כשרוחץ בנהר, (רק שישיש לו לפשט וללבוש סמוך לנהר כל מה שאפשר, בכדי שלא לילף בגלוי הגוף שלא לצרף). ואפלו ערוותו אינו צריך לכסות בירידתו לנהר. ולא עוד, אלא שהמכסה נראה שהוא בוש בדבר, וכאלו כופר בבריתו של אברהם אבינו. אף בעליתו שפניו כלפי העם — ישחה, או ישים ידו כנגד ערוותו לכסותה, ובלבד שלא יגע בה כמו שיתבאר. וכן כשרוחץ במרחץ עם בני אדם. ואם אפשר לו לכסותה מציניהם בכגד —

מה טוב:

ה ויקום וילף בכפיפת הראש מעט, ולא בקומה זקופה ונרון נטוי, כענין שנאמר: "ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים". ואפלו פחות מארבע אמות — אסור. וכל המהלך בקומה זקופה — כאלו דוחק רגלי השכינה, שנאמר: "מלא כל הארץ כבודו". ושעור הנקיפה — כל שלא יוכלו עיניו לראות למטה בסמוך לרגליו, וצריך מחמת זה לילף בנחת שלא יכשל בתליכתו. ומכל מקום, לא יכף קומתו או ראשו יותר מדאי, אלא במדה בינונית, בכדי שיראה את הכא כנגדו בפניו (כלי שזקיף עיניו למעלה יותר מדאי):

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

התנאי של הצדיק – פרק קכ"ב

ציבור המלווים את ארונו של שמחה הקטן הגיע לבית העלמין והקיף את הקבר הפתוח, בשעה שהגופה הקטנה הורדה אל הקבר שפכו כל הנוכחים דמעות כמים. רק הורי הילד, ר' ישראל חיים ורעייתו, עמדו בדומיה והצדיקו את הדין בגבורת נפש בלתי רגילה.

"אמנם חשבנו שנזכה להוליך את ילדנו לחופה" - אמרו - "אך כיוון שהקב"ה גזר שנוליכהו לקבר עלינו לקבל את רצונו באהבה, ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך".

אך מבין הצבור היו כאלה שרטנו והקשו קושיות על דרכי הקב"ה! האם מגיע עונש כזה לאנשים כמו ר' ישראל חיים ורעייתו?

באופן בלתי צפוי לגמרי פרץ ר' אשר יהונתן הישיש, שהכל ראו אותו כמטורף, את חומת האנשים שהקיפה את הקבר. הוא התייצב ליד הקבר

הרענן והרים את ידיו להשתיק את הקהל: "רבותי!" - הכריז - "הקשיבו נא לדברי!"

בהשתוממות גוברת והולכת זקפו כולם את עיניהם ואזניהם, והמתינו בדריכות לשמוע מה בפיו של הישיש המזור.

והזקן המשיך!

- זה 150 שנה שה"בעל דבר" התקנא בר' ישראל חיים החנווני בשל התנהגותו הטובה ובשל היותו איש תם וישר וירא אלוקים. במיוחד חרה לו מנהגו של ר' ישראל חיים להתמסר אל תינוקות של בית רבן ולהשגיח עליהם ועל התנהגותם הראויה. פחדו היה גדול פן כתוצאה מעבודתו של ר' ישראל חיים תקופח "פרנסתו" של השטן ובסופו של דבר יגברו מעשיהם הטובים של הקטנים והגדולים על חטאיהם.

ויתייצב השטן לפני בית-דין של מעלה. הוא דרש שתינתן לו הרשות להעמיד את ר' ישראל חיים בנסיגנות קשים כדי לראות אם עוד יחזיק בתומתו. דרישתו היתה להביא על ר' ישראל חיים ורעייתו צער גידול בנים באופן המחריר והמכאיב ביותר ולבחון אחר כך את אמונתו ברכונו של עולם ומעשיו הטובים אם הם כפי שהיו לפני כן.

כאן עצר ר' אשר יהונתן את שטף דיבורו, כמי שרוצה לשאוף אויר אחרי מאמץ רב, ולאחר מכן המשיך:

בן תשעים וארבע שנים אנכי היום, בעוד חודשיים אני הולך לעולמי, ומבטיח אני כי בעולם האמת אזמין את ה"בעל דבר", שגרם לר' ישראל חיים ורעייתו כל-כך הרבה צער ויסורים, לדין-תורה. קטרוגו על אנשים יראים ושלמים אלה היה בלתי צודק.

על ר' ישראל חיים ורעייתו אמליץ טוב, ואפעל שהקב"ה יזכה אותם בבן זכר שיאריך ימים ויחונן בכשרונות גדולים ויהא לגדול בישראל, אך מתנה אני תנאי: הבן שיוולד להם - ייקרא על שמי! אשר יהונתן.

הזקן סיים את דבריו המפתיעים והתרחק מן הקבר. הצבור נשאר על עמדו נדהם ופעור פה. מבוכה רבה השתררה בין האנשים, שלא ידעו כיצד להתייחס לדברים ששמעו: האם השמיע אותם

אדם מטורף, רחמנא ליצלן, או צדיק קדוש שהסתיר עד עתה את צדקותו מן הצבור, זמן ממושך הסתכלו איש על רעהו בדומיה מוחלטת. גם ר' ישראל חיים ואשתו שקעו בהרהורים.

בסופו של דבר הסתיימה הקבורה, האבלים והמלווים שבו איש איש לביתו.

כל פוזנא, מגדול ועד קטן, דיברה עתה על מה שהתרחש בבית העלמין. כרגיל אף נוספו פרטים ופרטי פרטים על המאורע כפי שהתרחש במציאות, וגם בדבריו של ר' אשר יהונתן חלו תוספות. הקהילה נחלקה לשני מחנות, היו כאלה שהיו משוכנעים שר' אשר יהונתן הוא צדיק נסתר, ואחרים טענו כי אינו אלא מטורף שאין להתייחס ברצינות לדבריו. אלה שהאמינו בו אף ידעו לספר סיפורי נפלאות ומופתים ממנו, וכן על למדנותו המופלגת וגדלותו בנגלה ובנסתר.

בשעה שבעיר הגיעו לידי ריב בקשר לאישיותו של ר' אשר יהונתן - הרי הוא עצמו חזר להתנהגותו הקודמת. הוא חי את חייו בתא העליה של בית-המדרש, שם שהה יום ולילה, וגם כאשר ירד לשעה קצרה לבית-המדרש לא דיבר עם איש אפילו מלה אחת.

ר' ישראל חיים ואשתו נמנו על אלה שהאמינו בר' אשר יהונתן ובדבריו, וקיבלו עידוד ונוחם מהבטחתו כי יבורכו בבן זכר. כדי שלא להיכשל בחטא כלשהו שבגללו יפסידו, חלילה, את הבטחת הישיש - הגבירו בני הזוג את זהירותם מכל ביטוי שלילי ומכל עוול קטן, וכן חיזקו את התמסרותם לילדים, לאלמנות ויתומים ולנזקקים סתם.

ר' ישראל חיים ורעייתו חיפשו דרך כיצד להתקרב אל ר' אשר יהונתן. הם רצו להכניסו לביתם ולהחזיקו בכבוד ובשפע. הם היו אף מוכנים בשמחה להביא לו מזון ובגדים וכלי מיטה אל תאו בעליית הגג כדי להנעים לו את שיבתו, אך הם לא הצליחו ליצור אתו מגע. כשר' ישראל חיים דיבר אליו - לא השיב.

פעם המתינה לו אשתו של ר' ישראל חיים שירד מן העליה. כשראתה אותו החלה לבכות לפניו: יאמר נא לנו ר' אשר יהונתן מה יהא משפט הילד שיוולד לנו ומעשהו, כיצד עלי לנהוג בעת ההריון וכיצד עלינו לנהוג בילד לכשיוולד?

ר' אשר יהונתן הסב את ראשו והלך לדרכו כמי שלא שמע את מה שדיברה אליו. אנשים שהיו עדי ראייה למאורע זה ניסו להוכיח ממה שראו כי אכן אין הזקן אלא אדם מטורף.

הגיע חודש אב. באחד הבקרים, לאחר התפילה, כאשר המתפללים לא הספיקו לעזוב את בית הכנסת, עלה ר' אשר יהונתן על הבימה, ובקול שצילצל כאילו יש בפיו בשורה טובה ומשמחת הכריז: "רבותי, היום הנני עוזב אתכם, סלחו נא לי כולכם שמא פגעתו בכבודו של מישהו או שמא גרמתי למישהו צער. רצוני גם להודות לגבאים ולמתפללים על שאיפשרו לי לשהות בצל קורתם שנים כה רבות". סיים את דבריו וירד מן הבימה. רבים חשבו כי בדעתו של הישיש לעקור מפוזנא ולהתיישב בעיר אחרת.

לאחר מכן יצא ר' אשר יהונתן מבית המדרש ופנה לחנות סמוכה וקנה שם שלושה נרות. אחר כך הביא חבית ומילאה מים. כשסיים פעולות אלה עמד להתפלל תפלת מנחה גדולה באריכות ובכוונה עצומה. אותות חדוה נראו על פניו בתפלתו.

כשסיים את תפלת המנחה ניגש אל אחד האנשים שישבו ולמדו בבית המדרש וביקשו שיגש אל החברה קדישא ויודיע לגבאי כי הוא, ר' אשר יהונתן, גוסס וכי על החברה קדישא להזדרז כדי שלא לאחר את יציאת הנשמה. הלה רץ בחפזון ובאימה לבצע את השליחות, ור' אשר יהונתן, במלוא

חושיו, ניגשו אל יהודי אחר מיושבי בית המדרש ומסר בידיו את שלושת הנרות שקנה לפני שעה קלה, וביקשו שלאחר יציאת הנשמה יניחוהו על הקרקע ואת הנרות שידליק יעמידו אחד למראשותיו, אחד לימינו ואחד לשמאלו.

בבית המדרש נמצאו אותה שעה אברכים רבים שעסקו בתורה ובתפלה. כאשר ראו את עיסוקן של ר' אשר יהונתן בהכנות לפטירה נפל עליהם אימה ופחד, מעולם לא ראו ולא שמעו תופעה כזו. אחדים מהם חששו שהדבר מצביע על כך שר' אשר יהונתן אינו במלוא שכלו, שכן לפי כל הסימנים הוא בריא ושלם בכל אבריו, כך שאין כל סימן לפטירה. ניגשו, איפוא, אל ר' אשר יהונתן והחלו לטעון כלפיו שיחדל מדיבוריו ומעשיו המבשרים על פטירתו הקרובה. הזקן פנה אליהם בנימה של תחנונים: "אנא, אל תבזבו את זמני בטענות ובויכוחים. אם תעזרו לי ותמלאו את בקשותי עוד יהיה סיפק בידי להעניק לכם ברכה בטרם היפרדי מכם". מיד הניחוהו לנפשו.

ר' אשר יהונתן התיישב עתה לומר וידוי בקול ברור וצלול. כל מלה נשמעה מפיו במלוא חיוניותה. האברכים החרישו ועקבו אחרי מעשיו, והזדרזו למלא כל בקשותיו.

כעבור שעה הגיעו אנשי חברה קדישא. ר' אשר יהונתן התמתח על הספסל וביקש שיגישו לו את השק שבו מונחים חפציו. הוא הוציא משם תכריכים והגישם לאחד מן החברה קדישא. לאחר מכן הכניס שוב ידו לשק והוציא משם צרור קשור. הוא התיר את הצרור והעלה בידו שלושה זהובים.

את הכסף הורה למסור לגבאי החברה קדישא כתמורה לחלקת הקבר וכדמי קבורה. הוא ביקש שיחצבו לו קבר ליד הגדר הצפונית של בית העלמין, ששם השטח זרוע בסלעים ואיש אינו מעוניין להיקבר שם, כך שהחברה קדישא לא תפסיד כמעט מן השטח שנועד לקבורה. מאידך יקויים בזה רצונו לשכב בודד. "איני מסוגל לסבול את ריח המתים הנודף מהם בגלל אכילות התאוה והתענוגים שלהם" - אמר. את שאר הכסף הועיד לצדקה.

ר' אשר יהונתן קיפל את בגדיו וביקש לשלוח אותם לקרובי משפחתו בפראג. הוא ביקש גם להזכיר לר' ישראל חיים ורעייתו שאת בנם שיוולד להם יקראו על שמו.

עתה ביקש מחילה וסליחה מכל יהודי פוזנא, וברך את כל הנוכחים. עוד ביקש כי יטהרוהו במים שהכין הוא עצמו וכי יקברוהו בו ביום. הוא קרא בקול: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", ונפח את נשמתו כשחיוך קל על שפתיו.

ב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-רְאֵשֵׁי הַמַּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה כִּסְיִי: ג אִישׁ
 כִּי-יִדַּר נָדָר לַיהוָה אִוְהִשְׁבַּע שְׁבַעָה לְאָסֵר
 אָסֵר עַל-נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל-הַיֵּצֵא מִפִּי
 יַעֲשֶׂה כִסְיִי: ד וְאִשָּׁה כִּי-תִדַּר נָדָר לַיהוָה
 וְאָסְרָה אָסֵר בְּבֵית אָבִיהָ בְּנַעֲרִיהָ כִסְיִי:
 ה וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת-נְדָוָהּ וְאָסְרָה אֲשֶׁר אָסְרָה
 עַל-נַפְשָׁהּ וְהַחֲרִישׁ לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ כָל-נְדָוֶיהָ
 וְכָל-אָסֵר אֲשֶׁר-אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ יִקּוּם:
 ו וְאִם-הִנִּיא אָבִיהָ אֶתְּהָ בַיּוֹם שָׁמְעוּ כָל-
 נְדָוֶיהָ וְאָסְרָהּ אֲשֶׁר-אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ לֹא

ב ומליל משה עם רישי שבטיא
 לבני ישראל למימר דין פתגמא
 די פקיד יי: ג גבר ארי ידר נדר
 קדם יי או יקום קום למסר אסר
 על נפשה לא יבטל פתגמה ככל
 דיפוק מפומה יעבד: ד ואתתא
 ארי תדר נדר קדם יי ותסר אסר
 בבית אבוהא ברביותהא:
 ה וישמע אבוהא ית נדרה
 ואסרה די אסרת על נפשה
 וישתוק לה אבוהא ויקומון כל
 נדרהא וכל אסרי די אסרת על
 נפשה יקומון: ו ואם אעדי
 אבוהא יתה ביומא דשמע כל
 נדרהא ואסרה די אסרת על
 נפשה לא יקומון ומן קדם יי

רש"י

(ב) ראשי המטות. חלק פבור לנשיאים ללמדם
 תחלה, ואחר כך לכל בני ישראל. ומנין שאף שאר
 הדברות פן? תלמוד לומר (שמות לד): "וישבו אליו
 אהרן וכל-הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם:
 ואחר-יכן נגשו כל-בני ישראל" ומה ראה לאמרה
 פאן? למד, שהפרת נדרים ביחיד ממחה, ואם אין
 יחיד ממחה - מפר בשלשה הדיוטות. (ב"ב קכ) או
 יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים
 בלבד? נאמר פאן "זה הדבר", ונאמר בשחוטי
 חוץ (ויקרא יז) "זה הדבר", מה להלן נאמרה
 לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל, שנאמר: "דבר אל
 אהרן וגו'" אף זו נאמרה לכלן: זה הדבר. (ספרי)
 משה נתנבא (שמות יא) ב"כה אמר ה' פחצות
 הלילה". והנביאים נתנבאו ב"כה אמר ה'", מוסף
 עליהם משה שנתנבא בלשון "זה הדבר". (ספרי)
 נדרים (עז) דבר אחר: זה הדבר - מעוט הוא, לומר
 שהחכם בלשון "התרה" ובעל (ואב) בלשון
 "הפרה" בלשון הפתוב פאן, ואם חלפו - אין מתר
 ואין מופר: (ג) נדר. האומר: הרי עלי קונם,
 שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני, יכול אפלו

נשבע שיאכל נבלות, אני קורא עליו "ככל-היוצא
 מפיו יעשה"? תלמוד לומר "לאסר אסר" - לאסר
 את המתר, ולא להתיר את האסור: לא יחל דברו.
 כמו "לא יחלל דברו", לא יעשה דבריו חלין:
 (ד) בבית אביה. (ספרי) ברשות אביה ואפלו אינה
 בביתו: בנעריה. ולא קטנה ולא בוגרת, שהקטנה
 אין נדרה נדר, והבוגרת אינה ברשותו של אביה
 להפר נדריה. ואי זו היא קטנה? (נדה מ"ה ב) אמרו
 רבותינו: בת י"א שנה ויום אחד נדריה נכדקין:
 אם ידעה לשם-מי נדרה ולשם-מי הקדישה -
 נדרה נדר. בת י"ב שנה ויום אחד אינה צריכה
 להבדק: (ו) ואם-הניא אביה אתה. אם מנע
 אותה מן הנדר, פלומר שהפר לה. "הנאה" זו איני
 יודע מה היא, פשהוא אומר: "ואם ביום שמע
 אישה יניא אותה והפר", הני אומר: "הנאה" זו
 הפרה. ופשוטו: לשון מניעה והסרה; וכן (במדבר
 לב): "ולמה תניאון", וכן (תהילים קמא): "שמן
 ראש אל-יני ראשי", וכן (במדבר יד): "וידעתם
 את-תנואתי" - את אשר סרתם מעלי: וה' יסלח-
 לה. במה הפתוב מדבר? באשה שנדרה בנזיר

וַיִּשְׁתַּבֵּךְ לָהּ אָרִי אֶעֱדִי אֲבוּקָא
 יתה: ז ואם מהרה תהוי לגבר
 ונדרהא עלה או פרוש ספותהא
 די אסרת על נפשה: ח וישמע
 בעלה ביומא דשמע וישתוק לה
 ויקומון נדרהא ואסרהא די
 אסרת על נפשה יקומון: ט ואם
 ביומא דשמע בעלה אעדי יתה
 ובטל ית נדרהא די עלה וית
 פרוש ספותהא די אסרת על
 נפשה ומן קדם יי וישתביק לה:
 י ונדר ארמלא ומתרכא כל די
 אסרת על נפשה יקום עלה:
 יא ואם בית בעלה נדרת או
 אסרת אסר על נפשה בקיום:
 יב וישמע בעלה וישתוק לה לא
 אעדי יתהון ויקומון כל נדרהא
 וכל אסר די אסרת על נפשה
 יקומון: יג ואם בטלא יבטל
 יתהון בעלה ביומא די שמע כל
 אפקות ספותהא לנדרהא ולאסר
 נפשה לא יקומון בעלה בטלנון
 ומן קדם יי וישתביק לה: יד כל

יְקוּם וַיְהוֹה יִסְלַח-לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיָּהּ
 אֹתָהּ כְּשׁ"י: וְאִם־הָיוּ תִּהְיֶה לְאִישׁ וְנִדְרֶיהָ
 עָלֶיהָ אוֹ מִבְּטָא שְׁפֹתֶיהָ אֲשֶׁר אִסְרָה עַל־
 נַפְשָׁהּ כְּשׁ"י: ח וְיִשְׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ
 וְהַחֲרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נִדְרֶיהָ וְאִסְרָה אֲשֶׁר־אִסְרָה
 עַל־נַפְשָׁהּ יִקְמוּ כְּשׁ"י: ט וְאִם בְּיוֹם שָׁמַע אִישָׁהּ
 יֵנִיא אוֹתָהּ וְהִפִּיר אֶת־נִדְרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת
 מִבְּטָא שְׁפֹתֶיהָ אֲשֶׁר אִסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וַיְהוֹה
 יִסְלַח־לָהּ כְּשׁ"י: י וְנִדְרֵי אֶלְמָנָה וְגֵרוּשָׁה כָּל
 אֲשֶׁר־אִסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יְקוּם עָלֶיהָ כְּשׁ"י:
 יא וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נִדְרָה אוֹ־אִסְרָה אִסַּר
 עַל־נַפְשָׁהּ בְּשִׁבְעָהּ כְּשׁ"י: יב וְיִשְׁמַע אִישָׁהּ
 וְהַחֲרִישׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל־נִדְרֶיהָ
 וְכֹל־אִסַּר אֲשֶׁר־אִסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יְקוּם:
 יג וְאִם־הִפִּיר יִפֵּר אֹתָם אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ
 כָּל־מוֹצָא שְׁפֹתֶיהָ לְנִדְרֶיהָ וְלֹא־אִסַּר נַפְשָׁהּ לֹא
 יְקוּם אִישָׁהּ הַפָּרִם וַיְהוֹה יִסְלַח־לָהּ: יד כָּל־נִדְרֵי וְכֹל־שְׁבַעַת אִסַּר

רש"י

ולא שמע בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו:
 (ח) ושמע אישה וגו'. הרי לה, שאם קים הבעל,
 שהוא קים: (ט) והפיר את-נדרה. יכול אפלו לא
 הפיר האב? תלמוד לומר "בנעריה בית אביה" - כל
 שבנעוריה ברשות אביה היא (קידושין ג): (י) כל
 אשר-אסרה על-נפשה יקום עליה. לפי שאינה
 לא ברשות אב ולא ברשות בעל; וכאלמנה מן
 הנשואין הפתוב מדבר, (נדרים טז) אבל אלמנה מן
 הארוסין - מת הבעל, נתרוקנה וחררה לרשות
 האב: (יא) ואם-בית אישה נדרה. בנשואה
 הפתוב מדבר: (יד) כל-נדר וכל-שבעת

ושמע בעלה והפיר לה, והיא לא ידעה ועוברת על
 נדרה ושותה יין ומטמאה למתים, זו היא שצריכה
 סליחה, ואף על פי שהוא מופר. ואם המופרים
 צריכים סליחה, קל וחמר לשאינן מופרים (ספרי):
 (ז) ואם-היו תהיה לאיש. (נדרים טז) זו ארוסה;
 או אינו אלא נשואה? כשהוא אומר: "ואם בית
 אישה נדרה", הרי נשואה אמורה, וכאן בארוסה;
 וכא לחלק בה, שאביה ובעלה מפירין נדריה. הפיר
 האב ולא הפיר הבעל, או הפיר הבעל ולא הפיר
 האב, הרי זה אינו מופר, ואין צריך לומר אם קים
 אחד מהם: ונדריה עליה. שנדרה בבית אביה,

לְעֵנַת נַפֶּשׁ אִישָׁה יִקְיָמוּ וְאִישָׁה יִפְרְנוּ כס"י:
 טו וְאִם-הִחְרַשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁה מִיּוֹם אֶל-יוֹם
 וְהַקִּים אֶת-כָּל-נִדְרֶיהָ אוֹ אֶת-כָּל-אִסְרֶיהָ
 אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַקִּים אַתֶּם כִּי-הִחְרַשׁ לָהּ בַּיּוֹם
 שָׁמְעוּ כס"י: טז וְאִם-הִפֵּר יִפֵּר אֶתֶּם אַחֲרַי שָׁמְעוּ
 וְנִשְׂא אֶת-עֹנָה כס"י: יז אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה
 יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין-אָב
 לְבֵתוֹ בְּנִעְרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ: פ לא א וַיְדַבֵּר
 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ג נָקִים נִקְמַת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים אַחֲרֵי הַתְּאֵסֵף אֶל-
 עַמּוּד כס"י: ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם לֵאמֹר
 הַחֲלִצוּ מֵאֵתְכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וַיְהִיו עַל-מִדְּוִן
 לְתֵת נִקְמַת-יְהוָה בְּמִדְּוִן כס"י: ד אֶלֶף לַמָּטָה
 אֶלֶף לַמָּטָה לְכָל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַחוּ
 לְצַבָּא כס"י: ה וַיִּמָּסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף

נדר וכל קיומת אסר לסגפא נפש
 בעלה יקיימו ובעלה יבטלנון:
 טו ואם משתק ישתוק לה בעלה
 מיום ליום ויקים ית כל נדרהא
 או ית כל אסרהא די עלה יקים
 יתהון ארי שתק לה כיומא
 דשמע: טז ואם בטלא יבטל
 יתהון פתר דשמע ויקבל ית
 חובה: יז אלין קיימא די פקיד
 יי ית משה בין גבר לאתתה בין
 אבא לברתה ברביותהא בית
 אבוהא: א ומליל יי עם משה
 למימר: ב אתפרע פרענות בני
 ישראל מן מדינאי פתר בן
 תתפנש לעמיה: ג ומליל משה
 עם עמא למימר זריזו מנכון
 גברין לחילא ויהון על מדין
 למייהב פרענות דין עמא דין
 במדין: ד אלפא לשבטא אלפא
 לשבטא לכל שבטיא דישראל
 תשלחון לחילא: ה ואתפחרו
 מאלפאי דישראל אלפא לשבטא

רש"י

(ב): "אל-תתגר בם מלחמה", אבל מדינים נתעברו
 על ריב לא להם. דבר אחר: מפני שתי פרידות
 טובות שיש לי להוציא מהם: רות המואביה
 ונעמה העמונית: (ג) וידבר משה וגו'. (ספרי)
 אף-על-פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר, עשה
 בשמחה ולא אחר: החלצו. פתגומו, לשון חלוצי
 צבא מזינים: אנשים. צדיקים, וכן (שמות טז):
 "בחר-לנו אנשים", וכן (דברים א): "אנשים חכמים
 וידעים": נקמת-ה'. שהעומד פנגד ישראל, כאלו
 עומד פנגד הקדוש-ברוך-הוא: (ד) לכל מטות
 ישראל. (ספרי) לרבות שבט לוי. (ה) וימסרו.
 להודיע שבתן של רועי ישראל פמה הם חביבים
 על ישראל: עד שלא שמעו במיתתו מה הוא

אסר וגו'. לפי שאמר שהבעל מפר, יכול כל
 נדרים במשמע? תלמוד לומר "לענת נפש" - אינו
 מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד. והם מפרשים
 במסכת נדרים (דף עט): (טו) מיום אל-יום. שלא
 תאמר מעת לעת, לקף נאמר "מיום
 אל-יום" - ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשף:
 (טז) אחרי שמעו. אחרי ששמע וקם, שאמר:
 "אפשי בו" וחזר והפר לה אפלו בו ביום: ונשא
 את-עונה. הוא נכנס תחתיה. למדנו מכאן,
 שהגורם תקלה לחברו, הוא נכנס תחתיו לכל
 עונשין: (ב) מאת המדינים. ולא מאת המואבים,
 שהמואבים נכנסו לדבר מתמת יראה, שהיו יראים
 מהם שיהיו שוללים אותם, שלא נאמר אלא (דברים

למטה שנים-עשר אלף חלוצי צבא כס"י:
 וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם
 ואת-פינחס בן-אלעזר הכהן לצהבא וכלי
 הקדש והחצרות התרועה בידו כס"י: ויצבאו
 על-מדון כאשר צוה יהוה את-משה ויהרגו
 כל-זכר: ה ואת-מלכי מדון הרגו על-חלליהם
 את-אוי ואת-רקם ואת-צור ואת-חור ואת-
 רבע חמשת מלכי מדון ואת בלעם בן-בעור
 הרגו בחרב כס"י: ט וישבו בני-ישראל את-נשי
 מדון ואת-טפם ואת כל-בהמתם ואת-כל-
 מקניהם ואת-כל-חילם בזו: ואת כל-עריהם
 במושבתם ואת כל-טירתם שרפו באש כס"י:

תרי עשר אלפין מרזוי חילא:
 ו ושלח יתהון משה אלפא
 לשבטא לחילא יתהון וית פינחס
 בר אלעזר כהנא לחילא ומני
 דקודשא וחצרות זבכתא בידה:
 ז ואתחילו על מדון כמא די
 פקיד יי ית משה וקטלו כל
 דכורא: ח וית מלכי מדון קטלו
 על קטליהון ית אוי וית רקם וית
 צור וית חור וית רבע חמשא
 מלכי מדון וית בלעם בר בעור
 קטלו בחרבא: ט ושבו בני
 ישראל ית נשי מדון וית טפלהון
 וית כל בעיריהון וית כל גיתיהון
 וית כל נכסיהון בזו: י וית כל
 קרניהון במותבניהון וית כל בית
 סגדתהון אוקידו בנורא:

רש"י

בדו. ברשותו; וכן (במדבר כא): "ויקח את-כל-
 ארצו מידו": (ח) חמשת מלכי מדון. וכי אני
 רואה שחמשה מנה הכתוב. למה הזקק לומר
 "חמשת"? אלא למדך, ששוו כלם בעצה ושוו
 כלם בפרענות. בלעם הלך שם לטל שכר עשרים
 וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו, (ספרי) ויצא
 ממדון לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה. אמר
 להם: אם פשהייתם ששים רבוא לא יכלתם להם,
 ועכשו בי"ב אלף אתם באים להלחם? נתנו לו
 שכרו משלם ולא קפחוהו: בחרב. הוא בא על
 ישראל והחליף אמנותו באמנותם, שאין נוצחים
 אלא בפניהם על-ידי תפלה ובקשה, ובא הוא ותפש
 אמנותם לקללם בפיו, אף הם באו עליו והחליפו
 אמנותם באמנות האמות שבאין בחרב, שנאמר
 (בראשית כז): "ועל-חרבך תחיה": (י) טירתם.
 מקום פלטרין שלקהם, שהוא לשון מושב כומרים
 יודעי חקיהם. דבר אחר: לשון מושב שריהם, כמו
 שמתורגם "סרגי פלשתים" - "טורגי פלשתאי":

אומר? (שמות טז): "עוד מעט וסקלני", ומששמעו
 שמינתת משה תלויה בנקמת מדון, לא רצו ללכת
 עד שנמסרו על כרחן: (ו) אתם ואת-פינחס.
 מגיד, שהיה פינחס שקול כנגד כלם. ומפני מה
 הלך פינחס ולא הלך אלעזר? אמר הקדוש-ברוך-
 הוא: מי שהתחיל במצוה, שהרג כזבי בת צור,
 יגמר. דבר אחר: שהלך לנקם נקמת יוסף אבי
 אמו, שנאמר (בראשית לז): "והמדנים מכרו אתו"
 (סוטה מ). ומנין שהיתה אמו של פינחס משל
 יוסף? שנאמר (שמות ו): "מבנות פוטיאל" - מזרע
 יתרו שפטם עגלים לעבודת אלילים ומזרע יוסף
 שפטפט ביצרו. (סוטה מג) דבר אחר: שהיה משוח
 מלחמה: וכלי הקדש. זה הארון והציץ, שהיה
 בלעם עמקה ומפריח מלכי מדון בכשפים והוא
 עצמו פורח עמקה, הראה להם את הציץ שהשם
 חקוק בו והם נופלים, לכך נאמר: "על-חלליהם"
 במלכי מדון, שנופלים על החללים מן האויר, וכן
 בבלעם כתיב: "אל-חלליהם" בספר יהושע (יג):

י"א וַיִּקְחוּ אֶת-כָּל-הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל-הַמְּלָקוֹחַ בְּאֶדָם וּבְבַהֲמָה כס"י: יב וַיָּבֹאוּ אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל-עֲדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הַשְּׂבִי וְאֶת-הַמְּלָקוֹחַ וְאֶת-הַשָּׁלָל אֶל-הַמַּחֲנֶה אֶל-עֵרֶבֶת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל-יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ס שְׁנֵי י"ג וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל-נְשֵׂי־אֵי הָעֵדָה לִקְרֹאתָם אֶל-מַחוּץ לַמַּחֲנֶה כס"י: יד וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיִל שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשֵׁרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְבֵּא הַמְּלַחְמָה כס"י: טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחַיִּיתֶם כָּל-נַקְבָּה: טז הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַבַּר בְּלָעַם לְמַסֵּר-מֵעַל בִּיהוָה עַל-דְּבַר פְּעוֹר וַתְּהִי הַמִּגִּפָּה בַּעֲדַת יְהוָה כס"י: יז וְעַתָּה הֲרִגוּ כָל-זָכָר בַּטָּף וְכָל-אִשָּׁה יָדְעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר

י"א ושבּו ית פל עדאָה וית פל דברתא באנשא ובכעירא: יב ואיתיו לות משה ולות אלעזר כהנא ולות פנשתא דבני ישראל ית שבּיא וית דברתא וית עדאָה למשריתא למישריא דמואב די על ירדנא דירחו: יג ונפקו משה ואלעזר כהנא וכל רכבני כנשתא לקדמותהון למברא למשריתא: יד ורגזי משה על דממנן על חילא רבני אלפין ורבני מאותא דאתו מחיל קרבא: טו ואמר להון משה הקימתון כל נקבא: טז הא אנון הווא לבני ישראל בעצת בלעם לשקרא שקר קדם יי על עסק פעור ורות מותנא בכנשתא דיי: יז וכען קטולו כל דכורא בטפלא וכל אתתא דידעת גבר למשכבי דכורא קטולו:

רע"י

זו היא שנגשל פלוני בה: בדבר בלעם. אמר להם: אפלו אתם מכניסים כל המונות (ס"א האמות) שבעולם, אין אתם יכולים להם; שמא מרבים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רבב בחור? בואו ואשיאכם עצה: אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו' פדאיתא בחלק ובספרי: (יז) וכל-אשה ידעת איש. (יבמות ס) ראוייה להבעל אף-על-פי שלא נבעלה. (יבמות סו) ולפני הציץ העבירות, והראוייה להבעל פניה מוריקות: הרגו. (ספרי) למה חזר ואמר? להפסיק הענגן, דברי רבי ישמעאל, שאם אני קורא: "הרגו כל-זכר בטף וכל-אשה ידעת איש... וכל הטף בנשים וגו'", איני יודע אם להרג (וכל-אשה ידעת) עם הזכרים או להחיות עם הטף? לכך נאמר "הרגו":

(יא) ויקחו את-כל-השלל וגו'. מגיד, שהיו כשרים וצדיקים, ולא נחשדו על הגזל לשלח יד בבזה שלא ברשות, שנאמר: "את-כל-השלל וגו'", ועליהם מפרש בקבלה "שניף כעדר הרחלים וגו'", אף אנשי המלחמה שבה כלם צדיקים: שלל. הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין: בז. הוא בנת מטלטלין, שאינם תכשיטין: מלקוח. אדם ובהמה. ובמקום שפתיב "שבי" אצל "מלקוח": "שבי" - באדם, "ומלקוח" - בבמה: (יג) ויצאו משה ואלעזר הכהן. לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטף מן הבזה: (יד) ויקצף משה על פקודי החיל. ממנים על החיל; ללמדך, שכל סרחון הדור תלוי בגדולים, שיש כח בידם למחות: (טז) הן הנה. מגיד, שהיו מכירין אותן:

הָרְגוּ רַשׁ"י: יח וְכָל הַחַיָּה בַּנְּשִׁים אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ
 מִשְׁכָּב זָכַר הַחַיּוֹ לָכֶם: יט וְאַתֶּם חָנוּ מִחוּץ
 לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הַיּוֹם נָפֶשׁ וְכָל אִי
 בַּחֲלָל תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 אֶתֶם וּשְׂבִיכֵם רַשׁ"י: כ וְכָל-בְּגָד וְכָל-כְּלֵי-עוֹר
 וְכָל-מַעֲשֵׂה עֵינִים וְכָל-כְּלֵי-עֵץ תִּתְחַטְּאוּ רַשׁ"י:
 ס כא וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל-אַנְשֵׁי הַצִּבָּא
 הַבָּאִים לַמַּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר-
 צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה רַשׁ"י: כב אַךְ אֶת-הַזֶּהָב
 וְאֶת-הַכֶּסֶף אֶת-הַנְּחֹשֶׁת אֶת-הַבְּרֹזֶל אֶת-
 הַבַּדִּיל וְאֶת-הָעֹפֶרֶת רַשׁ"י: כג כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר-

יח וְכָל טַפְּלָא בְּנִשְׂיָא דִּי לֹא
 יָדְעָא מִשְׁכָּבִי דְכוּרָא קִיִּימוּ לְכוּן:
 יט וְאַתּוֹן שְׂרוּ מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא
 שִׁבְעָא יוֹמִין כֹּל דִּי קִטְל נַפְשָׁא
 וְכָל דִּי קָרַב בְּקִטְלָא תְּדוּן עֲלוּהִי
 בַּיּוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבַיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה
 אַתּוֹן וּשְׂבִיכוֹן: כ וְכָל לְבוּשׁ וְכָל
 מִן דְּמִשְׁחָה וְכָל עוֹבַד מַעֲזִי וְכָל מִן
 דְּעָא תְּדוּן עֲלוּהִי: כא וַאֲמַר
 אֶלְעָזָר כֹּהֵנָא לְגַבְרֵי חִילָא דְאַתּוּ
 לְקַרְבָּא דָּא גְזֵרַת אֹרִיתָא דִּי
 פִּקִּיד יְיָ יְת מֹשֶׁה: כב בְּרַם יְת
 דְהָבָא וְיְת כֶּסֶפָא יְת נְחֹשֶׁתָא יְת
 פְּרֻזָּלָא יְת אַבְצָא וְיְת אַבְרָא:
 כג כָּל מַדְעָם דְּמַתְעַל בְּנוֹרָא
 תַּעֲבֹרֻנָּה בְּנוֹרָא וְיִדְפִי בְּרַם בְּמִי

רש"י

(יט) מחוץ למחנה. שלא יכנסו לעזרה: כל הרג
 נפש. (ספרי) רבי מאיר אומר: בהורג בדבר המקבל
 טמאה הכתוב מדבר. ולמדך הכתוב: שהכלי
 מטמא אדם בחבורי המת, כאלו נוגע במת עצמו.
 או כול אפילו זרק בו חץ והרגו? תלמוד לומר:
 "וְכָל נוֹגַע בַּחֲלָל", מקיש הרג לנוגע, מה נוגע
 על-ידי חבורו, אף הרג על-ידי חבורו: תתחטאו.
 במי נדה פדין שאר טמאי מתים, שאף לדברי
 האומרים (יבמות סא) קברי עובדי גילולים אינן
 מטמאין באהל שנאמר (יחזקאל לד): "וְאַתָּן צֹאנִי
 צֹאן מְרֻעִיתִי אֲדָם אַתֶּם", אַתֶּם קְרוּיִים אֲדָם וְאִין
 עוֹבְדֵי גִילוּלִים קְרוּיִין אֲדָם, מוֹדָה הוּא שֶׁהַעוֹבְדֵי
 גִילוּלִים מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמִשָּׂא, שְׁלֹא נֶאֱמַר אֲדָם
 אֱלָא אֲצֵל טַמְאַת אֱהֻלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט):
 "אֲדָם כִּי יָמוּת בְּאֱהֻל": אַתֶּם וּשְׂבִיכֵם. לֹא
 שֶׁהַנְּכָרִים מְקַבְּלִין טַמְאַה וְצָרִיכִין הַזָּאָה, אֱלָא מָה
 אַתֶּם בְּגִי-בְרִית, אִף שְׂבִיכֵם, כְּשִׁבְאוּאוּ לְבְרִית
 וַיִּטְמְאוּ, צָרִיכִין הַזָּאָה: (כ) וְכָל-מַעֲשֵׂה עֵינִים.
 (ת"כ) להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות:

(כא) ויאמר אלעזר הכהן וגו'. לפי שבא משה
 לכלל פעם, בא לכלל טעות, שנתעלמו ממנו
 הלכות געולי נכרים, וכן אפה מוצא בשמיני
 למלואים, שנאמר (ויקרא י): "וַיִּקְצֹף (מֹשֶׁה) עַל-
 אֶלְעָזָר וְעַל-אִיתָמָר" - בא לכלל פעם, בא לכלל
 טעות, וכן (במדבר כ) ב"ש שמעו-נא המרים": וַיִּף
 אֶת-הַסֵּלַע - על-ידי הפעם טעה: אֲשֶׁר צִוָּה ה'
 וגו'. (ספרי) תלה ההוראה ברבו: (כב) אף
 את-הזהב וגו'. אף-על-פי שלא הזהיר לכם אלא
 על הלכות טמאה, עוד יש הזהיר לכם על הלכות
 געול. ו"אף" לשון מעוט, פלומר ממעטין אַתֶּם
 מְלַהֲשֵׁתֶם בְּפִלִים אֶפְלוּ לְאַחַר טְהַרְתֶּן מִטְּמֵאת
 הַמֵּת עַד שִׁיטְהַרוּ מִבְּלִיעַת אֶסוּר נְכֻלוֹת. וְרַבּוּתֵינוּ
 אָמְרוּ: "אִף אֶת-הַזֶּהָב" לומר, שֶׁצָּרִיף לְהַעֲבִיר
 חֲלָדָה שְׁלוֹ קָדָם שִׁיגְעִילָנוּ, וְזֶהוּ לְשׁוֹן "אִף", שְׁלֹא
 יְהֵא שֵׁם חֲלָדָה אִף הַמִּתְכַּת יִהְיֶה כְּמוֹת שֶׁהוּא:
 (כג) כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר-יָבֵא בְּאֵשׁ. לְבַשֵּׁל בּוֹ פְּלוּם:
 תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ. (ע"ז ע"ה ב) כְּדָרִף
 תַּשְׁמִישׁוּ - הַגְּעֻלָּתוֹ, מֵה שֶׁתַּשְׁמִישׁוּ עַל-יְדֵי חַמִּין,

יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה
 יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו
 במים כס"י: כד וכבסתם בגדיכם ביום השביעי
 וטהרתם ואחר תבאו אל-המחנה כס"י: ס
 כה ויאמר יהוה אל-משה לאמר: כו שא את
 ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה אתה
 ואלעזר הכהן וראשי אבות העדה כס"י:
 כז וחצית את-המלקוח בין תפשי המלחמה
 היצאים לצבא ובין כל-העדה כס"י: כח והרמת
 מכס ליהוה מאת אנשי המלחמה היצאים
 לצבא אחד נפש מחמש המאות מן-האדם
 ומן-הבקר ומן-החמרים ומן-הצאן:
 כט ממחציתם תקחו ונתתה לאלעזר הכהן
 תרומת יהוה: ל וממחצת בני-ישראל תקח
 אחד אחד מן-החמשים מן-האדם מן-הבקר
 מן-החמרים ומן-הצאן מכל-הבהמה ונתתה
 אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה:
 לא ויעש משה ואלעזר הכהן כאשר צוה יהוה את-משה: לב ויהי

אדיותא יתדי וכל די לא מתעל
 פנורא תעברנה במיא:
 כד ותחורון לבושיכון ביומא
 שביעאה ותדפון וכתר פן תעלון
 למשוריתא: כה ואמר יי למשה
 למימר: כו קבל ית חושפן דברת
 שבא פאנשא ובכעירא את
 ואלעזר כהנא ורישי אבהת
 פנשתא: כז ותפלג ית דברתא
 בין גברי מגיחי קרבא דנפקו
 לחילא ובין כל פנשתא:
 כח ותפרש נסיבא קדם יי מן
 גברי מגיחי קרבא דנפקו לחילא
 חד נפשא מחמש מאה מן אנשא
 ומן תורי ומן חמרי ומן ענא:
 כט מפלגותהון תסבון ותיב
 לאלעזר כהנא אפרשותא קדם
 יי: ל ומפלגות בני ישראל תסב
 חד דאפתד מן חמשין מן אנשא
 מן תורי מן חמרי ומן ענא מכל
 פעירא ותיב יתהון ללואי נטרי
 מטרת משפנא דיי: לא ועבד
 משה ואלעזר כהנא כמא די
 פקיד יי ית משה: לב ותהו

רש"י

נגעילנו בחמין, ומה שתשמישו על-ידי צלי, כגון
 השפוד והאסקלה, ילבננו באור: אך במי נדה
 יתחטא. לפי פשוטו "חטוי" זה לטהרו מטמאת
 מת. אמר להם: צריכין הפלים געול לטהרם מן
 האסור, וחטוי לטהרן מן הטמאה. ורבותינו דרשו
 מכאן, שאף להכשירן מן האסור הטעין טבילה
 לכלי מתכות, ומי נדה הכתובין פאן דרשו מים
 הראויים לטבל בהם נדה. וכמה הם? אךבעים סאה:
 וכל אשר לא-יבא באש. כל דבר שאין תשמישו

על-ידי האור, כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן
 בצונן ולא בלעו אסור: תעבירו במים. מטבילו
 ודיו, ודוקא כלי מתכות: (כד) אל-המחנה.
 למחנה שכינה, שאין טמא מת טעון שלוח ממחנה
 לוייה וממחנה ישראל: (כו) שא את ראש. קח
 את החשבון: (כז) וחצית את-המלקוח בין
 תפשי המלחמה וגו'. חציו לאלו וחציו לאלו:
 (לב) ויהי המלקוח יתר הבז. לפי שלא נצטוו
 להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח, כתב

הַמִּלְקוֹחַ יִתֵּר הַבֶּזֶר אֲשֶׁר בְּזֵוּז עִם הַצֹּבֵא צֹאן
 שְׁש־מֵאוֹת אֵלֶּף וְשִׁבְעִים אֵלֶּף וַחֲמִשָּׁת
 אֲלָפִים כִּסְיִי: לג וּבִקֵּר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אֵלֶּף:
 לד וַחֲמֵרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אֵלֶּף: לה וּנְפֹשׁ אָדָם
 מִן־הַנְּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־
 נֶפֶשׁ שְׁנַיִם וְשִׁלְשִׁים אֵלֶּף: לו וְתִהְיֶה הַמַּחֲצָה
 חֶלֶק הַיִּצְאִים בַּצֹּבֵא מִסֵּפֶר הַצֹּאן שְׁלֹש־
 מֵאוֹת אֵלֶּף וְשִׁלְשִׁים אֵלֶּף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים
 וַחֲמִשׁ מֵאוֹת: לו וְיִהְיֶה הַמֶּכֶס לִיהוָה מִן־הַצֹּאן
 שֵׁשׁ מֵאוֹת חֲמִשׁ וְשִׁבְעִים: לח וְהַבִּקֵּר שֵׁשָׁה
 וְשִׁלְשִׁים אֵלֶּף וּמֶכֶס לִיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים:
 לט וַחֲמֵרִים שְׁלֹשִׁים אֵלֶּף וַחֲמִשׁ מֵאוֹת וּמֶכֶס
 לִיהוָה אֶחָד וְשִׁשִּׁים: מ וּנְפֹשׁ אָדָם שֵׁשָׁה
 עָשָׂר אֵלֶּף וּמֶכֶס לִיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁלְשִׁים
 נֶפֶשׁ: מא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה
 לְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
 מב וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֲצָה מֹשֶׁה
 מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֹּבָאִים כִּסְיִי: מג וְתִהְיֶה מַחֲצֶת
 הָעֵדָה מִן־הַצֹּאן שְׁלֹש־מֵאוֹת אֵלֶּף וְשִׁלְשִׁים
 אֵלֶּף שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמִשׁ מֵאוֹת כִּסְיִי: מד וּבִקֵּר
 שֵׁשָׁה וְשִׁלְשִׁים אֵלֶּף: מה וַחֲמֵרִים שְׁלֹשִׁים

דְּבִרְתָּא שְׂאָר בְּזָא דִּי בְּזוּ עֲמָא דִּי
 נִפְקוּ לְחִילָא עָנָא שִׁית מָאָה
 וְשִׁבְעִין וַחֲמִשָּׁא אֲלָפִין:
 לג וְתוּרֵי שִׁבְעִין וַתְּרִין אֲלָפִין:
 לד וַחֲמֵרֵי שִׁתִּין וַחֲד אֲלָפִין:
 לה וּנְפִשָׁא דְאַנְשָׁא מִן נְשִׂיאָ דִּי
 לֹא יִדְעָא מִשְׁכְּבֵי דְכֹרָא כָּל
 נִפְשָׁתָא תְּלַתִּין וַתְּרִין אֲלָפִין:
 לו וְהוּת פְּלִגְוִתָא חֶלֶק גְּבֻרְיָא דִּי
 נִפְקוּ לְחִילָא מִנֵּן עָנָא תְּלַת מָאָה
 וַתְּלַתִּין וְשִׁבְעֵ אֲלָפִין וַחֲמִשׁ
 מָאָה: לו וְהוּהוּ נְסִיבָא קְדָם יְיָ מִן
 עָנָא שִׁית מָאָה שִׁבְעִין וַחֲמִשׁ:
 לח וְתוּרֵי תְּלַתִּין וְשִׁתָּא אֲלָפִין
 וּנְסִיבְהוֹן קְדָם יְיָ שִׁבְעִין וַתְּרִין:
 לט וַחֲמֵרֵי תְּלַתִּין אֲלָפִין וַחֲמִשׁ
 מָאָה וּנְסִיבְהוֹן קְדָם יְיָ שִׁתִּין
 וַחֲד: מ וּנְפִשָׁא דְאַנְשָׁא שִׁתָּא
 עֲשָׂר אֲלָפִין וּנְסִיבְהוֹן קְדָם יְיָ
 תְּלַתִּין וַתְּרִין נִפְשִׁין: מא וְיִהִב
 מֹשֶׁה יֵת נְסִיב אֶפְרָשׁוּתָא קְדָם יְיָ
 לְאַלְעָזָר פְּהֻנָּא כְּמָא דִּי פִקִּיד יְיָ
 יֵת מֹשֶׁה: מב וּמִפְּלִגּוֹת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל דִּי פְּלַג מֹשֶׁה מִן גְּבֻרְיָא
 דִּי נִפְקוּ לְחִילָא: מג וְהוּת פְּלִגּוֹת
 כְּנִשְׁתָּא מִן עָנָא תְּלַת מָאָה
 וַתְּלַתִּין וְשִׁבְעָא אֲלָפִין וַחֲמִשׁ
 מָאָה: מד וְתוּרֵי תְּלַתִּין וְשִׁתָּא
 אֲלָפִין: מה וַחֲמֵרֵי תְּלַתִּין אֲלָפִין

רש"י

את הלשון הזה: ויהי המלקוח, שבא לכלל חלקה ולכלל מקס, שהיה עורף על בן המטלטלין אשר בזו עם הצבא איש לו, ולא בא לכלל חלקה מספר הצאן וגו': (מב) וממחצית בני ישראל אשר חצה משה. לעדה והוציא להם מן האנשים הצבאים: (מג) ותהי מחצת העדה. כף וכף:

אֶלֶף וַחֲמִשׁ מֵאוֹת: מו וַנִּפֶּשׂ אָדָם שֵׁשֶׁה עָשָׂר
אֶלֶף: מז וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמַּחְצֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הָאֶחָד אֶחָד מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם וּמִן־
הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לְלוּיִם שְׁמֵרֵי מִשְׁמֶרֶת
מִשְׁכַּן יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: כס"ו
מח וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר לְאֶלְפֵי
הַצֹּבָא שְׂרֵי הָאֱלֹפִים וְשְׂרֵי הַמֵּאוֹת: כס"ז
מט וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבַדְיָךְ נִשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ
אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בִּידֵנוּ וְלֹא־נִפְקַד מִמֶּנּוּ
אִישׁ כִּס"י: נ וַנִּקְרַב אֶת־קָרְבָּן יְהוָה אִישׁ אֲשֶׁר
מֵצָא כְּלִי־זָהָב אֶצְעָדָה וְצִמִּיד טַבַּעַת עָגִיל
וְכוּמָז לְכֹפֶר עַל־נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה: כס"י
נא וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֲתָם
כָּל כְּלֵי מַעֲשֵׂה: נב וַיְהִי אֶל־זָהָב הַתְּרוּמָה
אֲשֶׁר הִרְיִמוּ לַיהוָה שֵׁשֶׁה עָשָׂר אֶלֶף שֶׁבַע־
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל מֵאֵת שְׂרֵי הָאֱלֹפִים
וּמֵאֵת שְׂרֵי הַמֵּאוֹת: נג אֲנָשֵׁי הַצֹּבָא בָּזְזוּ אִישׁ
לוֹ: נד וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב
מֵאֵת שְׂרֵי הָאֱלֹפִים וְהַמֵּאוֹת וַיָּבֵאוּ אֹתוֹ
אֶל־אַהֲל מוֹעֵד וּזְכוּרָן לְבְנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי יְהוָה: פ שלישי

וַחֲמִשׁ מֵאוֹת: מו וַנִּפֶּשׂ אָדָם דַּאֲנָשָׂא
שְׁתָּא עֶשֶׂר אֶלְפִין: מז וַנִּסִּיב
מֹשֶׁה מִפְּלָגוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת
דַּאֲפַחַד חַד מִן חֲמִשִּׁין מִן אֲנָשָׂא
וּמִן בְּעִירָא וַיְהִיב יִתְהוֹן לְלוּאֵי
נְטֵרֵי מִטְרַת מִשְׁפָּנָא דִּי קָמָא דִּי
פְקִיד יֵי יֵת מֹשֶׁה: מח וַקְרִיבוּ
לְוֵת מֹשֶׁה דִּי מִמְּנֹן עַל אֶלְפֵי
חִילָא רַבְּנֵי אֶלְפִין וְרַבְּנֵי מֵאוֹתָא:
מט וַאֲמְרוּ לְמֹשֶׁה עֲבַדְיָךְ קַבִּילוּ
יֵת חֲשַׁבֹן גְּבֵרֵי מְגִיחֵי קָרְבָּא דִּי
עֲמָנָא וְלֹא שְׂגָא מִנָּנָא אֲנָשׁ:
נ וַקְרַבְנָא יֵת קָרְבָּנָא דִּי גְבֵר
דַּאֲשַׁפַח מִן דְּדָהֵב שְׂרִין וְשַׁבְּכִין
עֲזָקָן קַדְשִׁין וּמַחוּף לְכַפְרָא עַל
נַפְשֹׁתָנָא קָדָם יֵי: נא וַנִּסִּיב מֹשֶׁה
וְאֶלְעָזָר פַּהֲנָא יֵת דְּהָבָא מִנְהוֹן
כָּל מִן דְּעוֹבְדָא: נב וַיְהוּה כָּל
דְּהֵב אֶפְרָשׁוֹתָא דִּי אֶפְרִישׁוּ קָדָם
יֵי שְׁתַּת עֶשֶׂר אֶלְפִין שֶׁבַע מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁין סַלְעִין מִן רַבְּנֵי אֶלְפִין
וּמִן רַבְּנֵי מֵאוֹתָא: נג גְּבֵרֵי
דְּחִילָא בָּזוּ גְבֵר לְנַפְשָׁה:
נד וַנִּסִּיב מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר פַּהֲנָא יֵת
דְּהָבָא מִן רַבְּנֵי אֶלְפִין וּמֵאוֹתָא
וַאֲיִתֵּירוּ יֵתָה לְמִשְׁכַּן זְמָנָא דְּכַרְנָא
לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל קָדָם יֵי:

רש"י

(מז) וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְגו': (מח) הַפְּקֻדִים. מוֹשְׁבֵךְד - יַחְסֵר מְקוֹם מוֹשְׁבֵךְד, אִישׁ הֶרְגִיל לַיִשָּׁב
הַמְּמַנִּים: (מט) וְלֹא־נִפְקַד. וְלֹא גַחְסֵר, וְתַרְגוּמוֹ
"וְלֹא שְׂגָא", אִף הוּא בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי "חֲסָרוֹן", כְּמוֹ
(בראשית לא): "אֲנֹכִי אֶחְסָנָה" תַּרְגוּמוֹ: "דְּהוֹת
שְׂגִיָא מִמְּנִנָא", וְכֵן (שמואל א כ): כִּי יִפְקַד

מִקוֹם יוֹשֵׁב שָׁם, וְכֵן (שם כ): "וַיִּפְקַד מְקוֹם דְּוֹד" - גַּחְסֵר
מְקוֹמוֹ וְאִין אִישׁ יוֹשֵׁב שָׁם: (נ) אֶצְעָדָה - אֵלוּ
צְמִידִים שֶׁל רֶגֶל. וְצִמִּיד - שֶׁל יָד: עָגִיל - גְּזָמִי
אֲזַן: וְכוּמָז - דְּפוּס שֶׁל בֵּית הַרְחָם, לְכַפֵּר עַל

לב א ומקנה | רב היה לבני ראובן ולבני-גד
 עצום מאד ויראו את-ארץ יעזר ואת-ארץ
 גלעד והנה המקום מקום מקנה: ב ויבאו
 בני-גד ובני ראובן ויאמרו אל-משה ואל-
 אלעזר הכהן ואל-נשיאי העדה לאמר:
 ג עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה
 ושכם ונבו ובען ^{כס"י}: ד הארץ אשר הכה יהוה
 לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך
 מקנה: ס ה ויאמרו אם-מצאנו חן בעיניך יתן
 את-הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל-
 תעברנו את-הירדן: ו ויאמר משה לבני-גד
 ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם
 תישבו פה ^{כס"י}: ז ולמה כתיב תנואון קרי תניאון
 את-לב בני ישראל מעבר אל-הארץ אשר-
 נתן להם יהוה ^{כס"י}: ח פה עשו אבותיכם
 בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את-
 הארץ ^{כס"י}: ט ויעלו עד-נחל אשכול ויראו
 את-הארץ ויניאו את-לב בני ישראל לבלתי-
 בא אל-הארץ אשר-נתן להם יהוה: י ויחר-
 אף יהוה ביום ההוא וישבע לאמר: יא אם-
 יראו האנשים העלים ממצרים מן עשרים
 שנה ומעלה את האדמה אשר נשבעתי

א ובעיר סגי הנה לבני ראובן
 ולבני גד תקיף לחדא וחזו ית
 ארע יעזר וית ארע גלעד והא
 אתרא אתר פשר לבית בעיר:
 ב ואתו בני גד ובני ראובן
 ואמרו למשה ולאעזר כהנא
 ולברכבי כנשתא למימר:
 ג מכללתא ומלבשתא וכומרין
 ובית נמרין ובית חשבנא ובעלי
 דקבא (וכימא) וסיעת בית
 קברתא דמשה ובעון: ד ארעא
 די מחא יי ית יתבהא קדם
 כנשתא דישראל ארע פשרא
 לבית בעיר היא ולעבדיך אית
 בעיר: ה ויאמרו אם אשכחנא
 רחמין בעיניך תתייב ית ארעא
 הדא לעבדיך לאחסנא לא
 תעברנא ית ירדנא: ו ויאמר
 משה לבני גד ולבני ראובן
 האחיכון געלון לקרבא ואתון
 תיתבון הכא: ז ולמא תונון ית
 לפא דבני ישראל מלמעבר
 לארעא דיהב להון יי: ח קדין
 עבדו אבהתכון כד שלחית יתהון
 מרקם גיאה למחזי ית ארעא:
 ט וסליקו עד נחלא דאתפלא
 וחזו ית ארעא ואוניו ית לפא
 דבני ישראל כדיל דלא למעל
 לארעא דיהב להון יי: י ותקף
 רגזא דיי כיומא ההוא וקיים
 למימר: יא אם יחזון גבריא
 דסליקו ממצרים מבר עשרין
 שנין ולעלא ית ארעא די קנימית

רש"י

הרהור הלב של פנות מדין: (ג) עטרות ודיבן לפם מעבר, שיהיו סבורים שאתם יראים לעבר
 וגו'. מארץ סיחון ועוג היו: (ו) האחיכם. לשון מפני המלחמה וחזק הערים והעם: (ח) מקדש
 תמיתה הוא: (ז) ולמה תניאון. תסירו ותמנעו ברנע. כך שמה ושני קדש היו:

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מָלְאוּ אַחֲרָיו:
 יב בְּלִתִּי כָּל־בַּיִת בְּנֵי־יִפְתָּה הַקְּנִיזִי וַיְהוֹשֶׁעַ בְּנֵי־נֹון כִּי
 מָלְאוּ אַחֲרָיו יְהוָה כְּשׁ"י: יג וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה
 בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְעַם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־
 תָּם כָּל־הַדֹּר הָעֹשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּשׁ"י:
 יד וְהִנֵּה קָמוּתָם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבוּת אֲנָשִׁים
 חַטָּאִים לְסַפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־יְהוָה
 אֶל־יִשְׂרָאֵל כְּשׁ"י: טו כִּי תִשׁוּבֶנָּה מֵאַחֲרָיו וַיִּסַּף
 עוֹד לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וַיִּשְׁחַתֵּם לְכָל־הָעַם
 הַזֶּה: ס טז וַיִּנְשׂוּ אֱלֹוִי וַיֹּאמְרוּ גְדֻרַת צֹאן
 נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֶה וְעָרִים לְטַפְּנוּ כְּשׁ"י: זי וַאֲנַחְנוּ
 נַחֲלֵץ חַשִׁים לְפָנֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר
 אִם־הִבִּיאֲנָם אֶל־מְקוֹמָם וַיֵּשֶׁב טַפְּנוּ בְּעָרֵי
 הַמִּבְצָר מִפָּנֵינוּ יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כְּשׁ"י: יח לֹא נָשׁוּב
 אֶל־בְּתִינוּ עַד הַתְּנַחַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ
 נַחֲלָתוֹ: יט כִּי לֹא נִנְחַל אֶתְּם מֵעַבְר לִירְדֵן
 וְהִלָּאָה כִּי בָאָה נַחֲלָתְנוּ אֵלֵינוּ מֵעַבְר הִירְדֵן

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב אַרְי לָא
 אֲשִׁלְּמוּ בְּתֵר דְּחִלְתֵּי: יב אֲלֵהֶן
 כָּל־בַּיִת בְּרֵי יִפְתָּה קְנִיזָא וַיְהוֹשֶׁעַ בְּרֵי
 נֹון אַרְי אֲשִׁלְּמוּ בְּתֵר דְּחִלְתָא
 דְּי: יג וַתְּקַף רְגֵזָא דְּיֵי בְּיִשְׂרָאֵל
 וַטְרַדְנוּן בַּמִּדְבָּרָא אַרְבַּעִין שָׁנִין
 עַד דְּסַף כָּל דְּרָא דְעָבִיד דְּבִישׁ
 קָדָם י: יד וְהָא קָמְתוּן חֲלָף
 אֲבָתְהוֹן תַּלְמִידֵי גְבַרְיָא חִיבְיָא
 לְאוֹסְפָא עוֹד עַל תְּקוּפָה רְגֵזָא דְּיֵי
 לְיִשְׂרָאֵל: טו אַרְי תְּתוּבוּן מִבְּתֵר
 דְּחִלְתָּה וַיִּוֹסֵף עוֹד לְאַחֲרוּתְהוֹן
 בַּמִּדְבָּרָא וַתַּחֲבִלוּן לְכָל עַמָּא
 דְּהָדִין: טז וַקְרִיבוּ לְוִתָּה וַאֲמְרוּ
 חַטָּרִין דְּעָן נִבְנֵי לְבַעֲרִנָא הָבָא
 וַקְרוּיִן לְטַפְּלָנָא: זי וַאֲנַחְנָא
 נִזְדַּרְזוּ מִבַּעֲיִן קָדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד
 דֵּי נַעֲלִבוּן לְאַתְרֵיהוֹן וַיִּתְּבוּן
 טַפְּלָנָא בְּקְרוּיִן כְּרִיכֹן מִן קָדָם
 יְחִבֵּי אַרְעָא: יח לֹא נָתוּב לְבִיתְנָא
 עַד דְּיִחַסְנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר
 אַחַסְנָתָה: יט אַרְי לֹא נַחֲסִין
 עַמְהוֹן מֵעַבְרָא לִירְדָנָא וְלִהְלָא
 אַרְי קַפְלָנָא אַחַסְנָתָנָא לָנָא
 מֵעַבְרָא לִירְדָנָא מְדִינָתָא:

רש"י

יב) הַקְּנִיזִי. (סוטה יא) חורגו של קנו הנה ויגדה
 לו אמו של כלב את עתניאל: (יג) וינעם.
 ויטלטלם, מן "נע ונד" (ס"א וטלטלם בנע ונד):
 יד) לְסַפּוֹת. כמו (ישעיה כט): "ספו שנה על־
 שנה" (ירמיה ז): "עלותיכם ספו וגו'" לשון
 תוספת: (טז) נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֶה. חסים היו על
 ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם
 לטפם. אמר להם משה: לא כן, עשו העקר - עקר,
 והטפל - טפל. בנו לכם תחלה ערים לטפכם
 ואחר-כך גדרות לצנאכם: (יז) וַאֲנַחְנוּ נַחֲלֵץ

חשים. נזדיין מהירים, כמו (ישעיה ח): "מהר שלל
 חש בז", (שם ה): "ימהר יחישו": לְפָנֵינוּ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל. בראשי גיסות, מתוך שגבורים היו, שפן
 נאמר בגד (דברים לג): "וטרף זרוע אף-קדקד". ואף
 משה חזר ופירש להם באלה הדברים (שם ג):
 "ואצו אתכם בעת ההוא וגו' חלוצים תעברו לפני
 אחיכם בני-ישראל כל-בני-חיל". וביריחו כתיב
 (יהושע ו): "והחלוץ הלך לפניהם". זה ראובן וגד
 שקימו תנאם: וישב טפנו. בעודנו אצל אחינו:
 בערי המבצר. שנבנה עכשו: (יט) מעבר לירדן

מִזְרַחָהָ כְּשִׁי׃ פ רביעי כ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה
 אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אִם־תַּחֲלֹצוּ לִפְנֵי
 יְהוָה לַמִּלְחָמָה׃ כא וְעָבַר לָכֶם כָּל־חַלּוּץ אֶת־
 הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הִזְרִישׁוּ אֶת־אִבְיוֹ
 מִפְּנֵיו׃ כב וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר
 תָּשׁוּבוּ וְהֵייתֶם נֹקִים מִיְהוָה וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהֵייתֶה
 הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְאַחֲזָה לִפְנֵי יְהוָה׃
 כג וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כִּן הִנֵּה חֲטַאתֶם לַיהוָה
 וְדַעוּ חֲטַאתְכֶם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם׃ כד בְּנוּ־
 לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֹרֹת לְצִנְאֲכֶם וְהִיצֵא
 מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּן כְּשִׁי׃ כה וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גֵר וּבְנֵי
 רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבַדְיָךְ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר
 אָדְנִי מְצִוָּה כְּשִׁי׃ כו טַפְּנוּ נַשִּׁינוּ מִקִּנְנוּ וְכָל־
 בְּהֵמַתָּנוּ יִהְיוּ־שֵׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד׃ כז וְעֲבַדְיָךְ
 יַעֲבֹרוּ כָּל־חַלּוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה
 כַּאֲשֶׁר אָדְנִי דִבֶּר׃ כח וַיֵּצְאוּ לָהֶם מֹשֶׁה אֶת
 אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן וְאֶת־רְאִשֵׁי
 אֲבוֹת הַמִּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּשִׁי׃ כט וַיֹּאמֶר
 מֹשֶׁה אֱלֹהִים אִם־יַעֲבֹרוּ בְנֵי־גֵר וּבְנֵי־רְאוּבֵן |

כ ואמר להון משה אם תעבדון
 את פתגמא הדין אם תזדרזון קדם
 עמא דיי לקרבא: כא ויעבר לכון
 כל דמזרוזו את ירדנא קדם עמא
 דיי עד דיתרוך את בעלי דכבוהי
 מן קדמוהי: כב ותתקבש ארעא
 קדם עמא דיי ובתר פן תתובון
 ותהון זכאין מן קדם יי ומישראל
 ותהי ארעא קדא לכון לאחסנא
 קדם יי: כג ואם לא מעבדון פן
 הא חבתון קדם יי ודעו חובתכון
 די תשפח יתכון: כד בנו לכון
 קרוין לטפלכון וחסרין לענכון
 ודיפוק מפומכון תעבדון:
 כה ואמרו בני גד ובני ראובן
 למשה למימר עבדיך יעבדון
 כמא די רבוני מפקד: כו טפלנא
 נשנא גיתנא וכל בעירנא יהון
 תמן בקרוי גלעד: כז ועבדיך
 יעברון כל מזרוזו חילא קדם עמא
 דיי לקרבא כמא די רבוני ממלל:
 כח ופקיד להון משה את אלעזר
 כהנא ואת יהושע בר נון ואת
 רישי אבהת שבטיא לבני
 ישראל: כט ואמר משה להון
 אם יעברון בני גד ובני ראובן
 עמכון את ירדנא כל דמזרוזו
 לקרבא קדם עמא ותתקבש

רש"י

תעשו. לגבה, שקבלתם עליכם לעבר למלחמה עד
 כבוש וחלוק; שמשנה לא בקש מהם אלא
 "ונכבשה...ואחר תשבו", והם קבלו עליהם "עד
 התנחל", הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן
 עשו: (כה) ויאמר בני-גד. כלם כאיש אחד:
 (כח) ויצו להם. כמו עליהם, ועל תנאם מנה

וגו'. בעבר המערבי: פי באה נחלתנו. כבר
 קבלנוה בעבר המזרחי: (כד) לצנאכם. תבה זו
 מגזרת (תהלים ח): "צנה ואלפים כלם", שאין בו
 אל"ף מפסיק בין נו"ן לצד"י. ואל"ף שבא פאן
 אחר הנו"ן במקום ה"א של צנה הוא, מיסודו של
 רבי משה הדרשן למדתי פן: והיצא מפיכם

אֶתְכֶם אֶת־הִירֹדִין כָּל־חֲלוּץ לְמַלְחָמָה לְפָנַי
 יְהוֹה וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם
 אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לְאַחֲזָה: ־ וְאִם־לֹא יַעֲבֹרוּ
 חֲלוּצִים אִתְּכֶם וְנֶאֱחָזוּ בְּתַכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
 לֹא וַיַּעֲנוּ בְּנֵי־גֵר וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר אֵת אֲשֶׁר
 דִּבֶּר יְהוֹה אֶל־עֲבָדָיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה: ־ לֹא נֶחְנוּ
 נַעֲבֹר חֲלוּצִים לְפָנַי יְהוֹה אֶרֶץ כְּנָעַן וְאֶתְנוּ
 אַחֲזָת נַחֲלָתְנוּ מֵעַבְר לִירֹדִין כִּשִׁי: ־ לֹא וַיִּתֵּן לָהֶם
 מֹשֶׁה לְבְנֵי־גֵר וּלְבְנֵי רְאוּבֵן וּלְחֲצִי אֶשְׁבֹּט
 מְנַשֶּׁה בְּיֹוסֵף אֶת־מַמְלַכַת סִיחֹן מֶלֶךְ
 הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלַכַת עֹוג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן הָאֶרֶץ
 לְעָרֶיהָ בְּגַבְלַת עָרֵי הָאֶרֶץ סָבִיב: ־ לֹא וַיְבָנוּ
 בְּנֵי־גֵר אֶת־דִּיבֹן וְאֶת־עֹטְרוֹת וְאֵת עֲרֹעַר:
 לֹא וְאֶת־עֹטְרוֹת שׁוֹפָן וְאֶת־יַעֲזֹר וַיִּגְבְּהָה:
 לֹא וְאֶת־בֵּית נַמְרָה וְאֶת־בֵּית הָרָן עָרֵי מִבְּצָר
 וְגִדְרוֹת צֹאן כִּשִׁי: ־ לֹא וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת־חֶשְׁבֹן
 וְאֶת־אֶלְעָלָא וְאֵת קָרְיָתִים: ־ לֹא וְאֶת־נָבוֹ וְאֶת־
 בְּעַל מְעֹז מוֹסַבַת שֵׁם וְאֶת־שִׁבְמָה וַיִּקְרְאוּ
 בְּשֵׁמֹת אֶת־שְׁמוֹת הָעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ כִּשִׁי: ־ לֹא וַיִּלְכוּ בְּנֵי מְכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה

ארצא קדמיכון ותתנון להון ית
 ארצא דגלעד לאחסנא: ל ואם
 לא יעברון מזרזין עמכון ויחסנון
 ביניכון בארצא דכנען:
 לא ואתיכו בני גד ובני ראובן
 למימר ית די מליל יי לעבדיך כן
 נעבד: לב נחנא נעבר מזרזין
 קדם עמא די לארצא דכנען
 ועמנא אחידת אחסנתנא מעברא
 לירדנא: לג ויהב להון משה
 לבני גד ולבני ראובן ולפלגות
 שבטא דמנשה בר יוסף ית
 מלכות סיחון מלכא דאמוראה
 וית מלכות עוג מלכא דמתנן
 ארצא לקרוהא בתחומין קרוי
 ארצא סחור סחור: לד ובנו בני
 גד ית דיבון וית עטרות וית
 ערער: לה וית עטרות שופן וית
 יעזר ורמתא: לו וית בית נמרה
 וית בית הרן קרוין קריבן וחסרין
 דען: לו ובני ראובן בנו ית
 חשבון וית אלעלא וית קריתים:
 לח וית נבו וית בעל מעוז מקפן
 שמקן וית שבמה וקרו בשמקן
 ית שמחת קרויא די בנו:
 לט ואזלו בני מכיר בר מנשה

רש"י

אלעזר ויהושע. כמו (שמות יד): "ה' ילחם לכם":
 (לב) ואתנו אחזת נחלתנו. כלומר, בנדינו
 וכרשותנו תהי אחזת נחלתנו מעבר הנה:
 (לו) ערי מבצר וגדרות צאן. זה סוף הפסוק
 מוסב על תחלת הענין: "ויבנו בני-גד את-הערים
 הללו להיות ערי מבצר וגדרות צאן": (לח) ואת-
 נבו ואת-בעל מעוז מוסבת שם. נבו ובעל
 מעוז - שמות עבודת אלילים הם, והיו האמוריים
 קורים עריהם על שם עבודת אלילים שלהם, ובני
 ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים, והיו
 "מוסבת שם" - נבו ובעל מעוז מוסבות לשם
 אחר: ואת-שבמה. בנו שבמה, (ס"א בשמה ועין
 רמב"ן) והיא שבם האמורה למעלה:
 (לט) ויורש. כתרגומו ותריף, שתבת ריש

גַּלְעָדָה וַיִּלְכְּדָהּ וַיֹּרֶשׁ אֶת־הָאָמְרִי אֲשֶׁר־
 בָּהּ כְּשִׁי׃ מ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגְּלָעָד לְמַכִּיר בֶּן־
 מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃ מא וַיֵּאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הַלֵּךְ
 וַיִּלְכְּדוּ אֶת־חֹתְמֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חֹתֵם
 יֵאִיר כְּשִׁי׃ מב וַנִּבַּח הַלֵּךְ וַיִּלְכְּדוּ אֶת־קַנְתָּ וְאֶת־
 בְּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא לָהּ נִבְחָ בְּשֵׁמוֹ כְּשִׁי׃ פפפ

ק"ב פסוקים, בק"י יק"ב סימן

פרשת מסעי

לג א אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵצְאוּ
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצַבְּאוֹתֵם בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּשִׁי׃
 ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל־
 פִּי יְהוָה וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם׃ ג וַיִּסְעוּ
 מֵרַעְמָסֶס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם
 לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח יֵצְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמָה לְעֵינֵי

לגלעד וכבשוה ותריף ית
 אמוראה די בה: מ ויהב משה
 ית גלעד למכיר בר מנשה ויתב
 בה: מא ויאיר בר מנשה אזל
 וכבש ית פפרניהון וקרא ויתבן
 פפרני יאיר: מב ונבח אזל וכבש
 ית קנת וית פפרנהא וקרא לה
 נבח בשמה: פ פ פ

א אלין מטלני בני ישראל די
 נפקו מארעא דמצרים לחיליהון
 בידא דמשה ואהרן: ב וכתב
 משה ית מפקניהון למטלניהון
 על מימרא דני ואלין מטלניהון
 למפקניהון: ג ונטלו מרעמסס
 בירחא קדמאה בחמשא עשרא
 יומא לירחא קדמאה מבתר
 פסחא נפקו בני ישראל בריש

רש"י

היתה להם מנוחה, שהרי אין פאן אלא ארבעים
 ושפים מסעות; צא מהם י"ד, שכלם היו בשנה
 ראשונה קדם גזרה, משנסעו מרעמסס עד שבאו
 לרתמה שמשם נשתלחו המרגלים, שנאמר (במדבר
 יב): "ואחר נסעו העם מחצרות וגו'", (שם יג):
 "שלח-לך אנשים וגו'". וכאן הוא אומר: "ויסעו
 מחצרת ויחנו ברתמה", למדת, שהיא במדבר
 פארן, ועוד הוצא משם שמונה מסעות שהיו לאחר
 מיתת אהרן - מהר הקר עד ערבות מואב בשנת
 הארבעים נמצא שכל שמונה ושלישים שנה לא
 נסעו אלא עשרים מסעות. זה מיסודו של רבי
 משה הדרשן. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת:
 משל למלך שהיה בנו חולה והולוכו למקום רחוק
 לרפאותו, כיון שהיו חוזרין, התחיל אביו מונה כל

משמשת שתי חלקות: לשון ירשה ולשון הורשה,
 שהוא טרוד ותרוף: (מא) חותיהם. פפרניהון:
 ויקרא אתהן חות יאיר. לפי שלא היו לו בנים
 קראם בשמו לזכרון: (מב) ויקרא לה נבח. לה
 אינו מפיק ה"א, וראיתי ביסודו של רבי משה
 הדרשן, לפי שלא נתקיים לה שם זה, לפיכך הוא
 רפה, שמשמעות מדרשו כמו לא. ותמהני מה
 ידרש בשתי תבות הדומות לה (רות ב): "ויאמר לה
 בעז", (זכריה ה) "לבנות-לה בית":

חסלת פרשת מטות

(א) אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו? להודיע
 חסדיו של מקום, שאף-על-פי שגזר עליהם
 לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים
 ומטלטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא

כָּל־מִצְרַיִם: ה וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים אֶת אֲשֶׁר
הָבָה יְהוָה בָּהֶם כָּל־בְּכוֹר וּבִאֱלֹהֵיהֶם עָשָׂה
יְהוָה שְׁפָטִים כִּשׁ"י: ה וַיִּסְעוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִרְעַמְסֵם וַיַּחֲנוּ בְּסֹכֶת: ו וַיִּסְעוּ מִסֹּכֶת וַיַּחֲנוּ
בְּאֶתֶם אֲשֶׁר בְּקִצֵּה הַמִּדְבָּר: ז וַיִּסְעוּ מֵאֶתֶם
וַיָּשָׁב עַל־פִּי הַחִירֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַעַל צְפוּן
וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי מַגְדֹּל: ח וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת
וַיַּעֲבְרוּ בְּתוֹךְ־הַיָּם הַמִּדְבָּרָה וַיִּלְכוּ דֶרֶךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַר אֶתֶם וַיַּחֲנוּ בְּמַרְה: ט
וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילְמָה וּבְאֵילָם שְׁתֵּי
עָשָׂרָה עֵינַת מַיִם וְשִׁבְעֵים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם:
י וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־סוּף: יא וַיִּסְעוּ
מֵיַם־סוּף וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַר־סִין: יב וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַר־
סִין וַיַּחֲנוּ בְּדַפְקָה: יג וַיִּסְעוּ מִדַּפְקָה וַיַּחֲנוּ
בְּאֵלוּשׁ: יד וַיִּסְעוּ מֵאֵלוּשׁ וַיַּחֲנוּ בְּרַפִּידִם וְלֹא־
הָיָה שָׁם מַיִם לָעַם לְשִׁתּוֹת: טו וַיִּסְעוּ מִרַפִּידִם
וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַר סִינַי: טז וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַר סִינַי
וַיַּחֲנוּ בְּקִבְרֹת הַתְּאוּה: יז וַיִּסְעוּ מִקִּבְרֹת
הַתְּאוּה וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֹרֹת: יח וַיִּסְעוּ מִחֲצֹרֹת וַיַּחֲנוּ
בְּרֵתְמָה כִּשׁ"י: יט וַיִּסְעוּ מִרֵתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרַמֵּן
פְּרִיץ: כ וַיִּסְעוּ מִרַמֵּן פְּרִיץ וַיַּחֲנוּ בְּלִבְנָה:
כא וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה: כב וַיִּסְעוּ מִרִּסָּה

גְּלִי לְעֵינַי כָּל מִצְרָאִי: ד וּמִצְרָאִי
מְקַבְּרִין ית די קטל יי בהון כל
בוּכְרָא וּבְטֻעוֹתֵהוֹן עֶבֶד יי דינין:
ה וּנְטִלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִרְעַמְסֵס
וּשְׂרוֹ בְּסֹכֶת: ו וּנְטִלוּ מִסֹּכֶת
וּשְׂרוֹ בְּאֶתֶם דִּי בְּסִטְר מִדְּבָרָא:
ז וּנְטִלוּ מֵאֶתֶם וְתַב עַל פּוּם
חִירְתָּא דִּי קָדָם בַּעַל צְפוּן וּשְׂרוֹ
קָדָם מַגְדֹּל: ח וּנְטִלוּ מִן פּוּם
חִירְתָּא וַעֲבְרוּ בְּגוֹ יִמָּא לְמִדְבָּרָא
וְאָזְלוּ מִהַלָּךְ תְּלִתָּא יוֹמִין
בְּמִדְבָּרָא דְאֶתֶם וּשְׂרוֹ בְּמַרְה:
ט וּנְטִלוּ מִמָּרְה וְאָתוּ לְאֵילָם
וּבְאֵילָם תְּרֵי עֶשֶׂר מִבוּעֵין דִּמִּין
וְשִׁבְעֵין דְּקָלִין וּשְׂרוֹ תַמָּן:
י וּנְטִלוּ מֵאֵילָם וּשְׂרוֹ עַל יִמָּא
דְּסוּף: יא וּנְטִלוּ מִיִּמָּא דְּסוּף
וּשְׂרוֹ בְּמִדְבָּרָא דְּסִין: יב וּנְטִלוּ
מִמִּדְבָּרָא דְּסִין וּשְׂרוֹ בְּדַפְקָה:
יג וּנְטִלוּ מִדַּפְקָה וּשְׂרוֹ בְּאֵלוּשׁ:
יד וּנְטִלוּ מֵאֵלוּשׁ וּשְׂרוֹ בְּרַפִּידִם
וְלֹא הָוָה תַמָּן מִיָּא לְעַמָּא
לְמִשְׁתֵּי: טו וּנְטִלוּ מִרַפִּידִם וּשְׂרוֹ
בְּמִדְבָּרָא דְּסִינַי: טז וּנְטִלוּ
מִמִּדְבָּרָא דְּסִינַי וּשְׂרוֹ בְּקִבְרֵי
דְּמִשְׁאֵלֵי: יז וּנְטִלוּ מִקִּבְרֵי
דְּמִשְׁאֵלֵי וּשְׂרוֹ בַּחֲצֹרֹת: יח
וּנְטִלוּ מִחֲצֹרֹת וּשְׂרוֹ בְּרֵתְמָה:
יט וּנְטִלוּ מִרֵתְמָה וּשְׂרוֹ בְּרַמֵּן
פְּרִיץ: כ וּנְטִלוּ מִרַמֵּן פְּרִיץ וּשְׂרוֹ
בְּלִבְנָה: כא וּנְטִלוּ מִלִּבְנָה וּשְׂרוֹ
בְּרִסָּה: כב וּנְטִלוּ מִרִּסָּה וּשְׂרוֹ

רש"י

המסעות. אמר לו: פאן לשננו, פאן הוּקְרַנו, פאן מְקַבְּרִים. טְרוּדִים בְּאֵבָלִם: (יח) וַיַּחֲנוּ בְּרֵתְמָה.
חֲשָׁשֶׁת אֶת רֹאשׁוֹ וְכו' (במדבר רבה): (ד) וּמִצְרַיִם עַל שֵׁם לְשׁוֹן הָרַע שֶׁל מְרַגְלִים, שְׁנֵאֵמַר (תהלים

וַיַּחֲנוּ בְּקַהֲלָתָהּ: כג וַיִּסְעוּ מִקַּהֲלָתָהּ וַיַּחֲנוּ
 בְּהַר־שֵׁפָר: כד וַיִּסְעוּ מִהַר־שֵׁפָר וַיַּחֲנוּ
 בַּחֲרָדָה: כה וַיִּסְעוּ מִחֲרָדָה וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלוֹת:
 כו וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלוֹת וַיַּחֲנוּ בְּתַחַת: כז וַיִּסְעוּ
 מִתַּחַת וַיַּחֲנוּ בְּתַרְחָה: כח וַיִּסְעוּ מִתַּרְחָה וַיַּחֲנוּ
 בְּמַתְקָה: כט וַיִּסְעוּ מִמַּתְקָה וַיַּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה:
 ל וַיִּסְעוּ מִחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּמִסְרוֹת: לא וַיִּסְעוּ
 מִמִּסְרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּבְנֵי יַעֲקֹן: לב וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקֹן
 וַיַּחֲנוּ בְּחַר הַגְּדָד: לג וַיִּסְעוּ מִחַר הַגְּדָד וַיַּחֲנוּ
 בְּיִטְבְּתָהּ: לד וַיִּסְעוּ מִיִּטְבְּתָהּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵבְרֹנָה:
 לה וַיִּסְעוּ מִעֵבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֵצִין גְּבַר: לו וַיִּסְעוּ
 מִעֵצִין גְּבַר וַיַּחֲנוּ בְּמִדְּבַר־צֹן הוּא קֹדֶשׁ:
 לו וַיִּסְעוּ מִקֹּדֶשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהַר הַהָר בְּקֶצֶה אֶרֶץ
 אֲדוּם: לח וַיַּעַל אֱהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הָר הַהָר
 עַל־פִּי יְהוָה וַיִּמַּת שֵׁם בְּשַׁנַּת הָאֲרֻבָּעִים
 לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ
 הַחֲמִישִׁי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ כַּסִּי: לט וְאֱהֲרֹן בֶּן־שֵׁשׁ
 וָעֶשְׂרִים וּמֵאת שָׁנָה בָּמָתוֹ בְּהַר הַהָר: ס
 מ וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ עֹרֵד וְהוּא יוֹשֵׁב בְּנֶגֶב
 בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בָּבֶא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּסִּי: מא וַיִּסְעוּ
 מִהַר הַהָר וַיַּחֲנוּ בְּצִלְמֹנָה: מב וַיִּסְעוּ מִצִּלְמֹנָה
 וַיַּחֲנוּ בְּפוּנֹן: מג וַיִּסְעוּ מִפוּנֹן וַיַּחֲנוּ בְּאַבְתָּ:

בְּקַהֲלָתָהּ: כג וַיִּסְעוּ מִקַּהֲלָתָהּ וַיַּחֲנוּ
 בְּהַר־שֵׁפָר: כד וַיִּסְעוּ מִהַר־שֵׁפָר: כד וַיִּסְעוּ
 מִטוֹרָא דְשֵׁפָר וַיַּחֲנוּ בַּחֲרָדָה:
 כה וַיִּסְעוּ מִחֲרָדָה וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלוֹת:
 כו וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלוֹת וַיַּחֲנוּ בְּתַחַת:
 כז וַיִּסְעוּ מִתַּחַת וַיַּחֲנוּ בְּתַרְחָה:
 כח וַיִּסְעוּ מִתַּרְחָה וַיַּחֲנוּ בְּמַתְקָה:
 כט וַיִּסְעוּ מִמַּתְקָה וַיַּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה:
 ל וַיִּסְעוּ מִחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּמִסְרוֹת:
 לא וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקֹן:
 לב וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקֹן וַיַּחֲנוּ בְּחַר הַגְּדָד:
 לג וַיִּסְעוּ מִחַר הַגְּדָד וַיַּחֲנוּ בְּיִטְבְּתָהּ:
 לד וַיִּסְעוּ מִיִּטְבְּתָהּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵבְרֹנָה:
 לה וַיִּסְעוּ מִעֵבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֵצִין גְּבַר:
 לו וַיִּסְעוּ מִעֵצִין גְּבַר וַיַּחֲנוּ בְּמִדְּבַר־צֹן הוּא קֹדֶשׁ:
 לו וַיִּסְעוּ מִקֹּדֶשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהַר הַהָר בְּקֶצֶה אֶרֶץ
 אֲדוּם:
 לח וַיַּעַל אֱהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הָר הַהָר
 עַל־פִּי יְהוָה וַיִּמַּת שֵׁם בְּשַׁנַּת הָאֲרֻבָּעִים
 לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ
 הַחֲמִישִׁי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ כַּסִּי:
 לט וַיַּעַל אֱהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הָר הַהָר
 עַל־פִּי יְהוָה וַיִּמַּת שֵׁם בְּשַׁנַּת הָאֲרֻבָּעִים
 לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ
 הַחֲמִישִׁי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ כַּסִּי:
 מא וַיִּסְעוּ מִהַר הַהָר וַיַּחֲנוּ בְּצִלְמֹנָה:
 מב וַיִּסְעוּ מִצִּלְמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּפוּנֹן:
 מג וַיִּסְעוּ מִפוּנֹן וַיַּחֲנוּ בְּאַבְתָּ:

רש"י

קכ: "מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי מלמד שמת בנשיקה: (מ) וישמע הכנעני. (ר"ה) גבור שנונים עם גחלי רתמים": (לח) על-פי ה'. ג) כאן למדך, שמיתת אהרן היא השמועה,

מד וַיִּסְעוּ מֵאֶבֶת וַיַּחֲנוּ בְּעֵי הָעֵבְרִים בְּגֹבֹל מוֹאָב כַּסִּי: מַה וַיִּסְעוּ מֵעֵיִם וַיַּחֲנוּ בְּדִיבֹן גֵּד: מו וַיִּסְעוּ מְדִיבֹן גֵּד וַיַּחֲנוּ בְּעַלְמָן דְּבִלְתִּימָה: מז וַיִּסְעוּ מֵעַלְמָן דְּבִלְתִּימָה וַיַּחֲנוּ בְּהַרֵי הָעֵבְרִים לְפָנָי נָבו: מח וַיִּסְעוּ מֵהַרֵי הָעֵבְרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ: מט וַיַּחֲנוּ עַל-הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשָׁמֹת עַד אֲבֹל הַשָּׁטִיִּם בְּעַרְבַת מוֹאָב כַּסִּי: ס חַמִּישִׁי נ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בְּעַרְבַת מוֹאָב עַל-יַרְדֵּן יַרְחוֹ לֵאמֹר: נא דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן אֶל-אֶרֶץ כְּנָעַן כַּסִּי: נב וְהוֹרְשָׁתֶם אֶת-כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבְדֹתֶם אֶת כָּל-מִשְׁכֵּיכֶם וְאֶת כָּל-צְלָמֵי מִסְכַּתְכֶם תֵּאֲבְדוּ וְאֵת כָּל-בְּמוֹתֶם תִּשְׁמְדוּ כַּסִּי: נג וְהוֹרְשָׁתֶם אֶת-הָאָרֶץ וַיִּשְׁבְּתֶם-בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת-הָאָרֶץ לְרֶשֶׁת

וישרו באבת: מד ונטלו מאבת ושרו במגזת עבראי בתחום מואב: מה ונטלו ממגזתא ושרו בדיבון גד: מו ונטלו מדיבון גד ושרו בעלמן דבלתימה: מז ונטלו מעלמן דבלתימה ושרו בטורי דעבראי דקדם נבו: מח ונטלו מטורי דעבראי ושרו במישריא דמואב על ירדנא דירחו: מט ושרו על ירדנא מבית ישימות עד מישר שטין במישריא דמואב: נ ומליל יי עם משה במישריא דמואב על ירדנא דירחו למימר: נא מלל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען: נב ויתרכון ית כל יתבי ארעא מן קדמיכון ותכדון ית כל בית סגדתהון וית כל צלמי מתכתהון תכדון וית כל כמתהון תשצון: נג ויתרכון ית יתבי ארעא ויתבון בה ארי לכון יקבית ית ארעא למירת יתה:

רשי"י

משה: בשאתם עוברים בירדן כיבשה על-מנת כן תעברו. ואם לאו - מים באין ושוטפין אתכם; וכן מציינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן: (נב) והורשתם. וגרשתם: משפיתם. כתרגומו: "בית סגדתהון", על שם שהיו מסככין את הקרקע ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליהם בפשוט ידים ורגלים, כדכתיב (ויקרא כו): "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה": מסכתם. כתרגומו: מתכתהון: (נג) והורשתם את-הארץ. והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם-בה

שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל, לפיכך חזר וכתבה: (מד) בעיני העברים. לשון חרבות וגלים כמו (מיכה א): "לעי השדה", (תהילים עט): "שמו את-ירושלים לעיים": (מט) מבית הישמות עד אבול השטים. כאן למדך שעור מחנה ישראל י"ב מיל, דאמר רבה בר בר חנה: "לדידי חזי לי הווא אתרא וכו": אבול השטים. מישור של שטים "אבול" שמו: (נא) כי אתם עברים את-הירדן וגו' והורשתם וגו'. והלא כמה פעמים הזכירו על כך? אלא כך אמר להם

אתה כס"י: **וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת־הָאָרֶץ בְּגוּרָל לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם לְרֹב תְּרֻבּוֹ אֶת־נַחֲלָתוֹ וְלִמְעַט תִּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵא לוֹ שְׁמָה הַגּוּרָל לוֹ יִהְיֶה לְמִטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנַחֲלוּ כס"י:**
וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשָׂפִים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִם בְּצַדִּיקֵיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ כס"י: **וְהָיָה כֹּאֲשֶׁר דְּמִיתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֲעִשֶׂה לָכֶם: פ לָד א וְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: נ צוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים אֶל־הָאָרֶץ כְּנַעַן זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפְּלֹ לָכֶם בְּנַחֲלָה אֶרֶץ כְּנַעַן לְגַבְלָתֶיהָ כס"י: ג וְהָיָה לָכֶם פְּאֶת־גִּבּוֹ מִמִּדְּבַר־צָן עַל־יְדֵי אָדוּם וְהָיָה**

נד ותחסנון ית ארעא בעדבא לזרעיתכון לסגיא תסגון ית אחסנתהון ולזעירי תזעירון ית אחסנתהון לדיפוק לה תמן עדבא די לה יהי לשבטי אבהתכון תחסנון: נה ואם לא תתרכון ית יתבי ארעא מן קדמיכון ויהי די תשארון מנהון לסיען גטלן זנן לקבליכון ולמשרזן מקפנכון ויעיקון לכון על ארעא די אתון יתבין בה: נו ויהי קמא די חשבית למעבד להון אעבד לכון: א ומליל יי עם משה למימר: ב פקד ית בני ישראל ותימר להון ארי אתון עלין לארעא דכנען דא ארעא די תתפלג לכון באחסנא ארעא דכנען לתחומהא: ג ויהי לכון רוח דרומא ממדברא דצן על תחומי אדום ויהי לכון תחום דרומא מסיפי קמא דמלחא

רש"י

נוהגות: תפל לכם. על שם שנתחלקה בגורל נקראת "חלקה", לשון נפילה. ומדרש אנדה אומר: על-ידי שהפיל הקדוש-ברוך-הוא שריהם של שבעים אמות מן השמים וכפתן לפני משה, אמר לו: ראה, אין בהם עוד כח! (ג) והיה לכם פאת-גב. רוח דרומית אשר מן המזרח למערב: ממדבר-צן. אשר אצל אדום מתחלת מקצוע דרומית-מזרחית של ארץ תשעת המטות. פיצד? שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ-ישראל זו אצל זו: קצת ארץ מצרים, וארץ אדום בלה, וארץ מואב בלה; ארץ מצרים במקצוע דרומית-מערבית, שנאמר בפרשה זו: "מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה". ונחל מצרים היה מהלף על פני כל ארץ מצרים, שנאמר (יהושע יג): מן השיחור אשר על-פני מצרים. ומפסיק בין ארץ

- תוכלו להתקיים בה, ואם לאו - לא תוכלו להתקיים בה: (נד) אל אשר-יצא לו שמה מקרא קצר הוא זה: אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל, לו יהיה: למטות אבותיכם. (ב"ב קיז) לפי חשבון יוצאי מצרים. דבר אחר: בשנים עשר גבולין כמנין השבטים: (נה) והיה אשר תותירו מהם. יהיה לכם לרעה: לשפים בעיניכם. ליתדות המנקרים עיניכם. תרגום של יתדות: "סיפנא": ולצנינם. פותרים בו הפותרים לשון מסוכת קוצים הסוככת אתכם לסגר ולכלא אתכם מאין יוצא וכו': וצרו אתכם. פתרגומו: (ב) זאת הארץ אשר תפל לכם וגו'. לפי שהרבה מצוות נוהגות בארץ ואין נוהגין בחוצה לארץ, הצרו לכתב מצרני גבולי רוחותיה סביב. לומר לה: מן הגבולים הללו ולפנים המצוות

לְכֶם גְּבוּל נֹגֵב מִקְצֵה יַם-הַיָּם לְכֶם עֲקָרְבַיִם
 וְנֹסֵב לְכֶם הַגְּבוּל מִנֹּגֵב לְמַעַלְהָ עֲקָרְבַיִם
 וְעֵבֶר צִנְהָ כְּתִיב וְהָיָה קָרִי וְהָיָה תּוֹצְאֹתָיו מִנֹּגֵב
 לְקֹדֶשׁ בְּרִנֵּעַ וְיֵצֵא חֲצֵר-אֲדָר וְעֵבֶר
 עֲצֻמָּה כְּסִי': הַ וְנֹסֵב הַגְּבוּל מֵעֲצֻמוֹן נַחֲלָה
 מִצָּרִים וְהָיָה תּוֹצְאֹתָיו הַיָּמָה כְּסִי': וְהַגְּבוּל יָם
 וְהָיָה לְכֶם הַיָּם הַגְּדוֹל וְהַגְּבוּל זֶה-יְהִיָּה לְכֶם

קדומא: ד ויסחר לכוון תחומא
 מדרומא למסקנא דעקרבאים
 ויעבר לצן ויהון מפקננהי
 מדרומא לרקם גיאה ויפוק
 לחצר אדר ויעבר לעצמון:
 ה ויסחר תחומא מעצמון לנחלא
 דמצרים ויהון מפקננהי לימא:
 ו ותחום מערבא ויהי לכוון ימא
 רבא ותחומה דין יהי לכוון תחום

רש"י

הירדן, והוא כנגד מקצוע צפונית מערבית של ארץ
 מואב. נמצא, שארץ פנען שבעבר הירדן
 למערב - הנה מקצוע דרומית-מזרחית שלה אצל
 אדום: (ד) ונסב לכם הגבול מנגב למעלה
 עקרבאים. כל מקום שנאמר "ונסב" או "ויצא"
 מלמד שלא הנה המצר שנה אלא הולך ויוצא
 לחוץ. יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם
 באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה
 עקרבאים. נמצא מעלה עקרבאים לפניו מן המצר:
 ועבר צנה. אל צין, כמו "מצרימה": והיה
 תוצאתיו. קצותיו. בדרומה של קדש ברנע: ויצא
 חצר-אדר. מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של
 עולם ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר-
 אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים. ולשון
 "נסב" האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר-אדר,
 שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע. ורחב
 אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש ברנע
 עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד
 הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב
 אל הים הגדול, שהוא מצר מערבה של כל ארץ
 ישראל. נמצא, שנחל מצרים במקצוע מערבית
 דרומית: (ה) והיו תוצאתיו הימה. אל מצר
 המערב, שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב
 משם והלאה: (ו) וגבול ים. ומצר מערבי מהו?
 והיה לכם הים הגדול. למצר: וגבול. הנסין
 שבתוף הים אף הם מן הגבול. והם איים שקורין

מצרים לארץ-ישראל, וארץ אדום אצלה לצד
 המזרח, וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום
 למזרח, וכשיצאו ישראל ממצרים, אם רצה
 המקום לקרב את פניסתם לארץ, הנה מעבירם את
 הנילוס לצד צפון ובאין לארץ-ישראל, ולא עשה
 כן; וזהו שנאמר (שמות יג): "ולא נחם אלהים דרך
 ארץ פלשתים", שהם יושבים על הים במערבה
 של ארץ פנען - פנען שנאמר בפלשתים (צפניה ב):
 "ישבי חבל הים גוי כרתים". ולא נחם אותו הדרך,
 אלא הסבן והוציאם דרך דרומה אל המדבר, והוא
 שקראו יחזקאל (יחזקאל כ): "מדבר העמים", לפי
 שהיו כמה אמות יושבות בצדו והולכין אצל
 דרומו מן המערב כלפי מזרח תמיד, עד שבאו
 לדרומה של ארץ אדום, ובקשו ממלך אדום
 שניחם לעבר דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך
 רחבה, ולא רצה. והצרכו לסבב את כל דרומה של
 אדום, עד בואם לדרומה של ארץ מואב, שנאמר
 (שופטים יא): "ונגם אל-מלך מואב שלח ולא אבה".
 והלכו כל דרומה של מואב עד סופה ומשם הפכו
 פניהם לצפון, עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה
 לרחבה; וכשפלו את מזרחה, מצאו את ארץ סיחון
 ועוג, שהיו יושבין במזרחה של ארץ פנען והירדן
 מפסיק ביניהם; וזהו שנאמר בפתח (שם): "ויילך
 במדבר ויסב את-ארץ אדום ואת-ארץ מואב, ויבא
 ממזרח-שמש לארץ מואב". וכבשו את ארץ סיחון
 ועוג, שהיתה בצפונה של ארץ מואב, וקרכו עד

מַעֲרָבָא : ז וְדִין יְהִי לְכוּן תְּחוּם
צְפוּנָא מִן יָמָא רְבָא תְּכוּנוֹן לְכוּן
לְהַר טוּרָא : ח מֵהוּר טוּרָא
תְּכוּנוֹן לְמִטֵּי תְּמַת וִיהוּן
מִפְּקוּדָהּ דְּתַחוּמָא לְצַדָּד :
ט וְיִפּוֹק תְּחוּמָא לְזַפְרוֹן וִיהוּן
מִפְּקוּדָהּ לְחֲצַר עֵינָן דִּין יְהִי לְכוּן
תְּחוּם צְפוּנָא : י וְתְּכוּנוֹן לְכוּן
לְתַחוּם קְדוּמָא מִחֲצַר עֵינָן
לְשַׁפָּם : יא וְנִחוּת תְּחוּמָא מִשַּׁפָּם
לְרַבְלָה מִמְדִּינָה לְעֵין וְנִחוּת
תְּחוּמָא וְיִמְטֵי עַל פִּיָּה יָם גְּגִסֵּר
קְדוּמָא : יב וְנִחוּת תְּחוּמָא
לְיַרְדֵּנָא וִיהוּן מִפְּקוּדָהּ לְיָמָא
דְּמַלְחָא דָּא תְּהִי לְכוּן אַרְעָא
לְתַחוּמָהָא סְחוּר סְחוּר : יג וּפְקִיד
מִשֶּׁה יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימֵר דָּא
אַרְעָא דִּי תַתְּחַסְנוּן יִתְּה בְּעַדְבָּא
דִּי פְקִיד יֵי לְמַפְן לְתַשְׁעַת שְׁבָטִין

גְּבוּל יָם כְּשִׁי : ז וְזֶה-יְהִי־לָכֶם גְּבוּל צְפוֹן
מִן-הַיָּם הַגָּדֹל תִּתְּאוּ לָכֶם הַר הַהָר כְּשִׁי :
ח מֵהַר הַהָר תִּתְּאוּ לָבֵא חֶמֶת וְהָיוּ תּוֹצְאוֹת
הַגְּבֹל צַדְדָה כְּשִׁי : ט וַיֵּצֵא הַגְּבֹל זַפְרָנָה וְהָיוּ
תּוֹצְאוֹתָיו חֲצַר עֵינָן זֶה-יְהִי־לָכֶם גְּבוּל
צְפוֹן כְּשִׁי : י וְהִתְּאוּיֹתֶם לָכֶם לְגְבוּל קְדָמָה
מִחֲצַר עֵינָן שַׁפְמָה כְּשִׁי : יא וַיֵּרֶד הַגְּבֹל מִשַּׁפָּם
הַרְבֵּלָה מִקְדָּם לְעֵין וַיֵּרֶד הַגְּבֹל וּמַחֵה עַל-
כַּתֵּף יָם-כַּנְרֵת קְדָמָה כְּשִׁי : יב וַיֵּרֶד הַגְּבוּל
הַיַּרְדֵּנָה וְהָיוּ תּוֹצְאוֹתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תְּהִי
לָכֶם הָאָרֶץ לְגְבֹל־תִּיהָ סְבִיב : יג וַיֵּצֵאוּ מִשֶּׁה
אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
תִּתְּנַחֲלוּ אֹתָהּ בְּגוּרֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת

רש"י

כְּלָתָהּ אוֹתָהּ מִדָּה : (ט) וְהָיוּ תּוֹצְאוֹתָיו חֲצַר עֵינָן.
הוא הָיָה סוֹף הַמְצָר הַצְּפוּנִי, וְנִמְצְאוּ חֲצַר עֵינָן
בְּמִקְצוֹעַ צְפוּנִית-מְזֻרְחִית. וּמִשָּׁם הִתְּאוּיֹתֶם לָכֶם
אֶל מְצָר הַמְזֻרְחִי : (י) וְהִתְּאוּיֹתֶם. לְשׁוֹן הַסְּבִיב
וְנִטְיָה, כְּמוֹ "תִּתְּאוּ" : שַׁפְמָה. בְּמִצְרַת הַמְזֻרְחִי
וּמִשָּׁם הַרְבֵּלָה : (יא) מִקְדָּם לְעֵין. שָׁם מְקוֹם,
וְהַמְצָר הוֹלֵךְ בְּמִזְרְחוֹ. נִמְצָא הָעֵין לְפָנִים מִן הַמְצָר
וּמִצְרַת-יִשְׂרָאֵל הִיא : וַיֵּרֶד הַגְּבֹל. כָּל שֶׁהַגְּבוּל
הוֹלֵךְ מִצְפוֹן לְדָרוֹם, הוּא יוֹרֵד וְהוֹלֵךְ : וּמַחֵה
עַל-כַּתֵּף יָם-כַּנְרֵת קְדָמָה. שִׁיחָא יָם כַּנְרֵת תּוֹף
לְגְבוּל בְּמַעֲרָב, וְהַגְּבוּל בְּמִזְרַח יָם כַּנְרֵת, וּמִשָּׁם
יוֹרֵד אֶל הַיַּרְדֵּן, וְהַיַּרְדֵּן מוֹשֵׁף וּבָא מִן הַצְּפוֹן
לְדָרוֹם בְּאֶלְכָסוֹן נוֹטָה לְצַד מְזֻרַח וּמִתְקַרֵּב לְצַד
אֶרֶץ כְּנָעַן כְּנָגֵד יָם כַּנְרֵת וּמוֹשֵׁף לְצַד מְזֻרַחָה שֶׁל
אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל כְּנָגֵד יָם כַּנְרֵת עַד שְׁנוּפֵל בֵּינֵם הַמֶּלַח,

"איזל"ש". (ז) גְּבוּל צְפוֹן. מְצָר צְפוֹן : מִן-הַיָּם
הַגָּדֹל תִּתְּאוּ לָכֶם הַר הַהָר. שֶׁהוּא בְּמִקְצוֹעַ צְפוּנִית
מַעֲרִבִית וְרֵאשׁוֹ מִשְׁפִּיעַ וְנִכְנָס לְתוֹךְ הַיָּם, וַיֵּשׁ
מִרְחֵב הַיָּם לְפָנִים הַיָּמִינוֹ וְחוֹצָה הַיָּמִינוֹ : תִּתְּאוּ.
תִּשְׁפְּעוּ לָכֶם לְנִטּוֹת מִמַּעֲרָב לְצְפוֹן, אֶל הַר הַהָר.
תִּתְּאוּ. לְשׁוֹן סְבִיב כְּמוֹ (ד"ה ב יב) : "אֶל-תָּא
הַרְצִים", (יחזקאל מ) : "וְתֵאֵי הַשַּׁעַר" - הַיְצִיעַ,
שְׁקוּרִין "אֲנַפְנֵדִי"ן", שֶׁהוּא מְסָב וּמִשְׁפָּע :
(ח) מֵהַר הַהָר. תְּסַבּוּ וְתִלְכוּ אֶל מְצָר הַצְּפוֹן לְצַד
הַמְזֻרַח וְתַפְגְּעוּ בְּ"לְבַא חֶמֶת" זוֹ אֲנִטּוּכִיָּא : תּוֹצְאוֹת
הַגְּבֹל. - סוֹפֵי הַגְּבוּל. כָּל מְקוֹם שֶׁנִּמְצָא תּוֹצְאוֹת
הַגְּבוּל אוֹ הַמְצָר כְּלָה שָׁם לְגִמְרֵי וְאֵינוֹ עוֹבֵר לְהֵלֵן
כָּלֵל, אוֹ מִשָּׁם מִתְּפַשֵּׁט וּמִרְחִיב וַיּוֹצֵא לְאַחֲזֵרְיוֹ
לְהַמְשִׁיף לְהֵלֵן בְּאֶלְכָסוֹן יוֹתֵר מִן הַרְחֵב הָרֵאשׁוֹן.
וְלַעֲנֵן רַחֵב הַמִּדָּה הָרֵאשׁוֹן קָרָא "תּוֹצְאוֹת", שֶׁשָּׁם

לְתַשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצֵי הַמַּטֵּה: יד כִּי לִקְחוּ
 מִטֵּה בְנֵי הָרְאוּבֵנִי לְבֵית אֲבֹתָם וּמִטֵּה
 בְּנֵי-הַגָּדִי לְבֵית אֲבֹתָם וַחֲצֵי מִטֵּה מְנַשֶּׁה
 לִקְחוּ נַחֲלָתָם: טו שְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצֵי הַמַּטֵּה
 לִקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יֵרְחוּ קִדְמָה
 מִזְרַחָה כס"ו: פ שִׁשִּׁי טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה
 לֵאמֹר: ז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-יִנְחָלוּ
 לָכֶם אֶת-הָאָרֶץ אֲלֻעָזֹר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן-
 נֹון כס"ז: יח וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד מִמִּטֵּה
 תִּקְחוּ לְנַחֵל אֶת-הָאָרֶץ כס"ח: יט וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
 הָאֲנָשִׁים לְמִטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן-יִפְנֶה:
 כ וּלְמִטֵּה בְנֵי שֹׁמְרוֹן שֹׁמְרוֹן בֶּן-עַמִּיהוּד:
 כא לְמִטֵּה בְנֵימִן אֱלִידָד בֶּן-כַּסְלֹון: כב וּלְמִטֵּה
 בְּנֵי-דָן נָשִׂיא בְּקִי בֶן-יִגְלִי: כג לְבְנֵי יוֹסֵף לְמִטֵּה
 בְּנֵי-מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאל בֶּן-אֶפְדָּ: כד וּלְמִטֵּה
 בְּנֵי-אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן-שַׁפְטָן: כה וּלְמִטֵּה
 בְּנֵי-זְבוּלֹן נָשִׂיא אֱלִיצָפָן בֶּן-פְּרַנֵּחַ: כו וּלְמִטֵּה
 בְּנֵי-יִשָּׁשְׁכָר נָשִׂיא פְּלִטְיָאֵל בֶּן-עֵזֶן: כז וּלְמִטֵּה

ופלגות שבטא: יד ארי קבילו
 שבטא דבני ראובן לבית
 אבהתהון ושבטא דבני גד לבית
 אבהתהון ופלגות שבטא דמנשה
 קבילו אחסנתהון: טו תרין
 שבטין ופלגות שבטא קבילו
 אחסנתהון מעברא לירדנא דירחו
 קדומא מדינחא: טז ומליל יז
 עם משה למימר: יז אלין
 שמהת גבריא די נחסנון לכוון ית
 ארעא אלעזר כהנא ויהושע בר
 נון: יח ורפא חד רפא חד
 משבטא תסבון לאחסנא ית
 ארעא: יט ואלין שמהת גבריא
 לשבטא דיהודה כלב בר יפנה:
 כ ולשבטא דבני שמעון שמואל
 בר עמיהוד: כא לשבטא דבנימין
 אלידד בר כסלון: כב ולשבטא
 דבני דן רפא בקי בר יגלי:
 כג לבני יוסף לשבטא דבני
 מנשה רפא חניאל בר אפד:
 כד ולשבטא דבני אפרים רפא
 קמואל בר שפטן: כה ולשבטא
 דבני זבולן רפא אליצפן בר
 פרנח: כו ולשבטא דבני יששכר
 רפא פלטיאל בר עזן:
 כז ולשבטא דבני אשר רפא

רש"י

למשפחות ולגברים, ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון. ומה שהם עושין יהיה עשוי כאלו עשאוים שלוחים. ולא יתכן לפרש "לכם" זה ככל "לכם" שבמקרא שאם כן היה לו לכתב "ינחילו לכם". ינחלו - משמע שהם נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם, כמו (שמות יד): "ה' ילחם לכם": (יח) לנחל את-הארץ. שיהא נוחל וחולק אותה במקומכם:

ומשם פלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח, שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית, הרי סוככת אותה לארבע רוחותיה: (טו) קדמה מזרחה. אל פני העולם, שהם במזרח, שרוח מזרחית קרויה "פנים" ומערבית קרויה "אחור", לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל: (יז) אשר-ינחלו לכם. בשבילכם. כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו, ומחלק נחלת השבט

אחיהוד בר שלמי: כח ולשכטא
 דבני נפתלי רבא פדהאל בר
 עמיהוד: כט אלין די פקיד יי
 לאחסנא ית בני ישראל בארעא
 דכנען: א ומליל יי עם משה
 במישריא דמואב על ירדנא
 דירחו למימר: ב פקד ית בני
 ישראל ויתנון ללואי מאחסנת
 אחודתהון קרוין למתב ורוח
 לקרנא סחרניהון תתנון ללואי:
 ג ויהון קרנא להון למתב
 ורוחיהון יהון לבעירהון
 ולקנגניהון ולקל סניתהון:
 ד וירחי קרנא די תתנון ללואי
 מכתל קרפא ולברא אלף אמין
 סחור סחור: ה ותמשחון מברא
 לקרפא ית רוח קדומא תרין
 אלפין אמין וית רוח דרומא תרין
 אלפין אמין וית רוח מערבא
 תרין אלפין אמין וית רוח צפונא
 תרין אלפין אמין וקרפא
 במציעא דין יהי להון רוחי
 קרנא: ו וית קרנא די תתנון
 ללואי ית שית קרוי שזבוהא די
 תתנון למערב תמן קטולא
 ועליהון תתנון ארבעין ומרתין
 קרוין: ז כל קרנא די תתנון
 ללואי ארבעין וממני קרוין יתהון
 וית רוחיהון: ח וקרנא די תתנון
 מאחודת בני ישראל מן סגיא
 תסגון ומן זעירי תזעירון גבר

בְּנֵי־אֲשֶׁר נָשִׂיא אַחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי: כח וּלְמִטָּה
 בְּנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדֵהֶאֱל בֶּן־עַמִּיהוּד: כט אֵלֶּה
 אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְנַחַל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ
 כְּנָעַן כִּסִּי: פ לֹה אֲוִדְבַר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרַחוּ לְאָמְרָ: ג צוֹ
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַנּוּ לְלוֹאִים מִנַּחְלַת אַחֲזָתָם
 עָרִים לְשֶׁבֶת וּמִגְרָשׁ לְעָרִים סְבִיבְתֵיהֶם תִּתְּנוּ
 לְלוֹאִים כִּסִּי: ג וְהָיוּ הָעָרִים לָהֶם לְשֶׁבֶת
 וּמִגְרָשֵׁיהֶם יִהְיוּ לְבִהְמָתָם וְלִרְכָשָׁם וְלִכְלָל
 חֵיתָם כִּסִּי: ד וּמִגְרָשֵׁי הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ
 לְלוֹאִים מְקוֹר הָעִיר וְחֹצֵה אֶלְפָּ אִמָּה
 סָבִיב כִּסִּי: ה וּמִדָּתָם מִחוּץ לְעִיר אֶת־פְּאַת־
 קַדְמָה אֲלֵפִים בְּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־נֹגֵב אֲלֵפִים
 בְּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־יָם אֲלֵפִים בְּאַמָּה וְאֶת
 פְּאַת צָפוֹן אֲלֵפִים בְּאַמָּה וְהָעִיר בַּתּוֹךְ זֶה
 יִהְיֶה לָהֶם מִגְרָשֵׁי הָעָרִים: ו וְאֵת הָעָרִים
 אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְלוֹאִים אֵת שְׁשַׁעֲרֵי הַמְּקַלֵּט אֲשֶׁר
 תִּתְּנוּ לָגַם שָׁמָּה הָרִצָּח וְעַלֵּיהֶם תִּתְּנוּ
 אַרְבַּעִים וּשְׁתּוֹם עִיר: ז כָּל־הָעָרִים אֲשֶׁר
 תִּתְּנוּ לְלוֹאִים אַרְבַּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר אֶתְּהֶן
 וְאֶת־מִגְרָשֵׁיהֶן: ח וְהָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ מֵאַחֲזָת

רש"י

(כט) לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה
 להם למחלקותיה: (ב) ומגרש. רוח מקום חלק
 חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר, ואין רשאין
 לבנות שם בית ולא לנטע כרם ולא לזרע זריעה:
 (ג) ולכל חיתם. לכל צרכיהם: (ד) אלף אמה
 סביב. (עירובין כא) ואחריו הוא אומר: "אלפים
 באמה". הא פיצד? אלפים הוא נותן להם סביב,
 וממם אלף הפנימיים למגרש והחיצונים לשדות

כפום אֲחִסְנָתָהּ דִּי יַחְסְנוּן יִתֵּן
מִקְרוּוְהִי לְלוֹאֵי: ט וּמְלִיל יִי עִם
מִשָּׁה לְמִימְרֵי: י מְלִל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן אַרְי אֲתוֹן
עֲבָרִין יֵת יִרְדְּנָא לְאַרְעָא דְכְנָעַן:
יא וְתִזְמְנוּן לְכוּן קְרוּיִן קְרוּי
שְׁזִבוּתָא יְהוֹן לְכוּן וְיַעֲרוֹק לְתַמְן
קְטוּלָא דִּיקְטוּל נְפִשָׁא בְּשָׁלוּ:
יב וְיִהוֹן לְכוּן קְרוּיָא לְשִׁזְבָּא
מִגְּאֵל דְּמָא וְלֹא יְמוּת קְטוּלָא עַד
דִּיקוּם קְדָם כְּנִשְׁתָּא לְדִינָא:
יג וְקְרוּיָא דִּי תַתְּנוּן שִׁית קְרוּי
שְׁזִבוּתָא יְהוֹן לְכוּן: יד יֵת תַּלְת
קְרוּיָא תַתְּנוּן מַעֲבָרָא לְיִרְדְּנָא וְיֵת
תַּלְת קְרוּיָא תַתְּנוּן בְּאַרְעָא דְכְנָעַן
קְרוּי שְׁזִבוּתָא יְהוֹן: טו לְבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלִגְיֹרָא וְלִתּוֹתְבָא בִּינִיכוּן
יְהוֹן שִׁית קְרוּיָא הָאֵלִין לְשִׁזְבָּא
לְמַעֲרוֹק לְתַמְן כֹּל דִּיקְטוּל נְפִשָׁא
בְּשָׁלוּ: טז וְאִם בְּמִן דְּפְרִזְלָא
מְחֵהִי וְקִטְלָה קְטוּלָא הוּא
אֲתַקְטָלָא יִתְקַטַּל קְטוּלָא:

טז וְאִם-בְּכָלִי בְרִזָּל א הִכְהוּ וַיִּמַּת רִצַּח הוּא מוֹת יוֹמַת הַרְצַח כִּס"י:

בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הָרֶב תִּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמָּעַט
תִּמְעָטוּ אִישׁ כְּפִי נִחְלָתוֹ אֲשֶׁר יִנְחָלוּ יִתֵּן
מִעָרְיוֹ לְלוֹיִם: פ שְׁבִיעִי ט וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה
לֵאמֹר: י דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן אֶרְצָה כְּנָעַן:
יא וְהַקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה
לָכֶם וְגַם שָׂמָּה רִצַּח מִכֹּה־נֶפֶשׁ בְּשֹׁגְגָה כִּס"י:
יב וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט מִגְּאֵל וְלֹא יְמוּת
הַרִצַּח עַד-עֲמֹדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפַּחַת כִּס"י:
יג וְהָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ שֵׁשׁ-עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה
לָכֶם כִּס"י: יד אֵת א שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ מִעֵבֶר
לְיַרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ בְּאַרְץ כְּנָעַן
עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה כִּס"י: טו לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְר
וְלִתּוֹשְׁבֵי בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ-הָעָרִים הָאֵלֶּה
לְמִקְלָט לְנוֹם שָׂמָּה כֹּל-מִכֹּה־נֶפֶשׁ בְּשֹׁגְגָה:
טז וְאִם-בְּכָלִי בְרִזָּל א הִכְהוּ וַיִּמַּת רִצַּח הוּא

רש"י

וּכְרָמִים: (יא) וְהַקְרִיתֶם. אֵין "הַקְרִיָּה" אֵלָא
לְשׁוֹן הַזְּמִנָּה; וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בְּרַאשִׁית כז): "כִּי
הַקְרִיָּה ה' אֵלֶיךָ לְפָנָי": (יב) מִגְּאֵל. מִפְּנֵי גּוֹאֵל
הַדָּם, שֶׁהוּא קְרוֹב לְנִרְצָח: (יג) שֵׁשׁ-עָרֵי מִקְלָט.
(מכות ט) מַגִּיד, שְׁאֵף עַל פִּי שֶׁהַבְּדִיל מִשָּׁה בְּחִיּוֹ
שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לֹא הָיוּ קוֹלְטוֹת עַד
שֶׁנִּבְחְרוּ שְׁלֹשׁ שְׁנֵתָן יְהוֹשֻׁעַ בְּאַרְץ כְּנָעַן (ספרי):
(יד) אֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים וְגו'. (מכות שם) אֵף עַל פִּי
שֶׁבְּאַרְץ כְּנָעַן תִּשְׁעָה שְׁבָטִים וְכֹאֵן אֵינָן אֵלָא שְׁנַיִם
וְחֻצֵי, הַשְּׁוֶה מִנֵּן עָרֵי מִקְלָט שְׁלֵהֶם, מִשׁוּם
דְּבַגְלָעַד נְפִישֵׁי רוֹצְחִים, דְּכֹתִיב (הושע ו): "גִּלְעָד

קְרִיָּת פְּעֻלֵי אֲנֹן עַקְבָּה מְדָם": (טז) וְאִם-בְּכָלִי
בְּרִזָּל הִכְהוּ. אֵין זֶה מְדַבֵּר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַסְּמוּךְ
לוֹ, אֵלָא בְּהוֹרֵג בְּמִזִּיד; וּבָא לְלַמֵּד, שֶׁהַהוֹרֵג בְּכָל
דְּבָר צָרִיךְ שְׂיֵהָא בּוֹ שְׁעוֹר כְּדִי לְהַמִּית, שְׁנֹאֲמַר
בְּכָלֶם: "אֲשֶׁר-יְמוּת בּוֹ" דְּמִתְרַגְּמִינָן: "דֵּהִיא כְּמִסַּת
דִּימוּת בַּה", חוּץ מִן הַבְּרִזָּל, שְׁגִלוּי וְדוּעַ לְפָנָי
הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, שֶׁהַבְּרִזָּל מִמִּית בְּכָל שֶׁהוּא,
אֲפִלוּ מַחֲט, לְפִיכֵךְ לֹא נִתְּנָה בּוֹ תוֹרָה שְׁעוֹר לְכַתֵּב
בוֹ: "אֲשֶׁר יְמוּת בּוֹ". וְאִם תֹּאמַר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג
הַפְּתוּב מְדַבֵּר, הָרִי הוּא אוֹמֵר לְמִשָּׁה: "אוּ בְּכָל-
אֲכֵן אֲשֶׁר-יְמוּת בַּה בְּלֹא רְאוּת וְגו'". לְמַד עַל

וְיָאֵם בְּאֶבְנֵי יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הִכְהוּ וַיָּמֹת
 רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמֵת הַרְצֵחַ כַּסִּי: יח אוֹ בְּכָלִי
 עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכְהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא
 מוֹת יוֹמֵת הַרְצֵחַ כַּסִּי: יט גָּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית
 אֶת־הַרְצֵחַ בְּפָגְעוֹ־בּוֹ הוּא יָמִתְּנוּ כַּסִּי: כ וְיָאֵם־
 בְּשִׁנְאָה יִהְיֶה־פָּנּוּ אוֹ־הַשְּׁלִיךְ עָלָיו בְּצַדִּיָּה
 וַיָּמֹת כַּסִּי: כא אוֹ בְּאֵיבָה הִכְהוּ בִידּוֹ וַיָּמֹת
 מוֹת־יוֹמֵת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גָּאֵל הַדָּם יָמִית
 אֶת־הַרְצֵחַ בְּפָגְעוֹ־בּוֹ: כב וְיָאֵם־בְּפִתְעַ בְּלֹא־
 אֵיבָה הִדְפּוֹ אוֹ־הַשְּׁלִיךְ עָלָיו כָּל־כְּלִי בְּלֹא
 צַדִּיָּה כַּסִּי: כג אוֹ בְּכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ בְּלֹא
 רְאוּת וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא־אוֹיֵב לוֹ וְלֹא
 מִבְּקִשׁ רַעְתּוֹ כַּסִּי: כד וְשִׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה
 וּבֵין גָּאֵל הַדָּם עַל הַמְשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה:
 כה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת־הַרְצֵחַ מִיַּד גָּאֵל הַדָּם
 וְהִשִּׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר־נָס
 שָׁמָּה וַיֵּשֶׁב בָּהּ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר־

יז וְיָאֵם בְּאֶבְנָא דְמִתְנַסְבָּא בִידָא
 דְהִיא כְּמִסַּת דִּי יָמוּת בָּהּ מִחֶהֱ
 וְקִטְלָה קְטוּלָא הוּא אֶתְקַטְלָא
 יִתְקַטַּל קְטוּלָא: יח אוֹ בְּמִן דְּאָע
 דְמִתְנַסְבִּי בִידָא דְהִיא כְּמִסַּת דִּי
 יָמוּת בָּהּ מִחֶהֱ וְקִטְלָה קְטוּלָא
 הוּא אֶתְקַטְלָא יִתְקַטַּל קְטוּלָא:
 יט גָּאֵל דְּמָא הוּא יִקְטוּל יֵת
 קְטוּלָא כִּד אֶתְחַיֵּב לָהּ מִן דִּינָא
 הוּא יִקְטַלְנָה: כ וְיָאֵם בְּסִנְאָה
 דְחֶהֱ אוֹ רְמָא עֲלוּהִי בְּכִמְנָא
 וְקִטְלָה: כא אוֹ בְּדָבְבוּ מִחֶהֱ
 בִידָה וְקִטְלָה אֶתְקַטְלָא יִתְקַטַּל
 מִחֶהֱ קְטוּלָא הוּא גָּאֵל דְּמָא
 יִקְטוּל יֵת קְטוּלָא כִּד אֶתְחַיֵּב לָהּ
 מִן דִּינָא: כב וְיָאֵם בְּתַכְףּ בְּלֹא
 דְבָבוּ דְחֶהֱ אוֹ רְמָא עֲלוּהִי כָּל
 מִן בְּלֹא כְּמִן לָהּ: כג אוֹ בְּכָל
 אֶבְנָא דְהִיא כְּמִסַּת דִּי יָמוּת בָּהּ
 בְּלֹא חֲזִי וְרְמָא עֲלוּהִי וְקִטְלָה
 וְהוּא לֹא סָנִי לָהּ וְלֹא תִבַע
 בִּישְׁתָּה: כד וְיִדוּנִון כְּנִשְׁתָּא בֵּין
 מִחֶהֱ וּבֵין גָּאֵל דְּמָא עַל דִּינָא
 הָאֵלִין: כה וַיִּשְׁזַבּוּן כְּנִשְׁתָּא יֵת
 קְטוּלָא מִיַּד גָּאֵל דְּמָא וַיִּתִּיבּוּן

רש"י

הַאֲמוּרִים לְמַעְלָה, שְׁבִהוּרַג בְּמִזִּיד הַכְּתוּב מִדְּבַר: (יז) בְּאֶבְנֵי יָד. (ספרי) שֵׁשׁ בָּהּ מְלֵא יָד: אֲשֶׁר־
 יָמוּת בָּהּ. שֵׁשׁ בָּהּ שְׁעוֹר לְהִמִּית, כְּתַרְגוּמוֹ. לְפִי
 שְׁנָאֵמַר (שְׁמוֹת כֹּא): "וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן"
 וְלֹא נִתֵּן בָּהּ שְׁעוֹר. יָכוֹל כָּל שֶׁהוּא? לְכַף גָּאֵמַר:
 "אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ": (יח) אוֹ בְּכָלִי עֵץ־יָד. לְפִי
 שְׁנָאֵמַר (שְׁמוֹת כֹּא): "וְכִי יִכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ
 אֶת־אִמְתּוֹ בְּשִׁבְטֹ". יָכוֹל כָּל שֶׁהוּא? לְכַף גָּאֵמַר
 בְּעֵץ: "אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ", שִׁיחָא בּוֹ כְּדִי לְהִמִּית:
 (יט) בְּפָגְעוֹ־בּוֹ. אֶפְלוּ בְּתוֹךְ עָרֵי מִקְלָט:

(כ) בְּצַדִּיָּה. כְּתַרְגוּמוֹ "בְּכִמְנָא" בְּמֵאֲרָב:
 (כב) בְּפִתְעַ. בְּאֵס. וְתַרְגוּמוֹ "בְּתַכְיָף", שֶׁהִיָּה
 סְמוּךְ לוֹ וְלֹא הִיָּה לוֹ שֶׁהוּת לְהִזְהַר עָלָיו: (כג) אוֹ
 בְּכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ. הִכְהוּ: בְּלֹא רְאוּת.
 שְׁלֵא רְאָהוּ: וַיִּפֹּל עָלָיו. (מכּוֹת יֵא) מִכָּאן אָמְרוּ:
 הַהוּרַג דְּרַף יְרִידָה, גּוּלָה. דְּרַף עֲלֵיָה, אֵינּוּ גּוּלָה:
 (כד) עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל. שֶׁהוּא כָּא לְהִשְׁרוּת
 שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל וּלְהִאָרִיף יְמֵיהֶם, וְהַרְוֹצַח כָּא
 לְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל וּמִקְצַר אֶת יְמֵי הַחַיִּים,
 אֵינּוּ כְּדָאֵי שִׁיחָא לְפָנֵי כֹהֵן גָּדוֹל. דְּבַר אַחֵר: לְפִי

יתה כְּנִשְׁמָא לְקִרְיַת שְׁזִבוּתָהּ דִּי
 עֵרַק לְתַמְנָן וִיתֵב בֵּיה עַד דִּימֹת
 פְּהִנָּא רַבָּא דִּי רַבִּי יְתָהּ בְּמִשַׁח
 קוּדְשָׁא: כו וְאִם מִפְּקִי יְפוּק
 קְטוּלָא יְת תַּחֲוּם קִרְיַת שְׁזִבוּתָהּ
 דִּי עֵרַק לְתַמְנָן: כז וַיִּשְׁפַּח יְתָהּ
 גְּאֵל דְּמָא מִבְּרָא לְתַחֲוּם קִרְיַת
 שְׁזִבוּתָהּ וַיִּקְטֹל גְּאֵל דְּמָא יְת
 קְטוּלָא לִית לָהּ דְּמָא: כח אַרְי
 בְּקִרְיַת שְׁזִבוּתָהּ יְתֵב עַד דִּימֹת
 פְּהִנָּא רַבָּא וּבְתַר דִּימֹת פְּהִנָּא
 רַבָּא יְתוּב קְטוּלָא לְאַרְע
 אַחְסִנְתָּהּ: כט וַיְהוֹן אֵלִין לְכוּן
 לַגְזִירַת דִּין לְדַרְיִכוּן בְּכָל
 מוֹתְבִיכוּן: ל כָּל דִּיקְטוּל
 נִפְשָׁא לְפּוּם סְהָדִין יִקְטֹל יְת
 קְטוּלָא וְסָהִיד חַד לָא יִסְהַד
 בְּאַנְשׁ לְמַקְטָל: לא וְלֹא תִקְבְּלוּן
 מְמוֹן עַל אַנְשׁ קְטוּל דִּי הוּא חֲזֵב
 לְמַקְטָל אַרְי אַתְקַטְלָא יְתַקְטָל:
 לב וְלֹא תִקְבְּלוּן מְמוֹן לְמַעְרוּק

מִשַׁח אֶתְּוּ בְּשִׁמְן הַקֹּדֶשׁ כס"י: כו וְאִם יִצָּא יִצָּא
 הַרְצָח אֶת־גְּבוּל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּם
 שָׁמָּה: כז וּמִצָּא אֶתְּוּ גְּאֵל הַדָּם מִחוּץ לְגְבוּל
 עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גְּאֵל הַדָּם אֶת־הַרְצָח אֵין
 לוֹ דָּם כס"י: כח כִּי בָעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד־מֹת
 הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי־מֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יֵשׁוּב
 הַרְצָח אֶל־אֶרֶץ אַחֲזֹתוֹ: כט וְהָיוּ אֱלֹהֵי לְכֶם
 לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כס"י:
 ל כל־מִכָּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הַרְצָח
 וְעַד אַחַד לֹא־יַעֲנֶה בְּנִפְשׁ לְמוֹת כס"י: לא וְלֹא־
 תִּקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רָצַח אֲשֶׁר־הוּא רָשַׁע לְמוֹת
 בִּי־מֹת יוֹמַת כס"י: לב וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּם
 אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לְשַׁבַּת בְּאֶרֶץ עַד־מֹת

רש"י

את הנפש: לפי עדים ירצח. שיעידו שבמיד
 ובהתראה הרגו: (לא) ולא-תקחו כפר. (כתובות
 לו) לא יפטר במקומו: (לב) ולא-תקחו כפר לנוס
 אל-עיר מקלטו. למי שנס אל עיר מקלטו, שהרג
 בשוגג, אינו נפטר מגלות במקומו לתן כפר לשוב
 לשבת בארץ בטרם ימות הכהן: לנוס. כמו לנס
 (בשוא ובקמץ), כמו (מיכה ב): "שובי
 מלחמה" - ששבו מן המלחמה: וכן (צפניה ג) "נוגי
 ממועד", וכן (יהושע ה) "פי מלים היו". כאשר
 תאמר "שוב" על מי ששב כפר, ו"מול" על מי
 ששל כפר, כן תאמר "לנוס" על מן שנס כפר,
 וקורו "נוס", כלומר מברח. ואם תאמר
 "לנוס" - לברח, ותפרשהו: לא תקחו כפר למי
 שיש לו לברח, לפטרו מן הגלות, לא ידעתי היאך
 יאמר: "לשוב לשבת בארץ", הרי עדין לא נס,

שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה
 זו לישראל בחייו: אשר-משח אתו בשמן הקדש.
 לפי פשוטו מן המקראות הקצרים הוא, שלא פירש
 מי משחו, אלא כמו: "אשר משחו המושח אותו
 בשמן הקדש". ורבותינו דרשוהו במסכת מכות
 לראית דבר, ללמד שאם עד שלא נגמר דינו, מת
 כהן גדול ומנו אחר תחתיו, ולאחר מפאן נגמר
 דינו, חוזר במיתתו של שני, שנאמר: "אשר-משח
 אותו", וכי הוא משחו לכהן, או כהן משח
 אותו? אלא להביא את הנמשח במקומו, שמחזירו
 במיתתו (מכות יא ב): (כז) אין לו דם. (מכות ז)
 הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם: (כט) בכל
 מושבתיכם. למד שתהא סנהדרין [קטנה] נוהגת
 בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ-ישראל:
 (ל) כל-מכה-נפש וגו'. הבא להרגו על שהכה

הַכֹּהֵן כִּסִּי: ^{לג} וְלֹא־תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 אַתֶּם בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת־הָאָרֶץ
 וְלֹא־אֶרֶץ לֹא־יִכָּפֹר לְדָם אֲשֶׁר שִׁפְדָּהּ כִּי־אִם
 בְּדָם שִׁפְכוּ כִסִּי: ^{לד} וְלֹא תִטְמֵא אֶת־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ
 כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּסִּי: ^פ
 לו ^א וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־
 גִלְעָד בֶּן־מְכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי יוֹסֵף
 וַיִּדְבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנֵי הַנְּשָׂאִים רָאשֵׁי
 אָבוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ^ב וַיֹּאמְרוּ אֶת־אֲדֹנָי צִוָּה
 יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָהּ בְּגוֹרֵל לְבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְאֲדֹנָי צִוָּה בִּיהוָה לָתֵת אֶת־נַחֲלַת
 צִלְפַּחַד אַחִינוּ לְבָנֹתָיו: ^ג וְהָיוּ לְאָחֵד מִבְּנֵי
 שְׁבָטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרַעַה נַחֲלָתָן
 מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסֵף עַל נַחֲלַת הַמִּטָּה אֲשֶׁר
 תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגֹּרֵל נַחֲלָתָנוּ יִגְרַע כִּסִּי: ^ד וְאִם־
 יִהְיֶה הַיָּבֵל לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסֵפָה נַחֲלָתָן עַל
 נַחֲלַת הַמִּטָּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת
 מִטָּה אֲבֹתֵינוּ יִגְרַע נַחֲלָתָן כִּסִּי: ^ה וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְהוָה לֵאמֹר בֵּן מִטָּה

לקרית שזכותה למתוב למתב
 בארעא עד דימות פהנא: לג ולא
 תחייבון ית ארעא די אתון בה
 ארי דמא הוא מחיב ית ארעא
 ולארעא לא מתכפר על דם זכי
 דאתשד בה אלהן בדם אשדה:
 לד ולא תסאבון ית ארעא די
 אתון תחייבון בה די שכנתו שריא
 בגוה ארי אנא יי דשכנתו שריא
 בגו בני ישראל: א וקרובו רישי
 אבהתא לזרעית בני גלעד בר
 מכיר בר מנשה מזרעית בני יוסף
 ומלילו קדם משה וקדם וברביא
 רישי אבהתא לבני ישראל:
 ב ואמרו ית רבוני פקיד יי למתן
 ית ארעא באחסנא בעדבא לבני
 ישראל ורבוני אתפקד בממרא
 דיי למתן ית אחסנתא צלפחד
 אחונא לבנתה: ג ויהיון לחד
 מבני שבטא דבני ישראל לנשין
 ותתמנע אחסנתהון מאחסנת
 אבהתנא ותתוסף על אחסנת
 שבטא די תהוון להון ומעדב
 אחסנתא יתמנע: ד ואם יהי
 יובלא לבני ישראל ותתוסף
 אחסנתהון על אחסנת שבטא די
 תהוון להון ומאחסנת שבטא
 דאבהתנא יתמנע אחסנתהון:
 ה ופקיד משה ית בני ישראל על
 מימרא דיי למימר יאות שבטא

רש"י

המטה. שהרי בנה יורשה והפן מתחסס על שבט
 אביו: (ד) ואם יהיה היבל. מפאן הנה רפי
 יהודה אומר: עתיד היובל שיפסק: ואם יהיה
 היבל. כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל,
 שהירשה אינה חוזרת, ואפלו אם יהיה היובל, לא

ומהיכן לשוב?: (לג) ולא תחניפו. ולא תרשיעו,
 בתרגומו ולא תחייבון: (לד) אשר אני שכן
 בתוכה. שלא תשפינו אותי בטמאתה: כי אני ה'
 שכן בתוך בני ישראל. אף בזמן שהם טמאים,
 שכינה (שרויה) ביניהם: (ג) ונוסף על נחלת

בְּנֵי־יוֹסֵף דְּבָרִים: וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
 לְבָנוֹת צִלְפָּחֵד לֵאמֹר לְטוֹב בְּעֵינֵיהֶם תְּהִי־יָנָה
 לְנָשִׁים אֵךְ לְמִשְׁפַּחַת מִטָּה אֲבִיהֶם תְּהִי־יָנָה
 לְנָשִׁים: וְלֹא־תִסַּב נַחֲלָה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל
 מִמִּטָּה אֶל־מִטָּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת מִטָּה אֲבֹתָיו
 יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ה וְכַל־בַּת יִרְשֶׁת נַחֲלָה
 מִמִּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחַד מִמִּשְׁפַּחַת מִטָּה
 אֲבִיהָ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לְמַעַן יִירָשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו: וְלֹא־תִסַּב נַחֲלָה
 מִמִּטָּה לְמִטָּה אַחֵר כִּי־אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ
 מִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְכַאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
 מֹשֶׁה בֶּן עֶשְׂרֵי בָנוֹת צִלְפָּחֵד: מִפְּטִיר יֵא וְתִהְיִי־יָנָה
 מַחֲלָה תִרְצָה וְחֻגְלָה וּמִלְכָּה וְנָעָה בָנוֹת
 צִלְפָּחֵד לְבָנֵי דְדִיהֶן לְנָשִׁים: וְכַאֲשֶׁר יֵב מִמִּשְׁפַּחַת
 בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וְתִהְיֶה נַחֲלָתָן
 עַל־מִטָּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן: יג אֵלֶּה הַמִּצְוֹת
 וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: חֹק

קל"ב פסוקים, מחל"ה סימן.

דבני יוסף ממצלות: ו דין
 פתגמא די פקיד יי לבנת צלפחד
 למימר לדמקין בעיניהון תהוון
 לנשין ברם לזרעית שבטא
 דאבוהון תהוון לנשין: ז ולא
 תסחר אחסנא לבני ישראל
 משבטא לשבטא ארי גבר
 באחסנת שבטא דאבהתוהי
 ידבקון בני ישראל: ח וכל
 ברפא ירתת אחסנא משבטא
 דבני ישראל לחד מזרעית שבטא
 דאבוהא תהי לאנתו בדיל די
 ירתון בני ישראל גבר אחסנת
 אבהתוהי: ט ולא תסחר אחסנא
 משבטא לשבטא אחרנא ארי
 גבר באחסנתה ידבקון שבטא
 דבני ישראל: י כמא די פקיד יי
 ית משה בן עבדו בנת צלפחד:
 יא והואה מחלה תרצה וחגלה
 ומלכה ונעה בנת צלפחד לבני
 אחי אבוהון לנשין: יב מזרעית
 בני מנשה בר יוסף הואה לנשין
 והות אחסנתהון על שבטא זרעית
 אבוהון: יג אליו פקודיא ודינא
 די פקיד יי בידיא דמשה לות בני
 ישראל במישריא דמואב על
 ירדנא דירחו: חזק

רש"י

תחור הנחלה לשבטו, ונמצא שנוספה על נחלת
 המטה אשר תהיינה להם: (ח) וכל־בת ירשת
 נחלה. שלא היה בן לאביה: (יא) מחלה תרצה
 וגו'. (ב"ב ק"כ) פאן מנאן לפי גדלתן זו מזו בשנים
 ונשאו כסדר תולדותן. ובכל המקרא מנאן לפי
 חקמתן, ומגיד, ששקולות זו פזו: חסלת פרשת מסעי

הפטרת מטות-מסעי לשנים מקרא ואחד תרגום בירמיה פרק א

א א דברי ירמיהו בן-חלקיהו מן-הכהנים אשר בענתות בארץ בנימן: ב אשר היה דבר-יהוה אליו בימי יאשיהו בן-אמון מלך יהודה בשלש-עשרה שנה למלכו: ג ויהי בימי יהויקים בן-יאשיהו מלך יהודה עריתם עשתי-עשרה שנה לצדקיהו בן-יאשיהו מלך יהודה עד-גלות ירושלים בחדש החמישי: ד ויהי דבר-יהוה אלי לאמר: ה בטרם אצרך בבטן ידעתיה ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך: ו ואמר אהה ארני יהוה הנה לא-ידעתיה דבר כי-נער אנכי: ז ויאמר יהוה אלי אל-תאמר נער אנכי כי על-פל-אשר אשלחך תלך ואת כל-אשר אצוך תדבר: ח אל-תירא מפניהם כי-אתך אני להצילך נאם-יהוה: ט וישלח יהוה את-ידו ויגע על-פי ויאמר יהוה אלי הנה נתתי דברי כפיד: י ראה הפקדתיך | היום הנה על-הגוים ועל-הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנמוע: יא ויהי דבר-יהוה אלי לאמר מה-אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה: יב ויאמר יהוה אלי היטבת לראות כי-שקד אני על-דברי לעשותו: יג ויהי דבר-יהוה | אלי שנית לאמר מה אתה ראה ואמר סיר נפוח אני ראה ופניו מפני צפונה: יד ויאמר יהוה אלי מצפון תפתח הרעה על כל-ישבי הארץ: טו כי | הנני קרא לכל-משפחות ממלכות צפונה נאם-יהוה וכאו ונתנו איש כסאו פתח | שערי ירושלים ועל כל-חומתיה סביב ועל כל-ערי יהודה: טז ודברתי משפטי אותם על כל-רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים וישתחוו למעשי ידיהם: יז ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם את כל-אשר אנכי אצוך אל-תחת מפניהם פן-אחתך לפניהם: יח ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחמות נחשת על-כל-הארץ למלכי יהודה לשריה לכהניה ולעם הארץ: יט ונלחמו אליך ולא-יוכלו לך כי-אתך אני נאם-יהוה להצילך:

ב א ויהי דבר-יהוה אלי לאמר: ב הלך וקראת באזני ירושלים לאמר פה אמר יהוה זכרתי לך חסד ועוונך אהבת פולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה: ג קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה כל אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם יהוה:

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר-שם משה לפני בני ישראל:

עז-חיים היא לפחזיקים פה, ותמכיה מאשר: דרכיה דרכי-נעם, וכל-נתיבותיה שלום. אך ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד. יהוה חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדוייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוק. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה. * לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדְבָרֵיהֶם
הַנְּאֻמִּים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁנָה עֲבָדוּ וּבִישְׂרָאֵל עִמּוֹ
וּבְנְבִיאֵי הָאֵמַת וְצַדִּיק:

הפטרת מטות-מסעי לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום בירמיה פרק ב

ד שִׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל-מִשְׁפָּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל: ה פֹּה א אָמַר יְהוָה מִה־מִּצְאוֹ
אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל כִּי רָחֲקוּ מֵעַלַּי וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיִּהְיֶינּוּ: ו וְלֹא אָמְרוּ אֵינָהּ יְהוָה
הַמַּעֲלֶה אֶתְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַמּוֹלִיד אֶתְנוּ בְּמִדְבַר בְּאֶרֶץ עַרְבָּה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה
וְצַלְמוֹת בְּאֶרֶץ לֹא-עֵבֶר כֹּה אִישׁ וְלֹא-יֹשֵׁב אָדָם שָׁם: ז וְאָבִיא אֶתְכֶם אֶל-אֶרֶץ הַפְּרִמָּל
לְאֹכַל פְּרִיָּה וְטוֹבָה וְתִבְאֹו וְתִטְמָאוּ אֶת-אֲרֶצִי וְנִחַלְתִּי שְׁמַתְם לְתוֹעֵבָה: ח הַכְּהֻנִּים לֹא
אָמְרוּ אֵינָהּ יְהוָה וְתַפְשִׂי הַתּוֹרָה לֹא יִדְעוּנִי וְהִרְעִים פִּשְׁעוּ כִּי וְהַנְּבִיאִים נִבְּאוּ בַּפֶּעַל וְאַחֲרֵי
לֹא-יִזְעָלוּ הִלְכוּ: ט לָכֵן עַד אָרִיב אֶתְכֶם נְאֻם-יְהוָה וְאֶת-בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב: י כִּי עֲבָדוּ אֲנִי
כַּתִּיּוֹם וְרָאוּ וְקָדַר שַׁלְחוּ וְהַתְּבוֹנְנוּ מְאֹד וְרָאוּ הֵן הִיְתָה כְּזֹאת: יא הַהִימִיר גּוֹי אֱלֹהִים
וְהָמָה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הַמִּיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל: יב שָׁמוּ שָׁמַיִם עַל-זֹאת וְשָׁעְרוּ חֲרָבוֹ
מְאֹד נְאֻם-יְהוָה: יג כִּי-שִׁתִּים רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עֲזָבוּ מִקּוֹר א מִיַּם חַיִּים לְחֻצַּב לָהֶם
בְּאוֹת בְּאוֹת נִשְׁבְּרִים אֲשֶׁר לֹא-יָכְלוּ הַמַּיִם: יד הַעֲבַד יִשְׂרָאֵל אִם-יִלִּיד בֵּית הוּא מִדּוֹע
הִיָּה לְבוֹ: טו עָלְיוּ יִשְׂאֲנוּ כַּפְרִים נִתְּנוּ קוֹלָם וַיִּשְׁתוּ אֲרָצוֹ לְשִׁמְהָ עָרְיוּ נִצְתוּ מִבְּלִי יֹשֵׁב:
טז גַּם-בְּנֵי-נֶפֶס וְתַחֲפִנְחָם יִרְעוּד קָדְקֹד: יז הַלּוֹא-זֹאת תַּעֲשֶׂה-לָּךְ עֲזֹבֵךְ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּעַת מוֹלֶכֶךָ בְּדַרְךָ: יח וְעַתָּה מִה־לָּךְ לְדַרְךָ מִצְרַיִם לְשִׁתוֹת מִי שַׁחֲזֹר וּמִה־לָּךְ לְדַרְךָ אֲשׁוּר
לְשִׁתוֹת מִי נָהַר: יט תִּיַסְרֵךְ רַעְתֵּךְ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תוֹכַחְךָ וְדַעִי וְרֹאִי כִי-רַע וְמָר עֲזֹבֵךְ
אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא פִחַדְתִּי אֵלֶיךָ נְאֻם-אֲדֹנָי יְהוָה צְבָאוֹת: כ כִּי מַעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֲלֶיךָ
נִתְקַלְתִּי מוֹסְרוֹתֶיךָ וְתֹאמְרֵי לֹא אֶעֱבֹר כִּי עַל-כֵּל-גִּבְעָה גְּבַהָה וְתַחַת כָּל-עֵץ רַעֲזָן אֶת
צִעָה זָנָה: כא וְאֲנֹכִי נִטְעַתֶיךָ שׁוֹרֵק כְּלָה זָרַע אֵמַת וְאִיךָ גִּהַפְכָת לִי סוּרֵי הַגִּפְנָן נִכְרִיָּה:
כב כִּי אִם-תִּכְבְּסִי בְּנִתָּר וְתִרְבִּי-לָךְ בְּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֶךָ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוָה: כג אִיךָ תֹאמְרֵי
לֹא נִטְמָאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הִלַּכְתִּי רֹאִי דַרְפֶּךָ בְּנִיָּא דַּעִי מִה עָשִׂית בְּכִרְהָ קִלְהָ
מִשְׁרַכַת דְּרַכִּיָּה: כד פֶּרָה א לְמֹד מִדְּבַר בָּאוֹת נִפְשָׁה שְׂאֵפָה רוּחַ תִּאֲנַתָּה מִי יִשְׁכַּנָּה

כַּל־מִבְקֻשֵׁיהָ לֹא יִעָפוּ בְחַדְשָׁהּ יִמְצְאוּנָהּ: כֹּה מִנְעֵי רִגְלָךְ מִיַּחַף וּגְרוּנְךָ מִצַּמְמָאָה וּתְאִמְרֵי נוֹאֵשׁ לֹא כִי־אֶהְבֵּתִי זָרִים וְאֶחְרִיהֶם אֱלֹדִי: כֹּה כְּבֹשֶׁת גִּבְבִּי כִי יִמְצֵא פֶן הִבִּישׁוּ בַּיִת יִשְׂרָאֵל הַמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכַהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם: כֹּה אֲמַלִּים לְעֵץ אֲבִי אֶתָּה וְלֹאֲבֹן אֶתְּ יִלְדֹתֵנוּ כִּי־פָנוּ אֵלַי עָרְף וְלֹא פָנִים וּבָעַת רָעַתְם יֵאמְרוּ קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ: כֹּה וְאִיהָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָךְ יְקוּמוּ אִם־יִוְשִׁיעוּךָ בְּעַת רָעַתְךָ כִּי מִסֵּפֶר עָרִיד הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה:
 ד א אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל | נִאִם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תִּסָּר שְׁקוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תִגּוֹד:
 ב וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בְּאֵמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבְצַדִּיקָה וְהִתְבָּרְכוּ בּוֹ גּוֹיִם וְבוֹ יִתְהַלְלוּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכֵל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצַדִּיק:

נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֹר לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מְלֹךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בַּיִת חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּכַנְיָהּ:

שְׂמַחְנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶוּ הַנִּבְיָא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בַּיִת דָּוִד מְשִׁיחְךָ, בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִבְנוֹ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחְלוּ עוֹד אַחֲרָיִם אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכָּבֵה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעַד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגַן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנִּבְיָאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתְּ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁהּ וְלִמְנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעַד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו שרח (אולגה) בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: orhachas@netvision.net.il

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס